Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

BIBLIOTEK · GÖTEBORGS · UNIVERSITETS

Allmänna Sektionen

Hc 1287

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK
1001885524

hc 1287

Voltaire
Candide

FORUMBIBLIOTEKET

Böcker av bestående värde från alla tider till priser som passar alla

Aristofanes
Kvinnornas sammansvärjning; Grodorna

Augustinus
Bekännelser

Marcus Aurelius
Självbetraktelser

Jane Austen
Emma I-II
Stolthet och fördom

Joseph Bédier
Tristan och Isolde

Arnold Bennett
Stadens stolthet

Karen Blixen
Sju romantiska berättelser I-II

Boccaccio
Decamerone

James Boswell
Samuel Johnsons liv

John Bunyan
Kristens resa

Alexis Carrel
Den okända människan

Catullus
Dikter

Benvenuto Cellinis liv I-II

Cervantes
Don Quijote I-II

Geoffrey Chaucer
Canterburysägner I-II

Joseph Conrad
Lord Jim
Negern på Narcissus; Tyfon

Eve Curie
Min mor I-II

Alphonse Daudet
Brev från min kvarn
Tartarin från Tarascon

Charles Dickens
Julberättelser

Fjodor Dostojevskij
Farbrors dröm och andra noveller

Euripides
Orestes; Backanterna

E. M. Forster
En färd till Indien

John Galsworthy
Förmöget folk

Vsevolod Garsjin
Den röda blomman och andra noveller

Goethe
Faust
Självbiografiska skrifter

Nikolaj Gogol
Döda själar
Revisorn; Frieriet
Ukrainska noveller

Maksim Gorkij
Urspårade och andra noveller

Knut Hamsun
Markens gröda
Pan; Victoria

Thomas Hardy
Borgmästaren i Casterbridge

Heinrich Heine
Lyrik och prosa

Ernest Hemingway
Farväl till vapnen
Klockan klämtar för dig I-II

Thor Heyerdahl
Expedition Kon-Tiki

Horatius
Satirer och epoder

Aldous Huxley
Kontrapunkt

Henry James
Två berättelser

Johannes V. Jensen
Kungens fall

Jerome K. Jerome
Tre män i en båt

Kalevala

Kierkegaard
I urval

Kinesiska tänkare
I urval av Alf Henrikson och Hwang Tsu-Yü

Rudyard Kipling
Havets hjältar

Choderlos de Laclos
Farliga förbindelser I-II

La Fontaine
Fabler och noveller

Selma Lagerlöf
Mårbacka

Nikolaj Leskov
En döende ätt

Richard Llewellyn
Jag minns min gröna dal

Jack London
Varg-Larsen

Longos
Daphnis och Chloë

Thomas Mann
Bergtagen I-II
Huset Buddenbrook I-II

Katherine Mansfield
Preludium och andra noveller

Marco Polos resor

W. Somerset Maugham
Honung och malört

Guy de Maupassant
Allouma och andra noveller
Familjeliv och andra noveller

François Mauriac
Ormboet

Prosper Mérimée
Noveller I-II

Axel Munthe
Boken om San Michele

Friedrich Nietzsche
Så talade Zarathustra

Ovidius
Konsten att älska

Blaise Pascal
Tankar I-II

Boris Pasternak
Ljuvers barndom

Pepys' dagbok

Platon
Dialoger: Sokrates' försvarstal; Faidon; Faidros
Dialoger: Gorgias; Symposion

Plautus
Tre komedier

Abbé Prévost
Manon Lescaut

Aleksandr Pusjkin
Kaptenens dotter

hc 1287

FORUMBIBLIOTEKET

7

François Voltaire

Candide

ELLER

OPTIMISMEN

FORUM

FRANSKA ORIGINALETS TITEL
CANDIDE OU L'OPTIMISME
ÖVERSÄTTNING AV
DAVID SPRENGEL
TRYCKT HOS
BOHUSLÄNINGENS AB UDDEVALLA
1959

FRANÇOIS VOLTAIRE

(1694-1778)

Voltaire, vars riktiga namn var François Marie Arouet, föddes 1694 i Paris. Fadern var borgerlig ämbetsman och ville att sonen skulle följa i hans fotspår. Voltaire föredrog emellertid att göra sig gällande som förfinad och begåvad estet i aristokratiska kretsar, där han dock aldrig riktigt accepterades på grund av sin härkomst och sin kritiska inställning till adelns liv och tidens samhällsförhållanden. Han fann emellertid snart sin rätta plats och blev författare. Han har prövat nästan alla slag av litterära uttrycksmedel och har skrivit både tragedier, hjältedikter, filosofiska verk och satiriska romaner. Av dessa har de satiriska romanerna stått sig bäst. De är små mästerverk av evigt bestående värde och *Candide*, som kom 1759, är det yppersta av dem. Här driver Voltaire respektlöst med den tyske filosofen Leibniz teori om att denna är den bästa av alla tänkbara världar och utsätter även tidens kyrkliga riktningar för sin beska kritik.

Men Voltaire var inte bara författare och estet, han var också tidens mest framträdande förkämpe för de idéer som kom till uttryck vid den stora revolutionen 1789. Han kämpade hela sitt liv för frihet och rätt, och eftersom hans produktion därigenom blivit starkt präglad av dåtidens debatt och problem har en stor del av den blivit ganska otillgänglig för en modern läsare. Medan han många gånger tidigare i sitt liv hade fått böta för sina åsikter med fängelsestraff och landsflykt, levde han sina sista år på sitt gods Ferney vid den schweiziska gränsen, erkänd av hela Europa som den bildade världens monark.

CANDIDE

eller

OPTIMISMEN

Översättning från dr Ralphs
tyska original
jämte de tillägg som
hittades i doktorns fickor,
när han dog i Minden
i nådens år
1759

FÖRSTA KAPITLET

Hur Candide uppfostras i ett skönt slott och hur han bortjagas därifrån

Det levde en gång i Westfalen, i ett slott som tillhörde herr baron von Thunder-ten-Tronckh, en ung man, åt vilken naturen förlänat en den mest fromma karaktär. Hans ansikte speglade hans själ. Hans tunga var lika rättfram som hans hjärta var okonstlat; sannolikt var detta grunden till att man gav honom namnet Candide.[1] De gamla tjänarna i huset antog att han var son till herr baronens syster och en hederlig och aktningsvärd adelsman från grannskapet vilken denna fröken aldrig hade velat äkta, därför att han inte kunde uppvisa mer än sjuttien anor; resten av hans stamtavla hade gått förlorad genom tidernas ogunst.

Herr baronen var en av de allra mest lysande grandseigneurerna i Westfalen; hans slott hade port och fönster. Riddarsalen var till och med smyckad med tapeter. Gårdshundarna bildade när så krävdes ett jaktkoppel; karlarna från stallet tjänstgjorde som förridare; pastorn i byn var hovkapellan. Alla kallade honom Hans nåd och skrattade när han berättade anekdoter.

Fru friherrinnan vägde omkring trehundrafemti skålpund och åtnjöt på grund härav stor högaktning; hon skötte sitt kall som husmor med en värdighet som gjorde henne yttermera respekterad. Hennes dotter Kunigunda, som räknade sjutton vårar, var skär och glänsande i huden, fet och inbjudande. Vad herr baronens son angår föreföll han i allt värdig sin fader. Familjens informator Pangloss var husets orakel, och den lille Candide lyssnade till hans lärdomar med all den tillit som följde med hans ålder och karaktär.

Pangloss undervisade i metafysiko-teologo-kosmolonigologi. Han ådagalade med beundransvärd klarhet, hur

det inte ges någon verkan utan orsak och hur i denna den bästa av alla tänkbara världar hans nåd baronens slott var det skönaste av alla tänkbara slott och fru friherrinnan den bästa av alla tänkbara friherrinnor.

— Det är bevisat, sade han, att sakerna icke kan förhålla sig annorlunda. Ty då allt är skapat för ett ändamål och detta ändamål måste vara det bästa ändamål, är nödvändigtvis allt skapat för det bästa ändamål. Lägg väl märke till hur näsan har skapats för att bära glasögon; därför bär vi också glasögon. Benen har alldeles uppenbart inrättats för att beklädas med skor och strumpor; därför bär vi också skor och strumpor. Stenarna är till för att man skall kunna hugga till dem och bygga slott av dem; sålunda har också hans nåd ett synnerligen skönt slott, då ju den största baronen i landsändan även måste bo bäst. Och då svinen har skapats för att bli uppätna äter vi fläsk året om. De som kommit med påståendet att allting är väl inrättat har följaktligen orätt; vi måste säga att allting är inrättat på det bästa.

Candide lyssnade uppmärksamt och trodde oskuldsfullt allt; ty han fann fröken Kunigunda utomordentligt skön, fast han aldrig dristade sig till att säga henne det. Han drog den slutsatsen att om det var den största lycka att vara född baron von Thunder-ten-Tronckh, var den andra graden av sällhet att vara fröken Kunigunda, den tredje att se henne var dag och den fjärde att höra på magister Pangloss, den störste filosof i landsändan och följaktligen i hela världen.

En dag när Kunigunda promenerade i vad som kallades parken, en liten skogsdunge i närheten av slottet, såg hon inne bland buskarna magister Pangloss ge hennes mors kammarjungfru, en förtjusande och mycket läraktig liten brunett, en lektion i experimentell fysik. Då fröken Kunigunda hade stor håg för vetenskapen iakttog hon med andlöst intresse de upprepade försök till vilka hon blev vittne; hon såg tydligt doktorns tillräckliga grund, verkningarna och orsakerna, och hon återvände upprörd,

tankfull och brinnande av begär att själv bli undervisad, i det hon sade sig att hon lämpligen kunde vara den unge Candides tillräckliga grund, liksom han kunde vara hennes.

Vid sin återkomst till slottet mötte hon Candide; hon rodnade. Candide rodnade också. Med kvävd röst hälsade hon goddag; Candide svarade utan att veta vad han sade.

Efter middagen följande dag då man hade rest sig från bordet blev Kunigunda och Candide ensamma bakom en skärm. Kunigunda lät sin näsduk falla till golvet och Candide tog upp den. Kunigunda gav Candide i all oskuld sin hand; den unge mannen kysste i all oskuld den unga damens hand med en egendomlig glöd, ömhet och uttrycksfullhet; deras läppar möttes, deras ögon glänste, deras knän skälvde, deras händer förirrade sig.

Herr baron von Thunder-ten-Tronckh kom i detsamma förbi skärmen, och när han såg denna orsak och denna verkan jagade han Candide ur slottet med kraftiga sparkar i hans bak.

Kunigunda svimmade.

När hon återkom till medvetande tog fru friherrinnan och örfilade upp henne; och allt var oreda och förvirring i det skönaste och angenämaste av alla tänkbara slott.

ANDRA KAPITLET

Vad som hände Candide bland bulgarerna

Då Candide bortjagats från detta jordiska paradis irrade han länge mållöst omkring gråtande, än lyfte han sina ögon mot himlen, än vände han dem tillbaka mot det skönaste av alla slott som inneslöt den skönaste av alla friherrliga fröknar. När det blev afton lade han sig utan att ha ätit kvällsvard att sova på en åker mellan två plogfåror; snön föll i täta flockar.

Dagen därpå släpade han sig genomvåt och skallrande tänder av kyla in till närmaste stad som bar namnet Waldberghoff-trarbk-dik-Dorff; utan ett öre i fickan och halvdöd av hunger och utmattning.

Svårmodig stannade han framför dörren till ett värdshus, där två män i blåa kläder lade märke till honom.

— Kamrat, sade den ene till den andre, titta på den där pojken. Det är en duktig krabat; han har det riktiga måttet.

De gick fram till Candide och frågade honom med mycken hövlighet om han inte ville äta middag tillsammans med dem.

— Ni bevisar mig en stor ära, mina herrar, svarade Candide med intagande blygsamhet, men jag kan inte betala för mig ty jag har inga pengar.

— Å, min herre, sade den ene av de blå, personer med sådant yttre och sådana egenskaper som ni betalar aldrig något. Är ni inte fem fot och fem tum lång?

— Jo, mina herrar, det är min längd, svarade Candide och bugade sig.

— Gott, min herre, följ då med och låt oss strax sätta oss till bords. Vi betalar för er, och inte nog med det, vi ska inte tillåta att en man som ni hädanefter saknar mynt. Människorna är inte skapade för annat än att hjälpa varandra.

— Ni har rätt, sade Candide, det är just vad magister Pangloss alltid sagt mig. Jag inser nogsamt att allt är inrättat på det bästa.

De båda blå bad nu att få ge honom några guldmynt. Han tog emot dem och ville lämna en revers, men detta avböjdes; härpå satte de sig till bords.

— Älskar ni inte högeligen . . ., började den ene av Candides nyförvärvade vänner.

— Ack jo, svarade han, jag älskar högeligen fröken Kunigunda.

— Nej, vi frågar er om ni inte högeligen älskar bulgarernas konung.

— Inte det minsta, genmälde Candide, ty jag har aldrig sett honom.

— Vad för något? Det är en kung som ej har sin like; vi måste dricka hans skål.

— Hjärtans gärna, sade Candide och skålade.

— Det är bra, sade de bägge blå. Nu är ni bulgarernas värn, försvarare och tappre krigshjälte, er lycka är gjord och äran vinkar er.

Och ögonblickligen slog de länkar om hans fötter och tågade i väg med honom till regementet.

Här fick han göra höger om och vänster om, på axel gevär och för fot gevär, lägga an och ge fyr, språngmarsch; varefter han tilldelades tretti slag av en påk. Följande dag gjorde han ifrån sig exercisen med något större färdighet, varför man nöjde sig med att ge honom tjugu slag. Den tredje dagen erhöll Candide inte fler än tio och betraktades med anledning därav av sina kamrater som ett underdjur.

Candide var alldeles förbluffad och kunde ännu inte riktigt komma underfund med hur han hade blivit krigshjälte. En vacker vårdag föll det honom in att göra en promenad; han vandrade sakta fram i tron att det var ett privilegium som tillhörde såväl människorna som djuren, att begagna sina ben efter behag. Men han hade inte tillryggalagt mer än två mil när han upphanns av

fyra andra hjältar på sex fot; dessa band honom och satte honom i arresten.

Inför krigsrätten tillfrågades han vilket han föredrog, att springa gatlopp trettisex gånger genom hela regementet eller att med en gång få tolv blykulor i pannan. Förgäves åberopade han sig på människans fria vilja och förklarade att han ville varken det ena eller det andra; han blev tvungen att bestämma sig för ettdera. I kraft av den Guds gåva som kallades friheten valde han då att springa gatlopp trettisex gånger. När han sprungit två hade han, då regementet bestod av tvåtusen man, erhållit fyratusen slag vilka blottat hans muskler och nerver från nacken ända ned på baken. När han skulle springa för tredje gången förmådde han inte mer, och Candide bad som om en nåd att de skulle vara goda och skjuta honom. Man beviljade honom denna ynnest, band för ögonen på honom och tillsade honom att falla på knä.

I detta ögonblick kom bulgarernas konung förbi. Han förhörde sig om delinkventens förbrytelse, och som denne monark hade en hög intelligens förstod han av allt han fick höra, att Candide var en ung metafysiker som föga kände till denna världen. Han benådade honom med en mildhet som ska prisas i alla tidningar och i alla tider.

En skicklig kirurg lappade ihop Candide på tre veckor, efter den av Dioskorides uppfunna metoden.

Han hade redan återfått en smula hud på kroppen och kunde gå, då krig bröt ut mellan bulgarernas och arabernas konungar.

TREDJE KAPITLET

Hur Candide kom undan bulgarerna och vad som vidare hände honom

Man kunde omöjligen tänka sig något skönare, smidigare, mer strålande och välordnat än de bägge krigshärarna. Trummor och trumpeter, pipor, oboer och kanoner åstadkom tillsammans en harmoni vars make man skulle fått söka efter till och med i helvetet. Kanonerna sopade först bort inemot sextusen man på vardera sidan; därefter bortförpassade gevärselden en nio-, tiotusen skälmar från denna den bästa av alla världar vars yta de hade befläckat. Bajonetten blev i sin ordning den tillräckliga grunden till att några tusental människor omkom. Det hela gick nog upp till omkring trettitusen själar.

Candide skakade i knäna som den filosof han var och gömde sig så gott han kunde medan detta heroiska slaktande pågick.

När omsider de bägge kungarna var för sig i sina läger givit order om att Te Deum skulle uppstämmas, beslöt han att uppsöka en annan plats för sina meditationer över verkningar och orsaker.

Han banade sig väg genom högar av döda och döende och nådde fram till en arabisk by som bulgarerna, följande folkrättens bestämmelser, hade bränt. Här låg av kulor och bajonettstyng genomborrade åldringar och såg sina hustrur döende och med strupen genomskuren trycka sina barn till sina blodiga bröst; där låg unga flickor med uppsprättade underliv, i de sista rosslingarna efter att ha tillfredsställt ett antal krigshjältars naturdrift, och andra halvt förbrända, som skrek att man av barmhärtighet skulle döda dem.

Marken flöt av utslagna hjärnor och överallt låg avhuggna armar och ben kringströdda.

Candide skyndade därifrån så fort han kunde och

kom till en by som tillhörde bulgarerna och som de arabiska hjältarna i sin ordning tagit under behandling. Och han vandrade ännu länge genom ruiner och trampade på stympade, skälvande lemmar. Han livnärde sig med en smula proviant som han medfört i sin ränsel, och han tänkte oavlåtligt på fröken Kunigunda. Omsider befann han sig utanför krigsskådeplatsen.

När han nådde Holland hade hans proviant tagit slut, men då han hade hört att det var ett kristet land och att alla dess invånare var rika, tvivlade han inte på att han här skulle bli lika väl behandlad som han hade blivit i herr baronens slott, innan han på grund av fröken Kunigundas vackra ögon jagades därifrån.

Han tilltalade flera vandrare vilkas utseende vittnade om allvar och rättskaffenhet och bad dem om en allmosa. Alla utan undantag svarade emellertid med att lova sända honom i tukthuset för att lära att skicka sig, om han inte upphörde med detta näringsfång.

Han vände sig därefter till en man som nyss inför en stor folkmassa en timme i sträck hade talat om kärleken till nästan. Predikanten sneglade på honom och frågade:

— Har ni någon orsak att vara här? Är ni här för den goda saken?

— Det finns ingen verkan utan orsak, svarade Candide blygsamt. Det ena är en nödvändig följd av det andra, och allt är inrättat på det bästa. Det var oundvikligt att jag jagades bort från fröken Kunigunda och att jag fick springa gatlopp; nu kan det inte undvikas att jag tigger mitt bröd ända tills jag är i stånd att förtjäna det. Allt detta kan inte förhålla sig annorlunda.

— Min vän, sade talaren, tror ni att påven är antikrist?

— Jag har inte hört det förut, svarade Candide. Men vare sig han är det eller inte, så är jag hungrig.

— Du förtjänar inte att vara annat, din slyngel, sade mannen. Eländige, gå din väg och kom aldrig mer för mina ögon.

I detsamma stack predikantens hustru ut huvudet genom fönstret, och då hon hörde att där var en man som tvivlade på att påven var antikrist hällde hon ett fyllt nattkärl över hans hjässa. Ack himmel! Hur långt driver inte kvinnorna sitt nit för religionen!

En man som aldrig hade blivit döpt, en hederlig vederdöpare vid namn Jakob, såg den hårdhet och nesa som vederfors en av hans bröder, en varelse på två ben utan fjädrar och med en odödlig själ; han tog honom med sig hem, lät honom tvätta sig, satte för honom bröd och öl och stack två floriner i hans hand; han sträckte sin godhet ända därhän att vilja ge honom arbete på sin fabrik för persiska tyger — dessa tillverkas som bekant i Holland.

Candide som kunde ha kastat sig på knä för honom utropade:

— Magister Pangloss hade sannerligen rätt när han lärde mig att allt här i världen är inrättat på det bästa, ty jag är långt mera påverkad av ert utomordentliga ädelmod än av den obarmhärtighet som visades mig av den där mannen i svart kappa och hans hustru.

Medan han följande dag tog sig en promenad mötte han en tiggare vars ansikte var helt betäckt av bölder. Hans ögon var insjunkna i huvudet, nästippen var bortfrätt, munnen hängde på sned och tänderna var svarta. Hans röst var ett hest rosslande, han skakades av en våldsam hosta och vid varje anfall spottade han ut en tand.

FJÄRDE KAPITLET

Hur Candide återfinner sin gamle lärare i filosofi, doktor Pangloss, och vad som sedan följde

Candide kände ännu mera medlidande än avsky inför den hisklige tiggaren och gav honom därför de båda floriner han fått av den hederlige vederdöparen Jakob. Den spöklika gestalten betraktade honom länge, brast så i gråt och föll honom om halsen.

Candide ryggade förfärad tillbaka.

— Ack, sade den stackars tiggaren till den stackars Candide, känner du inte längre igen din vän Pangloss?

— Vad hör jag? utbrast Candide. Är det ni, min käre lärare! Och i detta förskräckliga tillstånd! Vilken olycka har då drabbat er? Varför är ni inte kvar i det skönaste av alla slott? Och vad har det blivit av fröken Kunigunda, denna pärla bland jungfrur, detta naturens mästerverk?

— Det är förbi med mig, stönade Pangloss.

Candide skyndade att föra honom in i vederdöparens stall; han gav honom bröd att äta, och när Pangloss något hunnit hämta sig frågade han honom på nytt:

— Nå, hur står det till med Kunigunda?

— Hon är död, svarade Pangloss.

Vid denna underrättelse svimmade Candide. Med tillhjälp av litet skämd ättika som av en händelse fanns i stallet lyckades Pangloss efter en stund återkalla honom till liv.

Candide öppnade ögonen och ropade:

— Kunigunda död! Ack, du den bästa av världar, vart tar du vägen? Men vilken sjukdom har då dödat henne? Eller dog hon av sorg när hon såg sin herr fader med hårda sparkar jaga mig ut ur sitt sköna slott?

— Nej, svarade Pangloss, hon blev först grundligt våldtagen av en bataljon bulgariska soldater och sedan tog de och sprättade upp magen på henne. Herr baronen

som försökte försvara henne fick en kula i huvudet, fru friherrinnan blev skuren i småbitar, och min stackars elev behandlades på samma sätt som systern. Vad själva slottet angår lämnade de inte sten på sten; när de drog bort fanns det inte så mycket som ett skjul, ett får, en anka eller ett träd kvar. Men vi har blivit hämnade, ty araberna har farit likadant fram i ett slott i närheten som tillhörde en bulgarisk baron.

Under denna redogörelse svimmade Candide ännu en gång, men sedan han åter kommit till medvetande och på nytt gett sina känslor luft i bittra verop, förhörde han sig om den orsak och verkan och den tillräckliga grund som hade försatt Pangloss i ett så jämmerligt tillstånd.

— Ack, svarade Pangloss, det är kärleken: kärleken, människosläktets tröstarinna, världsalltets upprätthållerska, alla förnimmande varelsers själ, den ljuva kärleken.

— Ack ja, kärleken, instämde Candide, också jag har känt denna härskarinna över vårt hjärta, denna själ i vår själ; fast mig har den aldrig inbringat mer än en kyss och tjugu sparkar i ändan. Men hur har denna vackra orsak kunnat åstadkomma en så avskyvärd verkan?

Pangloss svarade i följande ordalag:

— Ack, min käre Candide! Du kände ju Paquette, den vackra kammarjungfrun hos vår vördnadsvärda fru friherrinna? I hennes armar smakade jag de paradisets fröjder som för mig medfört de helvetets kval av vilka du nu ser mig förtäras; hon var smittad av sjukdomen och är i denna stund måhända död därav. Hon hade fått den i present av en lärd franciskanermunk, som hade hämtat den frisk från fatet hos en gammal grevinna, som hade erhållit den av en ryttmästare, som stod i tacksamhetsskuld för den hos en markisinna, som fått den från en page, som erhållit den av en jesuit, vilken som novis mottagit den i rakt nedstigande linje från en av Kristoffer Kolumbus följeslagare. Vad mig angår kommer jag inte att fortplanta den, för jag känner att jag stryker med.

— O Pangloss, utropade Candide, vilket sällsamt stamträd! Och ättefadern, var det inte djävulen själv?

— Du misstar dig, svarade den store mannen. Du måste tvärtom se någonting nödvändigt i detta, en oumbärlig ingrediens i den bästa av världar. Ty om inte Kolumbus på en av Amerikas öar hade förskaffat sig denna sjukdom, som förgiftar alstringens källa, ofta till och med förhindrar alstringen och uppenbarligen motarbetar naturens stora mål, skulle vi varken haft choklad eller kochenill. Därjämte måste vi lägga märke till att denna sjukdom, tillsammans med det teologiska hatet, tjänar att utmärka oss européer från de andra raserna. Turkarna, indierna, perserna, kineserna, siameserna, japanerna känner den ännu inte; men det finns tillräcklig grund för att anta att de ska lära känna den i sin tur inom loppet av några århundraden. Tills vidare har den emellertid med beundransvärd hastighet vunnit mark hos oss, och isynnerhet har den utbrett sig i dessa stora av aktningsvärda och välskolade legoknektar sammansatta arméer som bestämmer över staternas öden. Man kan vara säker på att när trettitusen soldater drabbar samman i slagordning med lika många motståndare, är ungefär tjugutusen på vardera sidan syfilitiska.

— Det är verkligen underbart, sade Candide. Men nu måste vi tänka på att få er frisk igen.

— Hur skulle det vara möjligt? sade Pangloss. Jag har inte ett öre, käre Candide, och på hela detta klot är det omöjligt att bli åderlåten eller få sig ett lavemang utan att betala eller låta någon betala för en.

När Candide hörde detta beslöt han att anropa sin vederdöpare om bistånd, och så upprörande skildrade han för denne det tillstånd vari hans lärare och vän befann sig, att den godhjärtade Jakob genast öppnade sitt hus för honom och lät en läkare bota honom på sin bekostnad. Pangloss miste endast ett öga och ett öra under kuren. Då han hade god handstil och räknade utmärkt gjorde vederdöparen Jakob honom till sin bokhållare.

Två månader därefter blev vederdöparen på grund av affärsangelägenheter nödgad att resa till Lissabon; han tog sina bägge filosofer med sig på fartyget. Pangloss förklarade för honom hur allt är inrättat på det allra bästa.

Jakob gjorde invändningar.

— Människorna måste ha fördärvat naturen en smula, sade han, ty de är inte födda till vargar, men de har blivit vargar. Gud har inte givit dem tjugufyrapundiga kanoner och inte heller bajonetter; men de måste uppfinna dem för att bättre kunna förstöra varandra. Och vad säger ni om dessa konkurser i vilka rättvisan lägger beslag på bankruttörernas bo och låter fordringsägarna stå där med lång näsa?

— Det är alltsammans alldeles nödvändigt, genmälde den enögde doktorn. Den enskildes olycka bidrar till det allmännas välgång, så att ju fler olyckor det inträffar för den enskilde, desto fullkomligare blir det allmänna bästa.

Medan han ordade så hade molnen skockat sig; vindarna blåste från alla väderstreck, och när man fick Lissabons hamn i sikte kastades fartyget hit och dit av den fruktansvärdaste orkan.

FEMTE KAPITLET

Oväder, skeppsbrott, jordbävning och vad som därunder händer doktor Pangloss, Candide och vederdöparen Jakob

Fartygets rullningar ingöt en obeskrivlig ångest i de resandes nerver och omskakade alla vätskor i deras kroppar så våldsamt att många inte ens förmådde tänka på faran. De andra utstötte skrin och uppsände böner. Seglen var sönderslitna, masterna knäckta, sidorna läck. De som kunde arbetade, men ingen lyssnade till den andre, och det var ingen som kommenderade.

Vederdöparen hade skyndat till rodret för att söka hjälpa till med att hålla skeppet i kurs; plötsligt sprang en rasande matros fram mot honom och kastade honom med ett slag omkull på däcket. Slaget hade emellertid utdelats med sådan våldsamhet att ogärningsmannen själv tumlade huvudstupa över relingen; han hakade sig fast vid en mastspillra som vräktes omkring på vågorna. Den godhjärtade Jakob ilade till hans undsättning och lyckades hala upp honom på däck, men under ansträngningen föll han själv i vattnet mitt för ögonen på matrosen som lät honom omkomma utan att ens bevärdiga honom med en blick.

Candide kom tillstädes i detsamma som hans välgörare ett ögonblick dök upp över vågorna för att sedan för alltid uppslukas av djupet. Han ville kasta sig i efter honom; men magister Pangloss hindrade honom, i det han klart bevisade att Lissabons hamn hade tillkommit enkom för att denne vederdöpare skulle drunkna där.

Under det han bevisade detta *a priori*, rämnade fartyget och alla gick till botten med undantag av Pangloss och Candide samt den skurkaktige matrosen, vars skuld det var att den ädelmodige vederdöparen drunknade; detta kreatur nådde simmande lyckligt stranden. Pangloss och Candide bärgade sig i land på en planka.

När de hämtat sig något begav de sig in mot Lissabon. Till all lycka hade de räddat några mynt undan skeppsbrottet; de trodde sig därför inte behöva frukta att ha överstått ovädret endast för att svälta ihjäl.

I detsamma som de, begråtande sin välgörares död, satt foten innanför stadsporten, märkte de att marken började darra under dem. Samtidigt började vattnet stiga nere i hamnen, sjudande och sönderslående de förankrade fartygen. Virvlande moln av eld och aska sänkte sig ned över gator och torg. Husen störtade samman, taken föll ned i källrarna, och källrarna vräktes upp ur jorden. Trettitusen människor av alla åldrar och av bägge könen krossades under ruinerna.

Den räddade matrosen visslade och svor:

— Här blir min själ något att förtjäna.

Men Pangloss sade:

— Vad kan vara den tillräckliga grunden till detta fenomen?

Och Candide utropade:

— Det är den yttersta dagen!

Matrosen skyndade sig genast in bland ruinerna och gav sig till att leta efter guldmynt utan att bekymra sig om den livsfara i vilken han svävade. Han fann vad han sökte, fyllde sina fickor och såg sig om efter ett ställe där han kunde dricka sig full. Sedan han sovit ruset av sig köpte han sig ynnestbevis av den första villiga slinka han träffade, på spillrorna av de sammanstörtade husen, mitt bland döende och döda.

Pangloss ryckte honom i rocken.

— Min vän, sade han, detta är icke rätt. Du förgår dig mot det allmänna förnuftet. Du väljer illa din tid.

— Djävlar och helvete, svarade matrosen, jag är sjöman och född på Batavia, jag har gjort fyra resor på Japan och för var gång har jag trampat på krucifixet, tror du, att du kommer någonstans med mig, du med ditt allmänna förnuft?

Candide hade träffats av några nedramlande stenar

och störtat omkull på gatan. Han blödde och var täckt av grus och spillror.

— Skaffa mig litet vin och olja, bad han Pangloss, jag tror jag dör.

— Vi måste frånkänna denna jordbävning nyhetens behag, svarade Pangloss. Alldeles liknande skakningar iakttogs i fjol i staden Lima i Sydamerika. Samma orsaker, samma verkningar, helt säkert är det en underjordisk svavelåder som sträcker sig mellan Lima och Lissabon.

— Det är mycket möjligt, sade Candide, men för Guds skull skaffa mig litet olja och vin.

— Mycket möjligt? upprepade filosofen. Jag vågar påstå att saken är bevisad.

Candide förlorade nu medvetandet, och Pangloss begav sig till en brunn i grannskapet och hämtade vatten åt honom.

Krypande genom ruinerna lyckades de nästa dag få fatt i några livsmedel, och medan de åt började deras krafter så småningom återkomma. Därefter sällade de sig till de andra, vilka sökte bistå dem som lyckats rädda sig ut ur sina nedrasande bostäder.

Några stadsborgare som de hjälpt gav dem en så riklig måltid som det var möjligt att åstadkomma mitt i denna ödeläggelse. Ändå var stämningen vid bordet nedslagen. De ätande vätte brödet med sina tårar.

Pangloss försökte trösta dem, i det han bevisade för dem att sakernas gång inte kunnat vara annorlunda.

— Ty, sade han, allt det här har inrättats på det allra bästa. Ty när det är jordbävning i Lissabon, måste den också äga rum där och icke annorstädes. Ty det är omöjligt att tingen är annorstädes än där de är. Ty allt är vist inrättat.

Bredvid Pangloss satt en liten svartklädd man som tillhörde inkvisitionsdomstolen; denne tog nu med många omständigheter till orda och sade:

— Min herre tror tydligen inte på arvsynden. Ty om

allt är inrättat på det bästa måste ju såväl syndafallet som de eviga straffen förkastas.

— Jag ber allra ödmjukast ers excellens om ursäkt, svarade Pangloss med ännu större hövlighet, syndafallet och fördömelsen inträdde av nödvändighet i den bästa av alla tänkbara världar.

— Min herre tror alltså inte på den fria viljan? sade inkvisitorn.

— Ers excellens får förlåta mig, svarade Pangloss, den fria viljan kan mycket väl förlikas med den absoluta nödvändigheten, ty det var nödvändigt att vi fick denna fria vilja, jag menar korteligen den förutbestämda fria viljan . . .

Pangloss var mitt i sin utredning, då inkvisitorn gjorde ett tecken med huvudet till sin betjänt som just höll på att servera honom ett glas portvin.

SJÄTTE KAPITLET

Hur det anordnas en ståtlig autodafé för att avvärja vidare jordbävningar och hur Candide får slita spö

Efter denna jordbävning, som lagt två tredjedelar av Lissabon i ruiner, brydde de visa i landet sina huvuden för att finna en utväg att förhindra stadens fullständiga undergång, och de kom till det resultatet att det verksammaste medlet var att ge folket en ståtlig autodafé; universitetet i Coimbra hade nämligen med bestämdhet förklarat att den ofelbaraste metod som existerade för att avvärja dylika olyckor var att offentligen och under stora ceremonier låta rosta några individer vid sakta eld.

Man bemäktigade sig därför en biskayare, som överbevisats om att ha gift sig med sin gudmor, samt två portugiser av mosaisk trosbekännelse vilkas religiösa övertygelse hade förlett dem till att skära bort fettet från en höna innan de åt den; efter den ovannämnda måltiden fängslade man nu också doktor Pangloss och hans lärjunge Candide, den förre för vad han sagt, den senare för att han med gillande min lyssnat till detta. Till boningsrum anvisade man dem var sitt gemak vilka båda två var synnerligen angenäma, såtillvida som de var ytterst svala och inte i minsta mån generade av dagsljus.

Åtta dagar därefter ifördes de ett par gula benediktinerkåpor, och på deras huvud sattes biskopsmössor av papper. På Candides benediktinerkåpa och biskopsmössa hade man målat uppochnedvända lågor och djävlar som saknade svans och klor. Men magisterns djävlar hade båda delarna, och lågorna var vända uppåt.

Klädda på detta vis fick de marschera i procession och lyssna till en högst uppbygglig predikan, på vilken följde en härlig och melodisk musik.

Härefter uppstämdes en högtidlig hymn, och Candide

piskades i takt med denna. Biskayaren och de bägge som inte velat äta fett brändes, och Pangloss hängdes i strid mot all sedvänja.

Samma dag inträffade ett nytt jordskalv, åtföljt av ett skräckinjagande buller.

Candide hade nästan förlorat förståndet av smärta och förskräckelse; han var täckt av blod och darrade i varje lem. Och han sade till sig själv:

— Om detta är den bästa av alla världar, hurdana är då de andra? Om det inte var annat än att jag blivit genompiskad skulle jag inte säga något; det blev jag hos bulgarerna också. Men ack, min älskade Pangloss, du den störste av filosofer, att jag skulle se dig bli hängd utan att ens veta varför! Och du, min käre vederdöpare, du den bäste bland människor, att du skulle drunkna i hamnen! Och att jag skulle uppleva att få höra att ni, fröken Kunigunda, ni pärla bland jungfrur, fått magen uppsprättad!

Han vände sig om för att gå. Men det var knappt att benen förmådde bära honom efter allt vad han genomgått: predikan, piskning, syndaförlåtelse och välsignelse.

I detta ögonblick kom en gammal gumma fram till honom och sade sakta:

— Var vid gott mod, min son, och följ mig.

SJUNDE KAPITLET

Hur den gamla tar sig an Candide och hur han återfinner sin älskade

Candide var ingalunda vid gott mod, men följde likväl den gamla hem till hennes kyffe. Hon räckte honom en salva att smörja sig med, gav honom att äta och dricka och anvisade honom en liten ganska inbjudande bädd, bredvid vilken det låg en omgång kläder.

— Ät, drick och sov, sade hon, och måtte Vår Fru av Atocha, sankt Antonius av Padua och sankt Jakob av Compostella ta er under sitt beskydd. I morgon kommer jag igen.

Candide hade ännu inte återhämtat sig efter sin häpnad över allt vad han varit vittne till och genomgått, och han förvånades än mer av den gamlas barmhärtighet; han böjde sig ned för att kyssa hennes hand.

— Det är inte mig och min hand ni skall kyssa, sade gumman. I morgon är jag här igen. Smörj nu in er med salvan, ät och sov.

Trots alla sina olyckor åt och sov Candide.

Följande morgon kom den gamla till honom med frukost; hon undersökte hans rygg och gned nu själv in den med en ny salva. Därefter lämnade hon honom, men återkom för att ge honom middag. Mot aftonen kvällsvard.

Dagen därefter upprepade hon detsamma.

— Vem är ni? frågade Candide gång på gång. Vem har ingivit er all denna godhet? Och hur ska jag kunna visa er min tacksamhet?

Den goda gamla svarade honom aldrig.

Men när hon fram mot kvällen kom tillbaka hade hon denna gång ingen aftonvard med sig.

— Kom med mig, sade hon, men säg inte ett ord.

Hon tog honom under armen och förde honom utåt

landet; när de hade vandrat ungefär en fjärdingsväg anlände de till ett ensamt hus som låg skyddat bakom trädgårdar och kanaler.

Den gamla knackade på en låg dörr.

Den öppnades. Genom en lönntrappa förde hon Candide in i ett gyllene gemak och bjöd honom sätta sig i en soffa som var klädd med brokad. Därpå avlägsnade hon sig efter att ha stängt dörren.

Candide trodde att han drömde. Hela hans förflutna liv stod för honom som en ond dröm, endast det innevarande ögonblicket som en lycklig.

Efter en kort stund visade sig den gamla åter. Hon förde nu med sig en kvinna vars ansikte var betäckt av en slöja och vars dräkt strålade av ädelstenar; hennes gestalt var hög och bjudande, men hela hennes kropp skälvde, och den gamla hade mycken möda med att stödja henne.

— Tag bort slöjan, sade den gamla till Candide.

Den unge mannen närmade sig skyggt och gjorde vad han blivit tillsagd.

Vilket ögonblick! Vilket under!

Han trodde sig se fröken Kunigunda. Intet misstag var möjligt, det var verkligen hon.

Krafterna svek honom, han kunde inte få fram ett ord, vanmäktig sjönk han till hennes fötter. Kunigunda föll baklänges på soffan.

Den gamla stänkte sprithaltiga essenser i deras ansikten, de vaknade åter till medvetande, de började tala med varandra. Det var först avbrutna ord, så korsade frågor och svar varandra, det blev suckar, snyftningar, skrik.

Den gamla uppmanade dem att göra så litet buller som möjligt och lämnade dem åt sig själva.

— Ack, är det verkligen ni! sade Candide. Ni lever alltså ännu, och jag skall återfinna er här i Portugal! Ni har således inte blivit våldtagen och fått magen uppsprättad, som magister Pangloss har försäkrat mig!

— Jo visst, svarade den sköna Kunigunda, men det är inte alltid man dör av sådant.

— Och era föräldrar, är det sant att de har blivit dödade?

— Det är endast alltför sant, svarade Kunigunda gråtande.

— Och er bror?

— Han har också dödats.

— Och hur kommer det sig att ni är här i Portugal? Och hur fick ni veta att jag var här? Och hur ska jag förklara detta sällsamma äventyr som fört mig hit till er i det här huset?

— Jag ska berätta alltsammans, svarade Kunigunda, men först måste ni låta mig veta allt som hänt er ända från den där oskyldiga kyssen ni gav mig och sparkarna den förskaffade er.

Candide lydde henne med djup vördnad. Och trots sin förvirring och sin röst, som var svag och skälvande, och oaktat hans ryggrad ännu beredde honom smärtor omtalade han för henne med den största rättframhet allt som han hade upplevat från skilsmässans ögonblick.

Kunigunda lyfte sina ögon mot himlen. Och efter att ha fällt tårar över magisterns och den godhjärtade vederdöparens död började hon, vänd till Candide som inte lät ett ord gå förlorat och som slukade henne med ögonen, i sin tur berätta följande.

ÅTTONDE KAPITLET

Kunigundas historia

Jag låg i djup sömn i min säng, när det behagade himlen att sända bulgarerna till vårt sköna slott Thunder-ten-Tronckh; de stack ihjäl pappa och min bror och mamma skar de i småbitar. En stor sex fot lång bulgar, som märkte att jag vid åsynen härav förlorat medvetandet, gav sig till att våldta mig. Detta bragte mig till liv igen och jag fick åter makt över mig själv. Jag skrek, brottades, bet och rev med naglarna, och jag försökte riva ut ögonen på den långe bulgaren, då jag inte visste att allt vad som nu hade inträffat i pappas slott endast var något som bruket föreskrev. För att få mig lugn gav skurken mig ett knivhugg i vänstra sidan; jag har ännu kvar ett ärr efter det.

— Ack, sade Candide öppenhjärtigt, jag hoppas nog få se det.

— Ni ska få se det, svarade Kunigunda, men låt mig nu fortsätta.

— Ack ja, fortsätt, sade Candide.

Hon upptog åter tråden i sin berättelse och fortsatte så:

En bulgarisk kapten kom in i rummet och såg mig ligga där i mitt blod. Soldaten lät sig dock inte störas. Kaptenen blev ursinnig över den vanvördnad som denne skurk visade honom och stack ihjäl honom ovanpå mig. Därpå lät han förbinda mitt sår och förde mig som krigsfånge till sitt kvarter. Jag tvättade hans skjortor, som för övrigt var lätt räknade, och lagade hans mat. Det vore orätt att förneka att han tyckte jag var vacker, och vad honom själv angår måste jag tillstå att det var en ovanligt välskapad man med vit och behaglig hud, men i övrigt, vad intelligensen beträffar, var han rätt klen och filosofin var inte hans starka sida; man såg strax att han inte hade gått i skola hos doktor Pangloss.

Efter tre månader hade han emellertid hunnit tröttna på mig, och då han också hade gjort slut på alla sina pengar sålde han mig till en jude vid namn Isaskar, som drev handel både i Holland och Portugal och hade en passionerad smak för fruntimmer. Denne jude visade sig genast starkt intagen av mig, men det gagnade honom inte; det var mig mycket lättare att motstå honom än den bulgariske soldaten. En ärbar flicka kan låta våldta sig en gång, men det bara stärker hennes dygd. För att tämja mig förde mig då juden Isaskar ut på landet, hit till detta hus. Ända dittills hade jag föreställt mig att intet slott i världen i skönhet kunde jämföras med Thunder-ten-Tronckh; nu såg jag att jag hade misstagit mig.

En dag när jag var i mässan fick storinkvisitorn ögonen på mig. Han fixerade mig länge och sände därefter till mig en tjänare med hälsning att jag för hemliga angelägenheter av stor vikt ögonblickligen måste infinna mig hos honom. Tjänaren förde mig därpå till hans palats.

Jag invigde genast hans helighet i min börd; han svarade med att föreställa mig hur djupt under min rang det var att tillhöra en israelit. Hos don Isaskar gjordes nu hemställan om att avstå mig till storinkvisitorn. Men don Isaskar, som är hovets bankir och därigenom har inflytelserika förbindelser, ville inte höra talas om det. När storinkvisitorn slutligen hotade honom med en autodafé drog han emellertid öronen åt sig, och det kom till stånd en kompromiss varigenom den här villan och jag skulle tillhöra dem båda i förening. Juden skulle disponera över måndagar, torsdagar och sin sabbatsdag, storinkvisitorn skulle ha de övriga dagarna i veckan. Det är nu ett halvår som denna överenskommelse har varat. Anledningar till tvist har dock inte kunnat undvikas; de har till exempel aldrig kunnat bli eniga om huruvida natten mellan lördagen och söndagen tillhörde gamla eller nya testamentet. Vad mig angår har ingendera hittills lyckats göra intryck på mitt hjärta, och jag är säker på att detta är grunden till att de båda ännu älskar mig.

Men likväl, dels för att avvända dessa jordbävningar som är en landsplåga här i trakten, dels för att sätta skräck i don Isaskar, beslöt hans helighet storinkvisitorn att realisera sin idé med autodafén. Han visade mig uppmärksamheten att inbjuda mig att åse ceremonin, och jag fick till och med en utmärkt plats. Mellan gudstjänsten och exekutionen serverade man oss damer förfriskningar. För att säga sanningen tilltalade det mig emellertid föga att se hur man brände de bägge judarna och den hedersmannen biskayaren som hade gift sig med sin gudmor. Men om jag var upprörd redan förut, hur skakades jag inte av bestörtning, förskräckelse och ångest när jag i en i benediktinerkåpa och biskopsmössa utstyrd delinkvent tyckte mig känna igen magister Pangloss! Jag gned mig i ögonen och försökte skärpa blicken. Jo, det var han, och när jag såg hur de hängde honom svimmade jag.

Jag återkom till medvetandet endast för att undergå en ny smärta och för att min fasa och förtvivlan skulle nå sin höjdpunkt. Ty nu såg jag er, käre Candide, stå där, naken in på bara kroppen. Jag kan med gott samvete försäkra er att ni har en hud som är ännu mera glänsande och skär än min bulgariske kaptens. Denna syn fördubblade de sinnesrörelser av vilka jag överväldigades och förtärdes. Jag ville ropa: Håll inne, barbarer! men rösten stockade sig i min hals, och mina rop skulle för övrigt varit fruktlösa.

Sedan ni blivit grundligt genompiskad frågade jag mig själv:

— Hur ska jag förklara att den älsklige Candide och den vise Pangloss befinner sig här i Lissabon, den ene för att erhålla hundra piskrapp, den andre för att bli hängd, allt på befallning av hans helighet storinkvisitorn vars utkorade jag åtnjuter äran att vara? Pangloss måste alltså grymt ha bedragit mig när han lärde mig att allt här i världen ledes till det bästa!

Jag var upprörd och fylld av skräck; sinnesrörelserna

gjorde mig det ena ögonblicket nästan vild, det andra ville jag digna ned och dö av matthet. I mitt huvud snurrade allting runt: mina massakrerade föräldrar, min mördade bror, den oförskämde bulgarsoldaten och knivhugget han gav mig, mitt slaveri och min tjänst som köksa, mina tre herrar, den bulgariske kaptenen, den motbjudande juden och den avskyvärde storinkvisitorn, magister Pangloss hängning, det högtidliga Miserere som spelades medan ni blev piskad, och först och främst kyssen jag gav er samma dag jag sista gången såg er. Till sist tackade jag Gud för att han efter så många prövningar dock slutligen fört er tillbaka till mig.

Jag sade till min gamla tjänarinna att ta hand om er och ge er vård samt därefter, så snart det lät sig göra, föra er hit. Hon har fullgjort uppdraget så som ni vet. Och jag har nu fått den outsägliga glädjen att åter se er inför mig, att höra er tala och själv få tala med er.

Men ni bör vara glupande hungrig och jag känner också själv lust att få något i mig: låt oss därför äta kvällsvard till att börja med.

De satte sig nu till bords och efter att ha ätit tog de åter plats på den vackra soffan, som vi redan har talat om.

Och de stannade där på soffan ända tills en lönndörr öppnades och signor don Isaskar, den ene av husets bägge herrar, anlände. Det var hans sabbat och han kom för att njuta av sina rättigheter och tolka de ömma känslor som fyllde hans hjärta.

NIONDE KAPITLET

Angående Kunigunda, Candide, storinkvisitorn och juden

Denne Isaskar var den mest hetlevrade hebré man sett i Israel sedan den babyloniska fångenskapen.

— Vad nu, din galileiska hynda, skrek han, är det inte nog med herr storinkvisitorn, ska nu också den där slyngeln dela med mig?

Och samtidigt drog han fram en lång dolk som han alltid bar på sig och störtade sig över Candide, som han trodde var obeväpnad. Men den gamla hade tillsammans med kläderna givit vår gode westfalare en präktig sabel. Och fast han av naturen fått den mest fromma karaktär drog han nu blankt och sträckte israeliten död till golvet framför den sköna Kunigundas fötter!

— Heliga jungfru, skrek denna, vad ska det bli av oss? Ett mord här i huset! Om polisen kommer är vi förlorade.

— Om de inte hade hängt Pangloss, sade Candide, skulle han nu ha gett oss ett gott råd i vår nöd. Ty han var en stor filosof. Men då han nu inte längre är ibland oss, så låt oss vända oss till den gamla.

Den gamla var mycket klok, och hon började utveckla sin mening då en annan liten lönndörr öppnades. Storinkvisitorn inträdde; det var en timme över midnatt, söndagen hade börjat och denna dag tillhörde honom.

Hans blick mötte Candide, som han låtit slita spö, med dragen sabel, ett lik utsträckt på golvet, Kunigunda upplöst av förskräckelse och den gamla i färd med att ge råd.

Det är värt att lägga märke till vad som nu försiggick i Candides själ och det resonemang han förde med sig själv:

— Om denne helige man nu tillkallar hjälp kommer han ofelbart att se till att jag blir bränd, och möjligen

kommer samma öde att vederfaras Kunigunda. Han har utan barmhärtighet låtit mig slita spö och han är min rival. Jag är ju ändå i gång med att ta livet av folk, och här är ingen tid till att dröja.

Resonemanget var klart, snabbt och koncentrerat, och utan att ge storinkvisitorn tillfälle att hämta sig från sin överraskning rände han sabeln tvärs igenom honom och lät honom falla vid judens sida.

— Det var nummer två, sade Kunigunda. Allt bättre och bättre, nu blir vi exkommunicerade och kan inte längre vänta någon absolution; vår sista timma är slagen! Men hur i all världen har ni, som av naturen är så from, burit er åt för att under loppet av två minuter döda en jude och en prelat?

— Min sköna fröken, svarade Candide, när man är kär och svartsjuk och har blivit piskad av inkvisitionen vet man inte längre vad man gör.

Den gamla tog nu till orda och sade:

— Nere i stallet står tre andalusiska hästar, dem ska den ädle Candide sadla och leda fram. Fröken har dukater och diamanter. Låt oss sedan hastigt komma härifrån; det kan inte hjälpas att jag inte kan sitta på mer än ena halvan av min bak. Vi beger oss till Cadiz. Det är det vackraste väder i världen, och det är ett stort nöje att färdas om natten medan det är svalt.

Candide sadlade genast de tre hästarna. Kunigunda, den gamla och han själv tillryggalade tretti mil utan att rasta.

Medan de allt vad tyglarna höll red bort från Lissabon infann sig myndigheterna i huset. Hans helighet begravdes i en vacker kyrka, Isaskar kastades på dynghögen.

Candide, Kunigunda och den gamla hade då redan hunnit till den lilla staden Avacena mellan Sierra Morenas berg.

De tog in på ett värdshus där de började följande samtal med varandra.

TIONDE KAPITLET

I vilket jämmerligt tillstånd Candide, Kunigunda och den gamla anländer till Cadiz och hur de går ombord

— Vem kan ha stulit mina dukater och mina diamanter? snyftade Kunigunda. Vad ska vi nu leva av? Vad ska vi ta oss till? Var finns det några storinkvisitorer och judar som kan ge mig andra i stället.

Den gamla talade:

— Jag har en stark misstanke mot en vördnadsvärd franciskanerpater, som i går natt delade härbärge med oss i Badajoz. Gud bevare mig för att döma någon förhastat, men han var två gånger inne i vårt rum, och på morgonen bröt han upp långt före oss.

— Ack, sade Candide med en suck, den gode Pangloss påpekade ofta för mig hur det jordiska goda är alla människors gemensamma egendom och hur var och en har lika rätt till det. Men efter dessa principer borde den där franciskanermunken dock låtit oss behålla så mycket att vi kunde avsluta vår resa. Ni har alltså ingenting kvar, min sköna Kunigunda?

— Inte ett rött öre, svarade hon.

— Vad ska vi göra? frågade Candide.

— Vi får sälja en av hästarna, sade den gamla. Jag sätter mig bakom fröken på hästens länd, fast jag inte kan sitta på mer än ena hälften av min bak, och så tar vi oss på det viset fram till Cadiz.

På samma värdshus träffade de en benediktinerprior som var villig att köpa hästen för en spottstyver. Candide, Kunigunda och den gamla anlände över Lucena, Chillas och Lebrixa slutligen till Cadiz.

Här höll man på att utrusta en flotta och dra ihop trupper för att bringa de vördnadsvärda jesuitfäderna i Paraguay till förnuft; ty man beskyllde dessa för att i närheten av staden Heliga Sakramentet ha uppviglat en

av de underlydande indianstammarna till revolution mot konungarna av Spanien och Portugal.

Candide som inte hade glömt vad han lärt hos bulgarerna avlade inför den lilla härens general ett prov i den bulgariska exercisen med en sådan spänstighet och vighet och med ett så förnämt behag i hållningen att han strax fick ett kompani fotfolk att kommendera.

Efter att sålunda ha stigit i graderna till kapten gick han ombord tillsammans med fröken Kunigunda, den gamla och tvenne betjänter samt medförande de bägge andalusiska hästarna, som hade tillhört hans helighet storinkvisitorn av Portugal.

Under överresan sysselsatte de sig oavlåtligt med att resonera om den stackars Pangloss filosofi.

— Vi är på väg till ett annat universum, sade Candide, utan tvivel är det i detta som allt är väl inrättat, ty dessvärre måste det nog medges att det fysiska och moraliska tillståndet i vårt eget i ett och annat lämnar åtskilligt övrigt att önska.

— Jag älskar er av allt mitt hjärta, sade Kunigunda, men mitt sinne är ännu alldeles upprört över allt jag har sett och gått igenom.

— Allt ska nog gå bra, svarade Candide. Redan är sjön mycket bättre här i Nya världen än i vårt Europa; den är lugnare och mindre oroad av växlande vindar. Säkert är det Nya världen som är den bästa av alla tänkbara världar.

— Give Gud att så vore, sade Kunigunda, men jag har varit så oerhört olycklig i min egen att mitt hjärta nästan inte mera är öppet för hoppet.

— Ni beklagar er, inföll nu den gamla, och ändå har ni inte upplevt sådana olyckor som jag.

Kunigunda var nära att brista i gapskratt; hon fann det alltför komiskt att denna goda kvinna gjorde anspråk på att vara mer hemsökt av olyckan än hon.

— Nå, nå, min goda gumma, svarade hon, om du inte har blivit våldtagen av två bulgarer och fått två

knivhugg i livet, om du inte har fått två slott lagda i ruiner för dig och två föräldrar mördade inför dina ögon och om du inte har sett två av dina älskare bli piskade under en autodafé, så förstår jag inte vad du kan sätta upp mot mig. Och så kommer ändå därtill att jag, som är född baronessa med sjuttitvå anor, har måst tjäna som köksa.

— Min fröken, svarade den gamla, ni känner inte min börd. Och om jag visade er min bak skulle ni inte tala som ni gör utan uppskjuta ert omdöme.

Dessa ord fyllde Kunigunda och Candide med den häftigaste nyfikenhet.

Den gamla berättade dem nu följande.

ELFTE KAPITLET

Den gamlas historia

Jag har inte alltid haft sura och rödkantade ögon, min näsa har inte alltid hängt ned på min haka och jag har inte alltid tjänat.

Mina föräldrar var påven Urban X och prinsessan av Palestrina. Tills jag blev fjorton år gammal uppfostrades jag i ett palats, i jämförelse med vilket det praktfullaste av era tyska baroners slott skulle ha tett sig som det simplaste stall, och den enklaste av de klänningar jag bar var mer värd än alla Westfalens härligheter sammanlagda. Jag växte till i skönhet, behag och talanger, och jag omgavs av människor som endast tänkte på att göra livet angenämt för mig, som såg upp till mig och väntade sig stora ting av mig. Så ung jag var uppväckte jag redan erotiska känslor. Min barm svällde, och vilken barm var det inte; vit, fast och lika fullkomligt modellerad som hos den mediceiska Venus. Och mina ögon, mina ögonlock, mina svarta ögonbryn, elden som strålade i mina pupiller och i glans "fördunklade de tindrande stjärnorna", som poeterna i kvarteret uttryckte sig i de dikter de skrev till min ära. Kammarjungfrurna som klädde av mig föll i extas när de betraktade mig fram och bak, och alla män skulle önskat vara i deras ställe.

Jag blev förlovad med en prins av det regerande furstehuset Massa-Carrara. Ack, en sådan prins! Han var lika vacker som jag, hans älskvärdhet och vinnande väsen övergick all beskrivning, hans begåvning och gnistrande kvickhet var häpnadsväckande. Han brann av kärlek till mig, och vad mig själv angår älskade jag honom som man älskar för första gången, svärmiskt, avgudande.

Allt gjordes i ordning för bröllopet. Ack, vilken oerhörd pomp och ståt! Det var fester, karuseller, komiska operor i det oändliga, och hela Italien diktade sonetter,

av vilka det visserligen inte var en enda som dugde. Den dag som skulle fullborda min lycka var nära då en gammal markisinna, vars älskare prinsen hade varit, inbjöd honom på en kopp choklad; två timmar därefter dog han under förfärliga krampanfall.

Men det där är ändå bara en bagatell. Min mor, som var förtvivlad och ändå långt mindre uppskakad än jag, fann det bäst att vi för någon tid lämnade en vistelseort där allt påminde oss om denna fasansfulla olycka. Hon hade en vacker lantegendom i närheten av Gaeta, och vi gick ombord på en galär som var lika förgylld som sankt Peters altare i Rom. Men knappt hade vi kommit ut ur hamnen förrän marockanska sjörövare angrep och äntrade fartyget. Våra matroser försvarade sig som det anstod påvens soldater: de kastade ifrån sig sina vapen, föll som en man på knä och uppsände till sjörövarna den för dödsstunden i ritualen föreskrivna bönen om absolution.

Därefter blev vi alla avklädda nakna som apor, och det togs inte mera hänsyn till min mor, våra uppvaktande damer och mig själv än till besättningen. Jag kunde inte underlåta att beundra den färdighet varmed dessa affärsmän förstod att i en handvändning befria folk från deras kläder, men vad som ännu mer förvånade mig var att de på oss alla stack in fingret på ett ställe där vi kvinnor i allmänhet inte tillåter att det sticks in annat än sprutspetsar. Denna procedur föreföll mig ytterst besynnerlig; men så anser man ju om allt innan man kommit ut i världen och fått lära. Jag erfor snart att det var för att se efter om vi hade gömt några diamanter där. Det är ett bruk som sedan urminnes tider rått bland alla civiliserade nationer som idkar sjöröveri, och efter vad jag hört sägas ska också malteserriddarna alltid göra på samma sätt när de har tillfångatagit en turk eller turkinna. Det är en internationell folkrätt som ännu ingen har bestritt.

Jag ska inte uppehålla mig vid hur hårt det för en ung prinsessa måste vara att se sin mor och sig själv bort-

föras som slavinnor till Marocko, och ni förstår själva vad vi måste finna oss i från sjörövarnas sida. Min mor var ännu mycket vacker, och av våra uppvaktande damer och till och med våra kammarjungfrur besatt var och en fler retande ting än afrikanerna skulle kunnat få ihop om de letat genom hela sin världsdel. Vad mig själv angår var jag bedårande, skönheten och behaget själv, och därtill var jag mö, något som jag visserligen inte förblev länge, ty denna blomma som hade varit bestämd för den vackre prinsen av Massa-Carrara fråntogs mig av sjörövarkaptenen, en avskyvärd neger, som till på köpet trodde att han därigenom bevisade mig en stor ära. Det krävdes i sanning att prinsessan av Palestrina och jag uppbjöd våra krafter till det yttersta för att kunna härda ut under allt vad vi fick genomgå innan vi kom fram till Marocko. Men jag hoppar över allt detta, det är sådana banaliteter att det inte lönar mödan att tala om dem.

Marocko simmade i blod när vi kom dit. Kejsar Muley Ismaels femti söner låg i fejd med varandra om tronen, och då var och en av dem hade sitt parti upprördes landet av inte mindre än femti inbördeskrig. Svarta kämpade mot svarta, svarta mot mörkbruna, mörkbruna mot mörkbruna, mulatter mot mulatter; det var ett enda slaktande i hela riket.

Vi hade knappt hunnit stiga i land förrän en avdelning av det parti som var fientligt mot det som min sjörövarkapten tillhörde, störtade fram för att frånrycka honom hans byte. Näst efter diamanter och guld utgjorde kvinnor den vara som var mest eftertraktad av de svarta. Vi gav därför anledning till en kamp vars like aldrig skådats under Europas himmel. Nordens folkslag har ett kyligare blod; hos dem uppnår lystnaden efter kvinnor aldrig den sjudande våldsamhet som kännetecknar Afrikas söner. Blodet som flyter i européernas pulsar är som mjölk, men i ådrorna på dem som bebor Atlasberget och de kringliggande länderna strömmar

det vitriol och flammande eld. Den strid som uppstod om oss var ursinnig och vild som en strid mellan lejon eller tigrar eller urskogens ormar. En marockan grep min mor i högra armen, en av sjörövarlöjtnanterna höll henne kvar i vänstra, en morisk soldat högg tag i det ena benet på henne, en av de våra fattade ett lika säkert grepp i det andra. Inom ett ögonblick befann sig var och en av hela vår kvinnliga uppvaktning och betjäning på detta sätt sliten mellan fyra soldater. Mig hade emellertid kaptenen tagit under beskydd; stående framför mig svängde han rasande sin sabel och nedlade envar som närmade sig. Slutligen såg jag min mor och alla våra italienskor ligga döda på marken, ituslitna, huggna i stycken och söndersargade av dessa vidunder som slagits om dem. Men också alla de andra hade mist livet, mina medfångar och de som hade tillfångatagit dem, soldater, matroser, svarta, mörkbruna, vita, mulatter, slutligen också min kapten, allesammans var de döda. Själv låg jag utsträckt bland liken.

Liknande scener utspelades samtidigt såsom alla vet över en sträcka av mera än trehundra mil, och ändå hade inte de fem böner om dagen som Muhammed föreskrivit försummats.

Efter mycken möda lyckades det mig att komma lös ur den trave av blodiga kroppar som staplat upp sig omkring mig och släpa mig bort till ett högt orangeträd som reste sig vid stranden av en bäck ett stycke därifrån. Där dignade jag ned utmattad av förfäran och ångest, trötthet, hunger och förtvivlan. Mina överretade sinnen förmådde inte mer och jag försjönk efter en kort stund i ett medvetslöst tillstånd som snarare liknade död än vila. Jag befann mig ännu i denna dova och livlösa dvala, då jag kände någonting tryckande som rörde sig över min kropp. Jag öppnade ögonen och såg en sympatisk vit ung man som suckade och mumlade mellan tänderna:

— *Ma che sciagura d'essere senza coglioni!*

TOLFTE KAPITLET

Fortsättning på den gamlas olyckor

Jag var både överraskad och glad över att åter höra mitt modersmål, men ännu mer häpnade jag över innehållet i de ord som undfallit den unge mannen. Jag svarade honom därför att det gives ännu större olyckor än den över vilken han beklagade sig, och i korthet invigde jag honom i de rysligheter som övergått mig själv; härvid förlorade jag emellertid ånyo medvetandet.

Han bar mig då på sina armar till ett närbeläget hus och styrde först om att jag kom till sängs och fick något att äta; därefter visade han mig tusen uppmärksamheter, tröstade mig, gjorde mig komplimanger och sade att han aldrig sett någon så vacker som jag och att han aldrig så starkt som nu känt bitterheten av att vara berövad det som ingen kunde återskänka honom.

— Jag föddes i Neapel, berättade han, en stad där varje år två- till tretusen gossar blir kastrerade. En del av dem dör på kuppen, andra får en så mjuk och härlig sångröst att ingen kvinnostämma kan mäta sig med den, andra åter reser utomlands och blir satta till att regera över stater.[2] På mig lyckades operationen övermåttan väl och jag blev sångare i hennes höghet prinsessan av Palestrinas kapell.

— Hos min mor! utropade jag.

— Hos er mor, utropade han likaledes och tårarna rann nerför hans kinder, vad hör jag? Skulle ni vara den unga prinsessa vars uppfostran jag ledde till hennes sjätte år och som för övrigt verkligen lovade att bli så vacker som ni nu är?

— Det är ingen annan än jag, svarade jag. Och min mor själv ligger fyrahundra steg härifrån, skuren i småbitar under en hop lik...

Jag omtalade därefter mina öden för honom, varpå

han meddelade mig sina och berättade hur han av en kristen stat hade skickats till kungen av Marocko för att med denne sluta ett fördrag enligt vilket den afrikanske monarken skulle erhålla krut, kanoner och krigsfartyg mot att hjälpa till med att utrota de andra kristna staternas handel.

— Mitt ärende är utfört, slutade den hygglige eunucken. Mitt fartyg väntar på mig i Ceuta och jag tar er med till Italien. Men, *che sciagura d'essere senza coglioni.*

Jag tackade honom med tårar av rörelse. Men i stället för att föra mig tillbaka till Italien begav han sig till Alger och sålde mig till bejen där. Omedelbart efter denna handel slog pesten under sin vandring mellan Europa, Asien och Afrika ned i Alger och började härja med fruktansvärt raseri. Ni har varit med om jordbävningar, fröken, men har ni någonsin haft pest?

— Nej, svarade Kunigunda, aldrig.

— Hade ni det, återtog den gamla, skulle ni vara tvungen att medge att den går ett gott stycke utanpå jordbävningarna.

Den är mycket vanlig i Afrika och jag blev angripen. Vad säger ni om att vara dotter till en påve och inte mer än femton år och på tre månader få pröva på armod och slaveri, bli våldtagen så gott som varenda dag, få se sin mor fyrdelad, utstå hunger och krigsnöd och så till slut bli dödssjuk av pesten i Alger? Jag dog likväl inte, men eunucken, bejen och nästan hela seraljen i Alger strök med.

När de första anloppen av den förskräckliga farsoten hunnit stilla sig såldes de överlevande av bejens slavinnor. Jag kom i händerna på en köpman som sålde mig till en annan köpman, vilken i sin ordning avyttrade mig till Tripolis; från Tripolis såldes jag till Alexandria, från Alexandria till Smyrna, från Smyrna till Konstantinopel. Slutligen kom jag att tillhöra en janitsjar-aga som kort efter det han köpt mig fick order att delta i försvaret av Azov, som belägrades av ryssarna.

Agan, som var en man med smak för kärlekens njutningar, förde med sig hela sitt harem och inhyste oss i ett litet fort vid Azovska sjön där han lät två svarta eunucker och tjugu soldater bevaka oss. Man dödade ryssar i massvis, och ryssarna dödade oss i lika proportioner. Azov härjades av mord och brand, och det togs ingen hänsyn till ålder eller kön. Vårt lilla fort, som ensamt ännu höll sig, försökte fienden tvinga till kapitulation genom att avspärra tillförseln av livsmedel. Våra tjugu janitsjarer hade svurit att aldrig ge sig. När hungersnöden steg till sitt yttersta såg de sig därför, såvida de inte ville bryta sin ed, nödgade att äta upp våra bägge eunucker. Sedan några dagar förlupit beslöt de att också äta upp oss kvinnor.

Lyckligtvis hade vi hos oss en mycket from och ömhjärtad iman.[8] Denne samlade nu ihop soldaterna och höll en uppbygglig predikan som gick ut på att förmå dem att inte döda oss helt och hållet.

— Skär bara av ena bakhalvan på dessa damer, sade han, och de ska ändå kunna leva kräsligen. Och blir det nödvändigt så har ni ju alltid längre fram den andra halvan att ta er tillflykt till. Himlen kan inte lämna en så barmhärtig gärning obelönad, och ni ska varda hulpna.

Då hans vältalighet var stor lyckades han övertala dem, och de skred till den fruktansvärda operationen. Imanen smorde oss efteråt med samma salva som man använder när man omskär små judegossar. Ändå var vi alla nära att dö.

Janitsjarerna hade knappt hunnit sluta den måltid vi hade försett dem med förrän ryssarna från sina flata farkoster riktade ett så våldsamt angrepp mot fortet att det föll. Samtliga janitsjarer blev dödade.

Ryssarna frågade inte efter det tillstånd vi befann oss i. En fransk kirurg — sådana finns ju överallt — som de hade med sig och som var mycket skicklig i sitt yrke tog oss under behandling och återställde oss. Och så länge jag lever ska jag minnas hur han gjorde mig ero-

tiska förslag samtidigt som han tog bort plåstret från mitt sår. I övrigt uppmanade han oss att inte vara ledsna över vad som hänt oss samt försäkrade att samma sak inträffat många gånger förr under belägringar och att så var krigets lag.

Så snart jag och mina systrar i olyckan åter kunde stå på våra ben blev vi skickade till Moskva. Vid delningen tillföll jag en bojar som satte mig till att arbeta i sin trädgård och för var dag gav mig tjugu slag av knuten. Genom några hovintriger blev emellertid denne grandseigneur två år senare tillsammans med en tretti stycken andra bojarer dömd till att rådbråkas, och av denna händelse begagnade jag mig för att fly. Jag genomvandrade hela Ryssland. En lång tid var jag värdshuspiga i Riga, sedan i Rostock, Wismar, Leipzig, Cassel, Utrecht, Leyden, Haag och Rotterdam. Jag har åldrats i skam och elände och har bara en halv bak, och alltid har jag måst tänka på att jag är dotter till en påve. Hundra gånger har jag velat begå självmord, men trots allt hängde jag fast vid livet. Denna löjliga svaghet är kanske en av våra olyckligaste drifter. Ty är det inte höjden av dumhet att fortsätta att släpa omkring en börda som man ständigt längtar efter att kasta ifrån sig, att avsky sin tillvaro och ändå klamra sig fast vid den, att smeka den orm som äter oss, ända tills den förtärt vårt hjärta?

Runt om i de länder som ödet fört mig genom och överallt vid borden i de krogar där jag tjänat, har jag råkat oändliga massor av människor som förbannade sin tillvaro, men jag har bara sett tolv som frivilligt gjorde slut på sitt elände — tre negrer, fyra engelsmän, lika många genevare samt en tysk professor vid namn Robek.

Slutligen kom jag i tjänst hos juden don Isaskar som fäste mig vid er person, min sköna fröken. Jag gjorde ert öde till mitt och glömde mina egna vedervärdigheter för era. Och jag skulle aldrig ha invigt er i mitt olyckliga förflutna om ni inte själv givit anledning till det genom

att reta mig och om det inte vore bruk på sjöresor att berätta historier för att få tiden att gå.

Ja, min fröken, jag har gjort erfarenheter och känner världen. Och för resten kunde ni för ro skull be vem som helst av passagerarna här ombord att berätta sin historia för er, och om ni träffar en enda som inte ofta har förbannat sitt liv och tyckt sig vara den olyckligaste av skapade varelser ska ni få kasta mig på huvudet i havet.

TRETTONDE KAPITLET

Hur Candide blir tvungen att skiljas från den sköna Kunigunda och den gamla

När den sköna Kunigunda hade hört den gamlas historia visade hon henne alla de uppmärksamheter som tillkom en person av hennes stånd och förtjänst. Hon tog fasta på hennes förslag och uppfordrade alla passagerarna att i tur och ordning berätta sin historia. Candide och hon måste erkänna att den gamla haft rätt.

— Det är stor skada, sade Candide, att den lärde Pangloss mot skick och fason blivit hängd vid en autodafé. Han skulle ha kunnat ge oss underbara förklaringar på allt det fysiska och moraliska onda som frodas på jorden och på havet, och jag känner på mig att jag med all respekt skulle vågat komma med några invändningar.

Under det att var och en berättade sin historia, fortsatte fartyget emellertid sin färd. Landstigningen ägde rum vid Buenos Aires. Kunigunda, kapten Candide och den gamla begav sig till ståthållaren don Fernando d'Ibaraa y Figueora y Mascarenes y Lampourdos y Souza. Denne adelsman var så högmodig som endast en människa med så många namn har rätt att vara. Till män talade han med den mest aristokratiska högdragenhet, varvid han satte näsan till den grad i vädret, gjorde sin röst så bjudande, tog sig en så överlägsen ton och i sin hållning och gång visade en så förolämpande nedlåtenhet att alla som kom för att avlägga besök hos honom fick lust att prygla honom. Kvinnor däremot älskade han till passion.

När han fick ögonen på Kunigunda föreföll hon honom vara den mest fulländade skönhet han någonsin sett. Det första han gjorde var att förhöra sig om hon var kaptenens fru. Den min med vilken han ställde denna fråga gjorde Candide förskräckt. Han vågade inte säga att hon var hans hustru då hon ju i verkligheten inte var

det; han vågade inte heller säga att hon var hans syster, då hon lika litet var detta, och fast en sådan nödlögn var mycket vanlig i forntiden och också kan vara till nytta i våra dagar, var hans själ alltför ren för att kunna förgå sig mot sanningen.

— Fröken Kunigunda, svarade han därför, vill göra mig den äran att ingå äktenskap med mig, och vi anhåller ödmjukast att ers excellens värdigas bestämma vår bröllopsdag.

Don Fernando d'Ibaraa y Figueora y Mascarenes y Lampourdos y Souza vred upp sina mustascher och hånlog; han gav kapten Candide order att gå bort och hålla mönstring med sitt kompani.

Candide lydde. Ståthållaren blev ensam med fröken Kunigunda.

Han förklarade henne sin lidelsefulla kärlek och svor på att han redan följande dag ville äkta henne framför altaret eller någon annanstans, allt efter hennes egen smak. Kunigunda begärde en kvarts betänketid för att fråga den gamla om råd och för att fatta sitt beslut.

Den gamla svarade Kunigunda på följande vis:

— Min fröken, ni har sjuttitvå anor och inte ett rött öre, och ni behöver bara säga ett ord för att bli gift med den förnämste adelsman i Sydamerika, som till på köpet har de mest förtjusande mustascher. Passar det sig för er att vilja lysa med en obrottslig trohet? Ni har blivit våldtagen av bulgarerna, och en jude och en storinkvisitor har ägt er gunst, och dessutom har nöden ingen lag. Var jag i ert ställe skulle jag inte en minut tveka att gifta mig med ståthållaren och på det sättet komma i tillfälle att göra kapten Candides lycka.

Under det den gamla talade så med den klokhet som åldern och erfarenheten skänker sågs ett litet fartyg löpa in i hamnen. Ombord var alguaziler och en alkad.[4]

Följande hade inträffat:

Som den gamla mycket riktigt hade gissat var det den av henne observerade franciskanermunken som i Badajoz

hade stulit Kunigundas pengar och diamanter, medan det lilla sällskapet befann sig på sin brådstörtade flykt.

En juvelerare åt vilken han velat sälja några av dyrbarheterna kände emellertid igen dem såsom storinkvisitorns, och munken blev hängd. Dessförinnan erkände han emellertid att han hade stulit dem samt angav personernas utseende och den väg de hade tagit. Candides och Kunigundas flykt hade redan uppdagats. Man följde deras spår till Cadiz och fick där höra om deras avresa. Utan att spilla tid sände man ett fartyg efter dem. Det var detta fartyg som nu låg nere i hamnen.

I Buenos Aires spred sig strax ryktet att en alkad hade anlänt till staden för att där söka efter hans helighet storinkvisitorns mördare.

Den kloka gamla insåg genast vad som var att göra.

— För er är det inte att tänka på flykt, sade hon till Kunigunda, och ni har heller inte något att frukta; det är inte ni som har dödat hans helighet. Och dessutom kommer ståthållaren som älskar er inte att tillåta att det tillfogas er något ont. Stanna blott lugnt kvar.

Därpå skyndade hon att uppsöka Candide.

— Fly ögonblickligen härifrån, sade hon till honom med andan i halsen, annars kommer ni att vara bränd inom en timme.

Det var ingen tid att förlora; och dock, hur skulle han kunna skiljas från Kunigunda, och vart skulle han bege sig?

FJORTONDE KAPITLET

Hur Candide och Cacambo mottas av jesuiterna i Paraguay

Från Cadiz hade Candide fört med sig en tjänare av ett slag som inte är sällsynt på Spaniens kuster och i kolonierna. Han var son till en tukumansk mestis och endast fjärdedels-spanjor; och han hade varit allt möjligt: korgosse, klockare, matros, munk, soldat, lakej. Han hette Cacambo och var sin herre slaviskt tillgiven därför att han fann att hans herre "var en sådan god människa".

Cacambo sadlade nu med största hast de bägge andalusierna.

— Herre, sade han, låt oss följa den gamlas råd, sätta sporrarna i hästarna och ge oss av utan att så mycket som titta oss om.

Candide fällde tårar.

— Ack, min älskade Kunigunda, vara tvungen överge er nu, just som ståthållarn ämnade ställa till vårt bröllop! Och jag som har fört er hit så långt bort, ack, Kunigunda, vad ska det bli av er?

— Det drar hon nog själv försorg om, sade Cacambo. Kvinnor är aldrig i förlägenhet om vad de ska ta sig till, och Gud hjälper dem. Låt oss bara laga så vi kommer i väg.

— Vart vill du föra mig? frågade Candide. Vart ska vi bege oss? Ack, vad ska vi göra utan Kunigunda?

— Vid sankt Jakob av Compostella, svarade Cacambo, vi hade kommit hit för att kriga *mot* jesuiterna, låt oss nu i stället gå och kriga *för* dem. Jag känner vägarna tämligen väl, så det ska inte bli svårt att ta oss fram till deras rike. De kommer att bli förtjusta över att få en kapten som är hemma i den bulgariska exercisen, och ni kommer att göra en glänsande karriär. Har man inte

lycka med sig i en värld, så har man det i en annan. Och det är ett stort nöje att se nytt och få omväxling.

— Du har alltså varit i Paraguay förr? frågade Candide.

— Var lugn för det, svarade Cacambo. Jag har varit tjänande broder i kollegiet Jungfru Marie himmelsfärd och jag känner de heliga fädernas stat lika väl som jag känner gatorna i Cadiz. Det är för resten en mönsterstat, någonting alldeles underbart. Riket sträcker sig redan över trehundra mil och är indelat i tretti provinser. All egendom tillhör los padres, inte folket, så att här har i sanning förnuftets och rättvisans ideal blivit till verklighet! Åtminstone jag för min del kan inte tänka mig något mer storslaget än dessa gudomliga padres som här för krig mot kungarna av Spanien och Portugal och i Europa är deras biktfäder; som här slår ihjäl spanjorer och i Madrid sänder dem till himlen. Det är ett skådespel som kan glädja ett hjärta! Låt oss nu bara skynda; ni ska bli den lyckligaste av människor. Och jag säger än en gång: vad los padres ska fröjda sig när de får höra talas om ankomsten av en kapten som förstår sig på den bulgariska exercisen!

Då de kom fram till den första av de bommar som spärrade tillträdet till staden, underrättade Cacambo skiltvakterna att det var en kapten som önskade tala med hans helighet kommendanten. Rapport härom sändes till högvakten, varifrån en paraguaysk officer skickades till hans helighet för att i underdånighet delge honom nyheten.

Candide och Cacambo måste först lämna ifrån sig sina vapen och lämna sina bägge andalusier till förvaring. Därefter fördes de bägge främlingarna fram genom två led soldater. Högst upp befann sig kommendanten med trekantig hatt på huvudet, uppskörtad kaftan, sabel vid sidan och pik i handen. Han gjorde ett tecken: genast blev de båda nykomlingarna omringade av två dussin soldater. En sergeant förklarade för dem att de måste

ge sig till tåls och vänta, ty kommendanten kunde inte tala med dem, då det av hans eminens priorn var varje spanjor förbjudet att öppna munnen inom Paraguays område annat än i hans närvaro liksom också att stanna i landet mer än tre timmar.

— Och var befinner sig hans eminens? frågade Cacambo.

— Han har nyss läst mässan och nu håller han parad, svarade sergeanten. Och ni kan inte få kyssa hans sporrar förrän om tre timmar.

— Men herr kaptenen som liksom jag är nära att dö av hunger är inte spanjor, han är tysk, sade Cacambo. Kunde vi därför inte få in litet frukost medan vi väntar på hans eminens?

Sergeanten skyndade sig att ge kommendanten del av samtalet.

— Gud vare lovad! utropade denne. Eftersom det är en tysk kan jag tala med honom. För in honom i min lövhydda.

Candide ledsagades genast in i ett av lövverk bildat gemak som omgavs av en härlig pelargång av förgylld grön marmor och smyckades av burar innehållande papegojor, kolibrier, pärlhöns och alla de mest sällsynta fåglar.

Frukosten var redan i ordning. Bordet dignade under de mest kostbara rätter, serverade på guldfat; under tiden låg de infödda ute i markerna i brännande sol och åt sin majs ur trätallrikar.

Candide behövde inte vänta länge; hans helighet kommendanten trädde in i lövhyddan.

Det var en synnerligen vacker och helt ung man med fin hy och fylliga, friska kinder; ögonen glänste under bågformiga bryn, öronen var rosiga och läpparna starkt röda. Hans uppsyn var stolt men erinrade inte om sturskheten hos en spanjor och lika litet om den hos en jesuit. Candide och Cacambo fick nu tillbaka sina vapen och deras gångare fördes åter fram till dem.

Cacambo, som fruktade att något skulle inträffa som kunde göra en ögonblicklig flykt nödvändig, lät ge hästarna havre vid ingången till lövsalen och höll hela tiden ett öga på dem.

Sedan Candide kysst fållen på kommendantens kaftan satte de sig till bords.

— Ni är alltså tysk? frågade jesuiten honom på hans modersmål.

— Ja, helige fader, svarade Candide.

I det de växlade dessa ord såg de på varandra med den yttersta häpnad och med en rörelse som ingen av dem förmådde behärska.

— Och från vilken trakt i Tyskland är ni? frågade jesuiten vidare.

— Från det ruskiga Westfalen, svarade Candide. Jag är född på Thunder-ten-Tronckhs slott.

— Himmel! Är det möjligt? ropade kommendanten.

— Vilket mirakel! ropade Candide.

— Är det verkligen ni? skrek kommendanten.

— Det är inte möjligt! skrek Candide tillbaka.

Bägge två ramlade baklänges av bestörtning; därefter omfamnade de varandra och utgöt strömmar av tårar.

— Ack, helige fader, kan jag tro mina ögon? Ni är den sköna Kunigundas broder som blev dödad av bulgarerna! Ni är herr baronens son! Och nu jesuit här i Paraguay? Sannerligen är icke denna världen ett underligt ting! O Pangloss, Pangloss, vad du nu skulle ha varit glad om du bara inte hade blivit hängd!

Sedan kommendanten därefter befallt negerslavarna och de paraguayska tjänarna som kredensade vin i pokaler av bergkristall att avlägsna sig, uppsände han långa och brinnande tacksägelser till Gud och sankt Ignatius. Han tryckte än en gång Candide i sina armar och deras ansikten badade på nytt i tårar.

— Ni kommer att bli ännu mera förvånad, sade Candide, ännu mera rörd och lamslagen, nu när ni får höra att er syster fröken Kunigunda som ni trott att bulgarer-

na sprättat upp magen på lever och frodas vid fullaste vigör.

— Var?

— Inte långt härifrån, hos ståthållaren i Buenos Aires som jag skulle hjälpa att slåss mot er.

Hos bägge växte häpnaden med varje ord de utbytte under det långvariga samtalet. Hela deras själ talade med deras tunga, lyssnade med deras öron, blixtrade i deras ögon.

Då de båda var tyskar dröjde de länge vid bordet medan de väntade på hans eminens priorn, och kommendanten berättade för sin käre Candide följande.

FEMTONDE KAPITLET

Hur Candide dödar sin älskade Kunigundas bror

Aldrig så länge jag lever kommer jag att glömma den förskräckliga dag då jag såg mina föräldrar dräpas och min syster bli våldtagen.

När bulgarerna dragit bort stod min tillbedda syster ingenstans att finna. Men jag och mina föräldrar samt två tjänarinnor och tre små gossar, som också stuckits ihjäl, blev lagda på en kärra och förda till ett jesuitkapell två mil från slottet för att begravas. En jesuit bestänkte oss med vigvatten; det var förfärligt salt, och då jag fått några droppar av det i ögonen märkte patern att mina ögonlock rörde sig lätt. Han lade handen på mitt hjärta och kände det slå; jag blev tagen under behandling och tre veckor senare var jag lika kry som någonsin förr.

Som ni vet, min käre Candide, var jag redan på den tiden en ovanligt vacker gosse. Min skönhet tillväxte och den helige fader Croust, abboten i klostret, omfattade mig därför med den största tillgivenhet; han lät mig anlägga novisdräkt, och någon tid därefter blev jag sänd till Rom till ordensgeneralen som önskade värva unga tyska jesuiter för staten Paraguay. De härskande i Paraguay undviker nämligen såvitt möjligt att ta spanska jesuiter i sin tjänst, utan söker i stället utlänningar som de menar sig lättare kunna hålla i tyglarna. Hans helighet generalen fann mig lämplig till att arbeta i den här vingården, och jag avreste tillsammans med en polack och en tyrolare. Vid min ankomst hit hedrades jag med att utnämnas till löjtnant och subdiakon. Nu har jag stigit till präst och överste.

Vad nu kriget angår så ska vi nog bereda spanske kungens trupper ett varmt mottagande; ni kan tro mig, de ska bli både exkommunicerade och slagna. Försynen själv har sänt er hit för att hjälpa oss. Men nu till min

älskade syster Kunigunda — är det verkligen sant att hon befinner sig här i närheten, hos ståthållaren i Buenos Aires?

Candide tog på sin ed att det var dagsens sanning. Tårarna började åter flöda på dem.

Baronen tröttnade inte att omfamna Candide, och han kallade honom sin bror och sin räddare.

— Ack, käre Candide, sade han, kanske blir det oss beskärt att tillsammans som segrare tåga in i staden och befria min syster Kunigunda.

— Det finns ingenting jag önskar högre, svarade Candide, ty min mening var att gifta mig med henne, och jag hoppas ännu kunna göra det.

— Vad nu, din slyngel, skrek baronen, vet du inte hut? Hade du tänkt du skulle få gifta dig med min syster som har sjuttitvå anor? Det var det fräckaste jag varit med om, våga inte tala till mig om en så skamlös plan!

Candide som var förstenad av detta tilltal svarade:

— Helige fader, härvidlag hjälper inte all världens anor. Jag har ryckt er syster ur armarna på en jude och en storinkvisitor; hon har all anledning att vara mig tacksam och vill för resten själv gifta sig med mig. Magister Pangloss lärde mig alltid att alla människor är lika, och ingen ska hindra mig från att ta henne till hustru.

— Det är det vi ska se, din lymmel, svarade jesuitbaronen av Thunder-ten-Tronckh, och i detsamma gav han honom ett kraftigt slag i ansiktet med flata klingan.

Candide i sin tur drog nu ögonblickligen sin sabel och sänkte den ända till fästet i livet på jesuitbaronen. Men då han åter drog ut den och såg hur blodet ångade om den, brast han i gråt.

— Ack, min Gud, suckade han, jag har dödat min forne herre, min vän och svåger! Jag är den bästa människa i världen, och likväl har jag nu tre liv på mitt samvete. Och av de tre var två präster!

Cacambo som hållit vakt vid ingången till lövsalen skyndade nu till.

— Nu återstår oss endast att dyrt sälja våra liv, sade hans husbonde till honom. Sannolikt kommer folk snart hit för att gå in i lövsalen, låt oss därför åtminstone dö med vapen i hand.

Men Cacambo som inte var ute på äventyr för första gången tappade inte huvudet. Han slet av baronen hans jesuitkaftan och iklädde Candide densamma, satte på honom den dödes trekantiga hatt och fick honom slutligen upp på hästen.

Allt detta gick fortare än man hinner blinka.

— Låt oss nu galoppera åstad, herre. Ingen kommer att tro annat än att ni är en jesuit som är på väg för att utdela order. Och innan de hinner sätta efter oss ska vi redan vara över gränsen.

Och innan han ännu talat till punkt flög han redan före i sporrsträck och ropade på spanska:

— Plats, plats för hans helighet översten!

SEXTONDE KAPITLET

Hur de bägge resenärerna råkar ut för två flickor och två apor samt deras äventyr hos de vilda Långöronen

När Candide och hans tjänare hunnit utom bommarna hade ännu ingen i lägret upptäckt den tyske jesuitens död. Den omtänksamme Cacambo hade varit nog förutseende att fylla sin ränsel med bröd, choklad, skinka, frukt och några flaskor vin. På sina bägge andalusier trängde de nu in i ett okänt land där ingen väg stod till att uppdaga. Slutligen kom de fram till en vacker äng genomfluten av bäckar. Här rastade de för att låta sina gångare beta. Cacambo uppmanade sin herre att ta för sig ur matsäcken och föregick själv med gott exempel.

— Hur tror du jag ska vara i stånd att äta skinka, sade Candide, nu när jag har dödat herr baronens son och ser mig dömd till att aldrig mer i livet återse den sköna Kunigunda? Och vad kan det gagna mig att förlänga min eländiga tillvaro då jag måste framsläpa den långt borta från henne, i ånger och förtvivlan? Och vad kommer *Journal de Trévoux*[5] att säga?

Och medan han talade så åt han oavbrutet.

Emellertid gick solen ned. De bägge vilsekomna hörde plötsligt några korta skrik som tycktes härleda sig från kvinnor. De kunde inte avgöra om dessa skrik uttryckte smärta eller glädje men sprang dock hastigt upp, i den oro och ängslan man i en okänd omgivning erfar inför det minsta. Ögonblicket efter uppdagade de varifrån skriken kom. Två fullständigt nakna unga flickor visade sig i skogsbrynet. De sprang allt vad de orkade för att undkomma två apor som förföljde dem och bet dem i baken. Candide blev rörd av medlidande. Hos bulgarerna hade han lärt sig att hantera geväret med sådant mästerskap att han skulle kunnat skjuta ned en nöt från en buske utan att röra vid bladen; han grep därför sin

spanska dubbelbössa och gav eld på de bägge aporna som strax föll ned döda i gräset.

— Gud ske lov, min käre Cacambo, sade han, jag har räddat dessa stackars varelser ur en stor fara. Har jag begått en synd genom att döda en storinkvisitor och en jesuit, så har jag nu reparerat den genom att frälsa dessa bägge flickors liv. Och vem vet, det är kanske två unga damer av stånd, och på så sätt kan detta äventyr bringa oss stora fördelar här i landet.

Han ville fortsätta, men i detsamma fastnade hans tunga vid hans gom. Han såg de bägge flickorna kasta sig över apornas döda kroppar, betäcka dem med kyssar, väta deras ragg med tårar och fylla luften med de mest hjärtslitande klagorop.

— Jag hade inte väntat mig så mycken själsstorhet, sade han slutligen till Cacambo. Men denne genmälde:

— Nej, herre, nu har ni ställt till det vackert. Det är de där fröknarnas älskare som ni har dödat.

— Deras älskare? Kan det vara möjligt? Nej, du gör narr av mig, Cacambo! Det får du mig aldrig att tro?

— Käre husbonde, svarade Cacambo, ni förvånar er ständigt över allt. Varför finner ni det så underligt att detta är ett land där damerna skänker sin ynnest åt apor? De är ju fjärdedels-människor, liksom jag är fjärdedels-spanjor.

— Ack, sade Candide. Nu erinrar jag mig ha hört magister Pangloss omtala att man kände till sådant under antiken och att detta slags korsningar alstrat egipaner, fauner, satyrer och dylika varelser, vilkas tillvaro lär ha konstaterats av många av den tidens stora personligheter. Men jag kunde inte tro att det var annat än fabler.

— Nu bör ni emellertid ha blivit övertygad om att det är sant, sade Cacambo, och ni ser i vilken form djurvänligheten drivs av kvinnor som inte har fått någon uppfostran. Men vad jag är rädd för, det är att de där damerna ska sätta oss i klistret.

Dessa välgrundade farhågor avgjorde saken: Candide

och Cacambo bröt upp från ängen och drog sig in i skogssnåren. Där åt de kväll, och sedan de bägge två uttömt sig i förbannelser över storinkvisitorn av Portugal, ståthållaren i Buenos Aires och baronen somnade de på mossan.

När de vaknade märkte de att de inte kunde röra sig. Detta kom sig av att Långöronen, landets invånare, för vilka de bägge damerna hade angett dem, under natten bundit dem till händer och fötter med bastrep. Omkring sig såg de ett femtital splitt nakna Långöron, beväpnade med pilar, klubbor och stenyxor. Några av dem var sysselsatta med att övervaka en stor kittel med vatten som kokade över en eld. Andra gjorde i ordning stekspett. Allesamman skrek de:

— En jesuit! En jesuit! Vi ska få hämnd, och vi ska göra oss ett gott kalas! Vi ska få smaka jesuitfläsk, vi ska få äta jesuitfläsk!

— Var det inte det jag sade er, käre husbonde, sade Cacambo sorgset, att de där båda flickorna skulle spela oss ett elakt spratt.

Och betraktande soppkitteln och stekspetten ropade Candide:

— Antingen blir vi kokta eller stekta, så mycket är säkert! Och dessa människor lever i det oförfalskade naturtillståndet — ack, vad skulle magister Pangloss säga om han såg hur det tar sig ut! Allting är gott, kör för det, men jag får ändå lov att säga att det är en smula hårt att ha förlorat fröken Kunigunda och bli satt på spett av Långöronen.

Cacambo tillhörde emellertid inte dem som fällde modet.

— Förtvivla ej, sade han till den tröstlöse Candide. Jag är inte alldeles okunnig i de här folkslagens tungomål, och jag ska tala till dem.

— Glöm inte, sade Candide, att föreställa dem det omänskliga i att koka folk och hur föga kristligt sådant är.

— Mina herrar, sade Cacambo, ni bereder er på att i dag äta upp en jesuit. Detta är fullkomligt i sin ordning, och intet är riktigare än att på så sätt behandla sina fiender. I själva verket är det naturens lag som lär oss att ta livet av vår nästa, och det handlas också därefter runt hela jorden. Om vi i motsats till er inte begagnar oss av vår rätt till att efteråt äta upp honom, så beror det på att vår matlagning känner till andra saker som är välsmakande. Men samma resurser står ju inte er till buds, och otvivelaktigt är det då bättre att äta upp sina fiender än att överlåta frukten av sina segrar till korpar och kråkor. Men, mina herrar, helt säkert vill ni inte äta upp era vänner. Ni tror er ha fått en jesuit att sätta på spettet, men i stället är det en försvarare, era egna fienders fiende, som ni har i sinnet att rosta. Vad mig angår är jag född i ert eget land. Herrn ni ser här är min husbonde, och han är så långt ifrån att vara jesuit att han har tagit rocken, som i era ögon kännetecknar honom såsom sådan, från en jesuit som han har slagit ihjäl. Det hela är alltså ett enkelt missförstånd. Och för att pröva om jag har talat sanning kan ni ta och bära hans rock till gränsen och där höra efter om inte min husbonde har dödat en jesuitofficer. Det behöver ju inte ta lång tid, och ni kan ju äta upp oss sedan om ni finner att jag har ljugit. Men om jag har talat sanning, känner ni alltför väl folkrätten och vad lag och tradition föreskriver, för att inte benåda oss.

Långöronen fann att detta var mycket förnuftigt resonerat och utsåg tvenne ansedda medborgare som skyndsamt skulle utforska verkliga förhållandet. De bägge delegerade utförde sitt uppdrag med fyndighet och intelligens och återvände snart med goda underrättelser. Långöronen släppte genast lös sina bägge fångar och visade dem nu all slags uppmärksamhet, erbjöd dem flickor och serverade dem förfriskningar samt följde dem ända till gränsen av sitt samhälle, allt under det de jublade:

— Det var ingen jesuit! Det var ingen jesuit!

Candide gav ideligen uttryck åt sin förundran över grunden till deras befrielse:

— Vilket folk! sade han. Vilka människor, vilka seder! Om jag inte haft lyckan att ränna sabeln tvärs genom kroppen på fröken Kunigundas bror hade jag utan pardon blivit uppäten. Men summa summarum, naturtillståndet är förträffligt eftersom de där gökarna i stället för att äta upp mig blev artigheten själv så snart de fick veta att jag inte var någon jesuit.

SJUTTONDE KAPITLET

Candides och hans tjänares ankomst till landet Eldorado och vad som där mötte dem

— Herre, sade Cacambo till Candide, när de hade kommit över gränsen, ni ser nu att det här halvklotet inte är det bittersta bättre än det andra. Följd därför mitt råd och låt oss ta kortaste vägen till Europa.

— Tillbaka till Europa? upprepade Candide. Men hur ska det lyckas för oss? Vart ska vi egentligen ta vägen? I mitt eget land slår bulgarerna och araberna ihjäl allt de får fatt i. Far jag till Portugal blir jag bränd. Stannar vi här riskerar vi varje ögonblick att bli satta på spettet; och ändå — hur ska jag kunna besluta mig för att lämna den världsdel där fröken Kunigunda uppehåller sig?

— Då föreslår jag att vi far till Cayenne, sade Cacambo. Där träffar vi fransmän som far jorden runt; de kan säga oss vart vi böra styra kosan. Gud ska förbarma sig över oss.

Det var ingen lätt sak att komma till Cayenne. De hade visserligen någorlunda reda på i vilken riktning de hade att färdas, men vägen erbjöd de mest avskräckande hinder i form av berg, floder avgrunder, rövare och vildar. Deras hästar var nära att stupa av trötthet, och deras proviant var snart förbrukad. En hel månad livnärde de sig av trädens frukter och markens bär.

Omsider anlände de till en ström vid vilken de fann kokospalmer. De stillade sin hunger med nötterna, och det kom åter liv i deras krafter och förhoppningar.

Cacambo som med heder fyllde den gamlas roll och så snart det behövdes gav Candide de bästa råd, sade nu till sin husbonde:

— På det här viset kan vi inte fortsätta; vi har redan ansträngt oss tillräckligt. Jag ser en tom kanot därnere på stranden. Vi måste fylla den med kokosnötter, stiga i

och låta strömmen driva oss; en flod flyter alltid förbi någon bebyggd plats. Om de öden som väntar oss inte blir angenäma kommer de åtminstone att medföra ombyte.

— Låt gå, svarade Candide. Och låt oss ställa oss under försynens beskydd.

De drev nu fram några mil mellan stränder som var än blomsterklädda och än kala, än jämna och än branta. Floden blev allt bredare. Slutligen försvann den under ett väldigt valv, bildat av skräckinjagande, skyhöga klippor.

Modet svek dock inte de bägge resenärerna; de lät vågorna bära sig in under valvet. Floden, som på detta ställe trängts samman, förde dem framåt i rasande fart och under helvetiskt larm. Efter tjugufyra timmar såg de åter dagens ljus. Men kanoten krossades mot skären, och en hel mil fick de släpa sig fram från berghäll till berghäll. Därefter utbredde sig framför dem en horisont av ofantliga fält, begränsade av otillgängliga berg.

Markerna prunkade i färger och dignade under skördar; jorden hade uppodlats lika mycket för skönhetens som för behovens skull. Överallt var det nyttiga förenat med det angenäma. Vägarna var betäckta eller rättare sagt smyckade med strålande och dyrbara åkdon; på sätena satt män och kvinnor av en egendomligt gripande fägring och som dragare tjänstgjorde stora röda baggar, vilka i snabbhet överträffade de ädlaste hästar i Andalusien och Marocko.

— Det här är annat än Westfalen, sade Candide.

De gick in i första by de kom till. Vid byporten kastade några barn, vars kläder var av guldbrokad men alldeles trasiga, till måls med stenar. När de bägge främlingarna från andra sidan jordklotet närmare granskade dessa, märkte de emellertid att det inte var vanliga stenar; det var stora, tunga och runda klumpar, gula, röda och gröna och egendomligt glänsande. De fick lust att ta upp några från marken, och nu såg de att det var guldklimpar och smaragder och rubiner så stora, att den

minsta av dem skulle ha varit den skönaste prydnad på Stora Moguls tron.

— Det kan inte vara något tvivel därom, sade Cacambo, det kan inte vara andra barn än de kungliga prinsarna som här roar sig med att kasta till måls.

I detsamma kom skolläraren i byn för att kalla sina disciplar till skolan.

— Titta, sade Candide, där har vi informatorn i den kungliga familjen!

De små tiggarungarna slutade genast sin lek och lät stenarna och allt vad de i övrigt använt för att roa sig med ligga kvar på marken. Candide samlade genast upp dem, sprang efter skolläraren och överlämnade dem respektfullt till denne, medan han med tecken lät honom förstå att deras kungliga högheter glömt att ta med sig sitt guld och sina ädelstenar.

Byskolläraren kastade dem småleende tillbaka på marken, gav Candide en häpen blick och fortsatte därefter sin väg.

Våra resenärer försummade inte att på nytt samvetsgrant plocka upp guldklimparna, rubinerna och smaragderna.

— Men vad är detta för ett land? ropade Candide. Prinsarna här måtte få en utmärkt uppfostran eftersom de lär sig att förakta guld och ädelstenar.

Cacambo var lika förvånad som Candide.

De gick emellertid vidare och kom till första huset i byn; det var en byggnad som var som ett slott i Europa. Vid porten vimlade det av folk, och ännu flera var tydligen därinne; en angenäm musik klingade ut genom fönstren och luften var blandad med en behaglig doft av varm mat. Cacambo närmade sig ingången och hörde att det talades peruanska. Det var hans modersmål, ty som var och en vet var Cacambo född i Tucuman, i en by där detta språk var det enda man kände till.

— Jag ska vara tolk, sade han därför till Candide. Det är ett värdshus, vi har bara att kliva på.

Två manliga och två kvinnliga tjänsteandar klädda i guldstickade dräkter och med håret flätat med sidenband, mottog dem och inbjöd dem att sitta ned vid table d'hôten. Måltiden bestod av fyra soppor, var och en garnerad med två papegojor, en kokt kondor vägande tvåhundra skålpund, två synnerligen välsmakande stekta apor, trehundra kolibrier på ett fat och sexhundra småfåglar på ett annat, de utsöktaste raguer och de läckraste bakverk: allt serverat på tallrikar av ett slags bergkristall. Härtill kringbjöds en mängd olika viner framställda av sockerrör.

Gästerna utgjordes till större delen av handelsmän och forkarlar. De var alla ytterst artiga; de frågor de ställde till Cacambo var präglade av den mest hänsynsfulla grannlagenhet, och när han i sin ordning sporde dem om något, ansträngde de sig för att svara honom till hans belåtenhet.

När Candide och Cacambo hade slutat sin måltid kastade de två av de stora guldstycken som de hade plockat upp på bordet och tvivlade inte på att de därmed frikostigt betalade vad de hade erhållit. Värden och värdinnan brast i gapskratt och satte kiknande händerna i sidorna. Slutligen hämtade de sig, och värden sade:

— Mina herrar, vi förstår att ni är främlingar. Vi är inte vana vid att se sådana hos oss, förlåt oss därför att vi inte kunde behärska vår munterhet när ni ville betala oss med stenar från landsvägen. Sannolikt är ni inte försedda med landets mynt, men ni behöver heller inte pengar för att äta här. Alla gästgiverier som upprättats här i landet för att befordra handeln och samfärdseln underhålls av staten. Vi har endast kunnat bjuda er på tarvlig kost, men vår by är fattig; på alla andra håll ska ni bli mottagna som ni förtjänar.

Cacambo översatte för Candide vad värden hade sagt: båda var lika förundrade och handfallna.

— Vad kan detta vara för ett land, frågade de varandra, som är okänt för hela den övriga världen och där

allt till sin natur är så avvikande från den? Antagligen är detta det land där allt är inrättat på det bästa, ty det måste ju dock nödvändigtvis finnas ett sådant. Och vad än magister Pangloss sade, så lade jag ofta märke till att i Westfalen var allt ganska dåligt.

ARTONDE KAPITLET

Candides och Cacambos vidare öden i landet Eldorado

Då den förbluffade Cacambo ansatte värdshusvärden med frågor, svarade denne:

— Jag kan inte upplysa er om någonting, då jag är en olärd man och för övrigt befinner mig väl av att vara det. Men här i byn lever en åldring som har dragit sig tillbaka från hovet där han förr vistades, och som är på en gång den klokaste och mest meddelsamme i hela konungariket.

Och han tog Cacambo vid armen för att ledsaga honom till åldringen; det var Cacambo som nu spelade den förnämste av de två, Candide endast följde sin betjänt. Huset de trädde in i var ytterst tarvligt, ty porten var bara av silver och väggpanelerna bara av guld; de hade emellertid skurits ut med så mycken smak att de fullt kunde mäta sig med de dyrbaraste i sitt slag. Förstugan överraskade en smula genom att endast vara besatt med rubiner och smaragder, men det helas harmoniska anordning uppvägde fullständigt denna påfallande enkelhet.

Den gamle bjöd de bägge främlingarna ta plats på en med kolibrifjädrar stoppad soffa och lät servera dem vin i diamantpokaler; därefter stillade han deras nyfikenhet och talade så följande:

— Jag är hundrasjuttitvå år gammal, och de väldiga omstörtningarna i Peru har jag erfarit direkt av min salig fader som var stallmästare hos konungen och själv var med. Det land vi befinner oss i är nämligen inte annat än inkafolkets forna rike, som inkas var kloka nog att lämna för att dra till Peru för att lägga under sig denna del av världen, där de själva skulle bli utrotade av spanjorerna.

De hövdingar av stammen som stannade i hemlandet visade mera förstånd. Med nationens bifall stadgade de

att ingen av invånarna någonsin fick sätta foten utanför vårt lilla rike; härigenom har vi bevarats obesmittade och lyckliga. Spanjorerna har känt vårt land, fast endast genom dunkla rykten, och har givit det namnet Eldorado, och en engelsman, sir Raleigh, var en gång för hundra år sedan oss ganska nära, men då vi är omgivna av avgrunder och oöverstigliga klippor har vi ända hittills varit skyddade mot Europas rovgiriga folk som har en obegriplig, rasande åtrå efter stenarna och smutsen på våra marker och som för att komma i besittning därav skulle döda oss till sista man om det gällde.

Nu följde långa samtal om regeringsformen i landet, dess seder och bruk, dess kvinnor, konst och offentliga skådespel. Candide, hos vilken böjelsen för det metafysiska ständigt var vaken, lät genom Cacambo fråga om det fanns någon religion i landet.

Den gamle rodnade svagt.

— Hur kan ni tvivla om det? utropade han. Tror ni att vi är otacksamma?

Cacambo sporde då aktningsfullt vad det var för religion de hade i Eldorado.

Rodnaden på åldringens kinder blev starkare.

— Finns det då två? sade han. Jag tänker vi har samma religion som alla andra. Vi dyrkar Gud från morgon till kväll.

— Dyrkar ni endast en Gud? frågade Cacambo, alltjämt som tolk för Candides törst efter vetande.

— Uppenbarligen, svarade den gamle, eftersom det varken finns två, tre eller flera. Jag måste säga att de som kommer från er världsdel gör bra besynnerliga frågor.

Candide tröttnade inte på att låta fråga ut den gode åldringen; han ville också veta på vad sätt de bad till Gud i Eldorado.

— Vi ber inte alls till honom, sade den vördnadsvärde vise. Vi har ingenting att be honom om, ty han har givit oss allt vad vi behöver. Vi endast tackar honom utan uppehåll.

Candide blev nyfiken på att se hurdana prästerna var och lät fråga var någonstans de uppehöll sig.

Patriarken log.

— Mina vänner, svarade han, präster är vi allesammans. Konungen och alla familjefäder i landet sjunger varje morgon tacksägelsehymner som ackompanjeras av en orkester på fem- till sextusen musikanter.

— Vad för något? Ni har inga munkar som undervisar, disputerar och slåss, regerar och smider ränker och som bränner på bål dem som är av andra meningar än de?

— Vi är väl inte galna heller, sade den gamle. Här är vi alla av samma mening och förstår inte vad ni menar med era munkar.

Candide föll i extas över vad han fick höra och sade till sig själv:

— Det här är sannerligen annat än Westfalen och herr baronens slott! Hade bara vår vän Pangloss lärt känna Eldorado skulle han inte mer ha sagt att Thunder-ten-Tronckh var det yppersta som jorden hade att framvisa. Man måste resa, det är säkert.

Efter detta långa samtal lät den vänlige gamle spänna sex baggar för en kaross, och tolv tjänare fick order att eskortera de bägge resenärerna till hovet.

— Förlåt mig, sade han, men min höga ålder tvingar mig att avstå från äran att själv få följa er. Konungen ska motta er så att ni inte kommer att bli missnöjda, och även om det skulle möta er något ni inte tycker om, är ni helt visst vänliga nog att ursäkta det med att det tillhör landet och dess seder.

Candide och Cacambo steg upp i karossen. De sex baggarna flög i väg, och inte fullt fyra timmar därefter anlände de till det kungliga palatset som låg i en utkant av huvudstaden.

Portalen var tvåhundratjugu fot hög och hundra fot bred; vad den var av för ett material är däremot omöjligt att ange. Men det är lätt att tänka sig att det i svind-

lande och ojämförlig grad överträffade det som vi kallar guld och ädelstenar, men som i detta land låg som sand och grus på vägarna.

Candide och Cacambo steg ur karossen och mottogs av tjugu stycken vackra flickor ur konungens livvakt; de gjorde i ordning ett bad åt dem och iförde dem dräkter gjorda av kolibridun. Därefter fördes de efter ceremonielet av förnämliga manliga och kvinnliga statsämbetsmän mellan två led musikanter, vartdera räknande tusen man, in i den våning där hans majestät bodde. När de skulle gå in i tronsalen frågade Cacambo en av ämbetsmännen hur man skulle bära sig åt när man hälsade hans majestät, om man skulle falla på knä eller kasta sig på magen, om man skulle lägga händerna på huvudet eller placera dem på baken, om man skulle slicka dammet av golvet, kort sagt, vilken ceremoni som var den föreskrivna.

— Det är brukligt, svarade ämbetsmannen, att omfamna konungen och kyssa honom på bägge kinderna.

Candide och Cacambo föll därpå hans majestät om halsen, och denne mottog dem med den största upptänkliga älskvärdhet samt inbjöd dem i artiga vändningar att delta i supén.

Mellantiden användes för att bese staden. De bägge främlingarna fördes omkring bland offentliga byggnader som var så höga att de räckte ända upp till molnen, över torg som smyckades av tusentals pelare, mellan fontäner med klart vatten, rosenvatten eller essenser av sockerrör, vilka ständigt flödade och vilkas väldiga bäcken var belagda med ett slags ädelstenar som doftade som nejlikor och kanel.

Candide bad att bli förd till Rätten och Högsta domstolen. Ciceronerna svarade att man inte kände till dylikt och att processer inte existerade. Han förhörde sig då om det inte heller fanns några fängelser, och det upplystes att sådana också saknades. Men vad som ännu mer överraskade honom och beredde honom mest nöje

var vetenskapernas palats, där han upptäckte ett åhörargalleri som hade en längd av tvåtusen fot och som var alldeles fyllt med matematiska och fysiska instrument.

Under det att de genomströvat inemot en tusendel av staden hade eftermiddagen emellertid förflutit, och de fördes tillbaka till konungen.

Vid bordet placerades Candide och hans tjänare Cacambo mellan konungen och en del hovdamer. Såväl måltidens läckerhet som den esprit i konversationen hans majestät därunder utvecklade övergick allt som kunde tänkas. Cacambo förklarade konungens kvickheter för Candide, och hur goda de var ses därav att de var lustiga även sedan de översatts. Av allt som förvånade Candide förvånade honom detta inte minst.

En månad dröjde de kvar bland dessa gästfria människor. Candide sade emellertid oupphörligt till Cacambo:

— Det är visserligen sant och jag kan inte upprepa det tillräckligt många gånger, att det slott där jag är född på intet vis går upp mot det här landet där vi nu befinner oss. Men fröken Kunigunda finns här i alla fall inte, och också du, käre Cacambo, har säkert i Europa en väninna som du saknar. Därtill kommer en annan omständighet. Stannar vi här är vi icke förmer än någon annan. Vänder vi däremot tillbaka till den övriga världen och för med oss låt oss säga bara tolv baggar lastade med småsten här från Eldorado, så kommer vi att vara rikare än alla konungar tillsammans, behöver inte mera vara rädda för några inkvisitorer och ska med lätthet befria fröken Kunigunda.

Under inverkan av dylikt tal vanns också Cacambo för tanken på uppbrott. Den hos alla varelser starka lusten att flacka omkring och sedan göra sig gällande hos sina landsmän och skryta för dem med vad man upplevat på sina färder fick övertaget, och de bägge lyckliga bestämde sig för att inte mera vara lyckliga samt anhöll hos hans majestät om tillåtelse att resa.

— Ni handlar dåraktigt, sade konungen. Nog för att

jag vet att mitt rike inte är mycket att hurra för, men har man det någorlunda drägligt på ett ställe bör man stanna där. Emellertid har jag ingen rätt att hålla kvar främlingar i mitt land; ett sådant tyranni skulle tvärtom stå i avgjord strid mot både våra sedvänjor och våra lagar. Var och en har sin frihet; ni kan därför resa, när ni önskar. Att komma härifrån erbjuder likväl stora svårigheter. Ni kan inte tänka på att ta er tillbaka uppför den häftiga strömmen under klippvalvet, med vilken ni genom ett underverk oskadda anlände hit. Bergen som på alla sidor omger mitt rike reser sig tiotusen fot högt och är branta som murar. Åt andra hållet sträcker de sig över en yta på tio mil och avslutas av avgrunder, så att även om ni lyckades komma upp vore ett nedstigande omöjligt. Men eftersom ni äntligen vill lämna oss, ska jag ge mina ingenjörer order att förfärdiga en maskin som sätter er i stånd att bekvämt komma härifrån. Men sedan ni förts över till andra sidan bergen blir ni lämnade åt er själva, ty mina undersåtar har alla svurit att aldrig någonsin överge fädernejorden, och de är alltför förståndiga för att bryta sin ed. I övrigt kan ni begära av mig vad ni vill.

— Vi begär endast, sade Cacambo, att ers majestät behagade ge oss några baggar lastade med livsmedel samt sten och jord härifrån landet.

Konungen skrattade.

— Jag begriper inte, sade han, varför ni européer är så begivna på vår gula gyttja, men ta bara med er så mycket er lyster av den och lycka till.

Och utan dröjsmål uppdrog han åt sina ingenjörer att bygga en maskin med vilken hans bägge ovanliga gäster kunde hissas över fjällen och förpassas utom riket. Tretusen duktiga mekaniker gav sig strax i lag med uppgiften; fjorton dagar därefter var maskinen färdig och hade inte kostat mer än tjugu miljoner pund sterling i landets mynt. Candide och Cacambo fick stiga upp i maskinen, vilken man redan befraktat med de tvenne

stora röda, med sadel och mundering försedda baggar, på vilka de skulle rida sedan de väl kommit över bergen, tjugu andra baggar lastade med livsmedel, tretti med presenter bestående av landets kostbaraste naturprodukter och femti dignande under guld, ädelstenar och diamanter.

Deras avresa erbjöd ett vackert skådespel genom det sinnrika sätt varpå de och deras baggar firades upp på bergens topp.

Sedan mekanikerna förvissat sig om att de hade kommit ned i säkerhet på andra sidan tog de farväl.

Det enda Candide nu önskade och traktade efter var att kunna låta sina baggar lägga sig på knä framför fröken Kunigunda.

— Nu kan vi betala ståthållaren i Buenos Aires vilken köpesumma det än må vara, sade han, i fall fröken Kunigunda nu kan uppvägas med guld. Vi beger oss till Cayenne och går där ombord, sedan kan vi alltid se vad för ett kungarike vi ska köpa.

NITTONDE KAPITLET

Vad som hände dem i Surinam och hur Candide gör bekantskap med Martin

Den första dagen av färden förflöt ganska angenämt. De bägge resenärerna livades av medvetandet om att vara i besittning av större rikedomar än Asien, Europa och Afrika tillsammans var i stånd att bringa ihop. I sin hänförelse inristade Candide fröken Kunigundas namn i träden. Den andra dagen sjönk två baggar ned i ett träsk och försvann med packning och allt. Två andra stupade av utmattning några dagar senare; sju eller åtta omkom därefter av brist på föda i en öken; ännu några stycken föll, när ytterligare några dagar gått, ned i en avgrund.

Slutligen, när de färdats i hundra dagar, hade de bara två baggar kvar, och Candide sade till sin tjänare:

— Du ser, käre Cacambo, hur förgängliga denna världens skatter är. Det enda varaktiga är dygden samt lyckan att en gång återse fröken Kunigunda.

— Det medges, svarade Cacambo, men ännu återstår oss två baggar med större rikedomar än kungen av Spanien någonsin kan drömma om. Och långt där borta ser jag en stad vilken jag förmodar är Surinam som tillhör holländarna. Våra lidanden ska snart ha ändats och vår lycka börja.

När de närmade sig staden fann de en neger som låg utsträckt på marken och endast var iförd ena hälften av sin dräkt, det vill säga ena hälften av ett par kalsonger av blått lärft; den stackars karlen hade mist vänstra benet och högra armen.

— För Guds skull, min vän, tilltalade Cacambo honom på holländska, vad gör du här i det förskräckliga tillstånd du befinner dig i?

— Jag väntar på min husbonde, den store köpmannen herr van der den Dur, svarade negern.

— Är det herr van der den Dur som har tilltygat dig på det viset? frågade Candide.

— Ja, herre, svarade negern, efter bruket här hos oss. Två gånger om året får vi kläder, som emellertid inte består av annat än ett par lärftkalsonger. När vi arbetar i sockerbruken och råkar låta kvarnstenen krossa ett finger på oss hugger man av oss hela handen; när vi försöker fly hugger man ena benet av oss. Jag har undgått bägge delarna. Det är för det priset ni äter socker i Europa. Och ändå sade min mor när hon sålde mig för tio patagoner på Guineakusten: Kära barn, välsigna våra fetischer och glöm aldrig att be till dem, de ska ge dig ett lyckligt liv; du har redan kommit i åtnjutande av äran att bli slav hos de vita, våra herrar, och har därigenom skapat dina föräldrars lycka. Ack, jag vet inte om jag har gjort deras lycka; de har i alla händelser inte gjort min. Hundarna, aporna och papegojorna är tusen gånger mindre olyckliga än vi. De holländska trollkarlarna som har omvänt mig till sina fetischer påstår var söndag i kyrkan att vi alla är Adams barn, svarta som vita. Jag är inte genealog, men om de där predikanterna har rätt skulle vi således alla vara syssling. I så fall måste ni medge att man inte gärna kan uppföra sig sämre mot sina egna släktingar.

— O Pangloss, ropade Candide, sådana gräsligheter hade du aldrig kunnat föreställa dig. Det är förbi, nu tvingas jag till sist att uppge din optimism!

— Optimism, vad är det? frågade Cacambo.

— Ack, svarade Candide, det är vanvettet att mitt i eländet vilja hävda att allt är gott. Och han brast i gråt.

Han grät ännu när de kom in i Surinam.

Det första de frågade efter var om det inte händelsevis i hamnen låg något fartyg vars kapten kunde förmås att gå till Buenos Aires. Det slumpade sig så att den de vände sig till just var en spansk skeppare som genast åtog sig att mot skälig ersättning ställa sig och sin skuta till deras disposition, och det bestämdes att uppgörelsen skulle träffas på en krog i staden dit man stämde möte.

Candide och hans trogne Cacambo begav sig dit vid utsatt tid, medförande sina bägge baggar.

Den förre, som alltjämt bar sitt hjärta på sina läppar, berättade strax utan minsta förbehåll alla sina äventyr för spanjoren och anförtrodde honom att hans plan var att befria fröken Kunigunda.

— Då tror jag vi aktar oss, sade spanjoren. För jag er till Buenos Aires blir både jag och ni hängda. Den sköna Kunigunda är hans excellens ståthållarns favoritmätress.

Candide var som träffad av blixten; han grät länge.

Sedan tog han Cacambo avsides.

— Hör på, käre Cacambo, sade han, vad du måste göra. Vi har var och en på oss för en fem, sex miljoner diamanter. Du är mera slipad än jag, res därför du till Buenos Aires och hämta fröken Kunigunda. I fall ståthållarn gör svårigheter, så ge honom en miljon; hjälper inte det så ge honom två. Du har inte slagit ihjäl någon storinkvisitor och kommer därför inte att väcka misstankar. Under tiden utrustar jag ett annat fartyg och beger mig med det till Venedig och väntar där på dig. Venedig är en fri stat; där behöver man inte vara rädd för vare sig bulgarer, araber, judar eller storinkvisitorer.

Cacambo gillade detta väl uttänkta förslag. Han var förtvivlad över att nödgas skiljas från Candide, som inte bara var en god husbonde utan också hade blivit honom en förtrogen vän, men glädjen över att kunna vara honom till nytta var ännu starkare än sorgen över att lämna honom. De omfamnade varandra under tårar, och Candide lade sin tjänare på hjärtat att inte glömma bort den goda gamla. Cacambo avreste samma dag; det var en bra pojke som inte tyckte om att i onödan hala ut på tiden.

Candide stannade ännu någon tid i Surinam, medan han väntade på att finna en kapten som var villig att ta honom och hans bägge återstående vädurar med till Italien. Han lejde tjänare och anskaffade allt som kunde behövas för en lång resa. Till sist infann sig herr van der den Dur som var ägare till ett stort fartyg.

— Vad vill ni ha, frågade Candide, för att föra mig med betjäning, bagage och de här bägge baggarna direkt till Venedig?

Herr van der den Dur nämnde tiotusen piastrar; Candide gick ögonblickligen in på det.

— Åhå, sade den knipsluge herr van der den Dur tyst för sig själv, den här utlänningen betalar tiotusen piastrar utan att blinka; han måste vara stormrik!

Han avlägsnade sig, men kom strax därefter tillbaka och förklarade att han omöjligen kunde göra turen under tjugutusen piastrar.

— Gott, då får ni tjugutusen, sade Candide.

— Nej, har man sett, mumlade köpmannen när han kommit ut, det är honom likgiltigt om han får punga ut med tjugutusen piastrar eller tiotusen.

Han återvände på nytt till Candide och sade att trettitusen piastrar var den minsta summa för vilken han kunde föra honom till Venedig.

— Gott, jag ska ge er trettitusen, svarade Candide.

— Det var fan, sade holländaren åter till sig själv, trettitusen piastrar är som ett intet för den där karlen. De bägge baggarna är säkert lastade med omätliga rikedomar. Nå, för ögonblicket är det inte värt att driva saken vidare; låt oss först stoppa på oss hans trettitusen piastrar, så får vi se sedan.

Candide sålde två små diamanter, av vilka ensam den minsta inbragte mer än det belopp köpmannen hade fordrat. Han betalade i förskott och de bägge vädurarna inskeppades. Men under det han steg ned i en liten båt för att bege sig till fartyget som låg ute på redden passade kaptenen på tillfället, lättade ankar och stack i väg för fulla segel, gynnad av vinden som i detsamma blåste upp. Candide, som var bestört och handfallen över alla gränser, förlorade honom snart ur sikte.

— Ack, utbrast han, ett skurkstreck som detta skulle inte ens Gamla världen behöva skämmas för! Han lät båten vända tillbaka och gick i land förtvivlad och mörk

i hågen, och underligt var det ju inte, ty vad han förlorat hade varit nog för att fylla tjugu monarkers skattkammare.

Han beslöt att klaga för den holländske domaren. Upprörd som han var bultade han tämligen kraftigt på dörren, och när han kommit in började han skildra sitt missöde måhända något mer högröstat än hänsynen till platsen tillstadde. Till att börja med lät domaren honom plikta tiotusen piastrar för störande uppträdande, sedan han därefter tålmodigt lånat honom sitt öra lovade han att undersöka hans sak så snart köpmannen kom tillbaka, varpå han utkrävde ytterligare tiotusen piastrar i rättegångskostnader för sessionen.

Dessa händelser bragte Candide till höjden av förtvivlan. Visserligen hade fordom olyckor av tusenfalt hårdare slag övergått honom, men det kallblodigt fräcka sätt varpå han blivit utplundrad av de bägge holländarna, köpmannen och domaren, gjorde honom förbittrad och mjältsjuk. Människornas ondska stod för hans själ i hela sin vederstygglighet, och han ruvade nu ständigt över nedslående tankar.

När han slutligen fick höra att det låg ett franskt skepp nere i hamnen redo att avgå till Bordeaux, tog han, då han inte längre hade några med diamanter lastade baggar att föra med sig, och beställde en vanlig enkel hytt på detsamma och lät samtidigt kungöra i staden att han var villig att ge fri resa och förplägning samt dessutom tvåtusen piastrar, om det fanns någon hygglig själ som hade lust att följa med honom, dock på det villkoret att denne man var den olyckligaste och på sin ställning mest utledsna varelse i hela landet.

Det infann sig ansökande i sådan massa att en hel flotta inte skulle kunnat rymma dem. Candide såg sig därför tvungen att verkställa ett första urval bland dem som föreföll honom mest tilltalande, och gallrade ut en tjugu stycken, som tycktes honom böra äga någorlunda förutsättningar som sällskap och av vilka var och en gjorde anspråk på att i första rummet förtjäna att komma i åtanke.

Dessa tjugu lät han följa med sig in på värdshuset där han bjöd dem på supé; han bad var och en redogöra för sin historia och med ed utfästa sig att inte förvanska sanningen; han skulle välja den som syntes honom vara den mest beklagansvärde och ha största grund att vara missnöjd med sin ställning, de övriga skulle han gottgöra för deras omak.

Sammankomsten varade till klockan fyra på morgonen. Medan Candide satt där och lyssnade till allt som berättades honom, drog han sig till minnes vad den gamla hade sagt på överresan till Buenos Aires och hur hon hade slagit vad om att det inte fanns en enda på fartyget som inte haft stora olyckor att utstå.

Och för varje orättfärdigt öde som upprullades för honom tänkte han på Pangloss. Den gode Pangloss, sade han för sig själv, skulle nu haft svårt för att försvara sin filosofi. Jag önskar han vore här. Om det finns något ställe där allt går bra är det sannerligen bara i Eldorado och inte i resten av världen.

Till slut bestämde han sig till förmån för en fattig lärd som i tio år hade arbetat för bokförläggarna i Amsterdam. Det tycktes honom att det inte kunde finnas något yrke i hela världen som vore i stånd att inge en människa mer avsmak än att arbeta för bokförläggare.

Denne lärde, som för övrigt var en godmodig fyr, hade blivit bestulen av sin hustru, pryglad av sin son och övergiven av sin dotter som låtit enlevera sig av en portugis. Han hade nyss blivit berövad den lilla syssla han levde av, och han förföljdes av prästerna i Surinam som ansåg honom vara socinian.[6]

Det måste erkännas att var och en av de andra var minst lika olyckliga som han, men Candide hoppades att den lärde skulle kunna förströ honom under resan.

De övriga tyckte mycket riktigt att Candide gjorde dem stor orättvisa, men han ställde dem till freds genom att ge dem hundra piastrar var.

TJUGONDE KAPITLET

Vad som hände Candide och Martin till sjöss

Tillsammans med den gamle lärde, vars namn var Martin, gick Candide alltså ombord för att fara till Bordeaux. Båda hade de sett och lidit så mycket att även om skeppet skulle ha seglat från Surinam omkring Godahoppsudden och ända till Japan, skulle de under resan likväl inte ha saknat stoff till samtal om det fysiska och moraliska onda.

Candide var dock ojämförligt mycket lyckligare lottad än Martin då han ännu besatt hoppet att få återse sin älskade, fröken Kunigunda, under det att Martin inte mer hade något att hoppas; därtill ägde han guld och diamanter. Och fast han hade förlorat hundra stora röda vädurar lastade med världens dyrbaraste skatter och tanken på den holländske köpmannens skurkaktighet ännu pinade hans själ, var det likväl inte utan att han, när han tänkte på vad han fortfarande hade kvar i sina fickor eller nämnde Kunigundas namn, alltjämt, i synnerhet efter maten, lutade åt Pangloss filosofi.

— Ni, herr Martin, sade han till den lärde, vad har ni för tankar om allt detta? Vilken är er mening om det fysiska och moraliska onda?

— Ack, herr Candide, svarade Martin, prästerna har beskyllt mig för att vara socinian, men verkliga förhållandet är att jag är maniké.[7]

— Ni driver med mig, sade Candide, det finns ju inte några manikéer i världen längre.

— Det finns åtminstone en så länge jag finns, sade Martin. Jag rår inte för det, men jag kan inte tänka annorlunda.

— Er måtte fan ha farit i, sade Candide.

— Han blandar sig så ivrigt i allt möjligt här i världen, sade Martin, att han mycket väl kan vara i min kropp liksom på alla andra håll. Och jag måste bekänna att när

jag kastar en blick på detta klot eller rättare sagt detta eländiga lilla korn som vi kallar vår jord, så är jag böjd för att tro att Gud helt och hållet rymt fältet för någon ond ande — Eldorado alltid undantaget. Jag vet mig aldrig ha lärt känna en stad som inte önskade grannstadens fördärv, eller en familj som inte längtade efter att se olyckor regna ner över en annan. Överallt hyser de svaga avsky för de mäktiga, för vilka de dock kryper, fast de av dem behandlas som boskap vars ull och kött är till salu. En miljon uniformerade och i rullor inskrivna mördare drar Europa runt från den ena ändan till den andra, dräper och rånar efter reglemente och är stolta över att tjäna sitt bröd med denna hantering, då det är den mest ansedda som existerar! I städer där freden till synes regerar och konst och vetenskap blomstrar, övergår det elände som i form av avund, jäkt och bekymmer förtär människorna krigsnöden under en belägring, ty hemlig sorg ger vår själ långt grymmare sår än den olycka som delas av alla. Kort sagt, jag har sett och upplevt så mycket att jag har blivit maniké.

— Livet har likväl också sina ljusa sidor, invände Candide.

— Det är möjligt, svarade Martin. Men jag för min del har aldrig lyckats upptäcka dem.

Mitt under detta meningsbyte hördes plötsligt åska av kanonsalvor. Larmet växte för varje minut i styrka. Alla grep efter kikarna. På en tre mils avstånd varseblev de tvenne fartyg som var invecklade i strid med varandra. Vinden drev bägge så nära det franska skeppet att man där utan svårighet kunde förströ sig med att följa drabbningen. Slutligen gav det ena fartyget det andra en så djupgående och välriktad salva att detta genast gick till botten. På däcket av det sjunkande skeppet kunde Candide och Martin tydligt urskilja ett hundratal människor som sträckte händerna mot himlen och utstötte hjärtslitande skrin; ett ögonblick därefter var allt uppslukat av djupet.

— Där har ni ett exempel på hur människorna far fram mot varandra, sade Martin.

— Det kan inte förnekas, svarade Candide, att det ligger något djävulskt i ett sådant skådespel.

I detsamma upptäckte han ett rödglänsande, obestämbart föremål som simmade tätt intill deras fartyg. Man firade ned en båt för att undersöka vad det kunde vara: det var en av de baggar som hade rövats från Candide. Candides glädje när han fick tillbaka detta enda djur var större än hans smärta när han miste alla de hundra som varit lastade med Eldorados stora diamanter.

Deras franske kapten kom snart underfund med att skeppet som hade borrat det andra i sank var en spanjor, och att det sjunkna var ett holländskt sjörövarfartyg; det var inget annat än det som hade flytt med Candides rikedomar. De ofantliga skatter den skurkaktige holländaren tillägnat sig hade med honom själv begravts i havet; inte mer än en enda bagge hade räddats.

— Som ni ser, sade Candide till Martin, får brottet ändå stundom sitt straff. Denne bov till holländare har fått det öde han förtjänat.

— Det är sant, svarade Martin, men var det därför nödvändigt att alla passagerarna på hans fartyg också skulle omkomma? Om Gud har straffat ogärningsmännen har djävulen dränkt de andra.

Emellertid fortsatte det franska och det spanska fartyget båda sin kurs, och Candide och Martin fortsatte också sina dispyter. De disputerade fjorton dagar i sträck, och på den fjortonde var de inte längre komna än på den första. Men det betydde mindre; huvudsaken var att de resonerade, utbytte tankar och tröstade varandra.

Candide klappade sin bagge, sakta och smekande.

— Eftersom jag har återfunnit dig, sade han, bör jag väl också kunna återfinna Kunigunda.

TJUGUFÖRSTA KAPITLET

Candide och Martin nalkas Frankrikes kuster samt anställer betraktelser

Äntligen dök franska kusten upp.

— Har ni någonsin varit i Frankrike, herr Martin? frågade Candide.

— Ja, svarade Martin, jag har rest igenom flera av dess provinser. I några av dem är hälften av invånarna tokiga, i andra är de alltför slipade och knipsluga, i en del av dem är de i regel på en gång saktmodiga och idiotiska, i en annan låtsas de vara esteter och förstå sig på det sköna. Men i dem alla utgör kärleken den förnämsta sysselsättningen, den andra i ordningen är att baktala sin nästa och den tredje att prata fånigheter.

— Men Paris, herr Martin, har ni varit där?

— Ja, Paris känner jag också. Där är alltsammans hoprört. Det är ett kaos, en virvel där alla söker roa sig men nästan ingen lyckas, åtminstone att döma efter vad jag kunnat uppfatta. Men jag har bara varit där helt kort tid. Genast jag kom dit blev jag bestulen på allt vad jag ägde och hade av några ficktjuvar på marknaden på S:t Germain-torget och detta äventyr slutade med att jag själv blev tagen för tjuv och förd till fängelse, där jag fick sitta i åtta dagar. Så blev jag korrekturläsare på ett tryckeri och förtjänade tillräckligt för att till fots kunna återvända till Holland. Jag har lärt känna de skrivande skojarna, de kannstöpande skojarna och de andliga skojarna i denna stad. Det sägs att människorna där ska vara så artiga och älskvärda — jo, tack ska ni ha!

— Jag för min del är inte det minsta nyfiken på att se Frankrike, sade Candide. Det kan ni själv lätt tänka er, att när man har tillbragt en månad i Eldorado är sedan allting i världen likgiltigt, utom det att återse fröken Kunigunda. Jag ska invänta henne i Venedig, och vi tar snab-

baste vägen genom Frankrike till Italien; ni följer väl med?

— Med största nöje, svarade Martin. Det sägs att Venedig i grunden visserligen bara är angenämt för dess egna adelsmän, men att främlingar som har fickorna fyllda med mynt dock inte mottas alltför illa. Jag har inga pengar men det har däremot ni, jag följer er vart ni går.

— För resten, sade Candide, tror ni på att jorden ursprungligen varit hav, som det påstås i den där tjocka boken[8] som vår kapten har?

— Nej, inte alls, svarade Martin, inte mer än på alla liknande påfund som vår tids fantaster söker inbilla oss.

— Men vad är då meningen med vår värld? envisades Candide. Varför har den blivit till?

— För att reta gallfeber på oss, genmälde Martin.

— Tycker ni inte det var bra märkvärdigt, fortfor Candide, det där äventyret jag berättat för er, med de bägge flickorna i Långöronens land som älskade två apor?

— Nej, varför det? sade Martin. Vad skulle det vara för besynnerligt i en sådan lidelse? Jag har upplevt så mycket underligt, vet ni, att jag inte längre finner något som helst underligt.

— Tror ni, frågade Candide vidare, att människor alltid precis som nu har gått på med att göra kål på varandra? Och att de alltid varit lögnare, skurkar, tjuvar och förrädare, otacksamma, svaga och opålitliga, fega och avundsjuka, matvrak, fylltrattar och girigbukar, fåfänga och baktalande, blodtörstiga och utsvävande, fanatiska hycklare och idioter?

— Tror ni, frågade Martin, att hökarna alltid har ätit duvor när de fått fatt i några?

— Otvivelaktigt, svarade Candide.

— Men om hökarna alltid har haft samma karaktär, hur kan ni då tro att människorna skulle ha förändrat sin?

— Å, sade Candide, det är väl stor skillnad, människorna har fått en fri vilja . . .

Under sådana betraktelser anlände de till Bordeaux.

TJUGUANDRA KAPITLET

Vad som hände Candide och Martin i Frankrike

Candide stannade i Bordeaux endast så länge som det var nödvändigt för att hinna göra sig av med några av sina Eldoradostenar och skaffa sig en bekväm resvagn med plats för två, honom själv och Martin — ty hans käre filosof hade så småningom blivit honom oumbärlig. Han var mycket bedrövad över att vara tvungen att skiljas från sin bagge; det kunde emellertid inte hjälpas och han överlämnade den till Bordeaux vetenskapsakademi som strax uppställde som ämne för årets pristävlan att förklara varför ullen på denna bagge var röd — priset tillerkändes en lärd från norden, vilken med formeln A plus B minus C dividerat med Z bevisade att djuret nödvändigtvis *måste* vara rött samt dö i fårkopporna.

Emellertid hörde Candide alla resande han på vägen råkade ihop med på värdshusen säga:

— Vi ska till Paris.

Och när han märkte denna allmänna iver att komma till huvudstaden fick också han lust att bege sig dit ett slag; det var ju för resten ingen omväg att tala om.

När han åkte in i Paris och for igenom förstaden Saint-Marceau trodde han att han befann sig i en av de ruskigaste landsortshålorna i Westfalen.

Han tog in på ett värdshus, och uttröttad av resan som han var kände han sig en smula illamående. I värdshuset hade man lagt märke till att han på en av sina fingrar bar en jättestor diamant samt att det skrin som forslats upp ur vagnen varit häpnadsväckande tungt, och innan han visste ordet av och utan att ha givit någon order fann han sig omgiven av två läkare, en hel del andra individer som gav sig min av att vara hans förtroliga umgängesvänner och inte vek från hans sida, samt två nunnor som värmde soppor och hällde i honom.

— Jag kommer ihåg, anmärkte Martin, när jag kom till Paris på min första resa och också var sjuk. Jag var fattig och hade tomma fickor och såg heller inte skymten av några vänner, nunnor eller läkare; ingen hindrade mig från att bli frisk!

Candide däremot blev tack vare mediciner och åderlåtningar sjuk på allvar. En präst från kvarteret infann sig och föreslog Candide ytterst belevat att lämna honom sina pengar för att han skulle kunna utfärda en check ställd på innehavaren gällande i den andra världen. Candide ville inte höra talas om saken. Nunnorna försäkrade honom att det var sista modet. Candide svarade att han inte brydde sig om att följa modet, och Martin ville kasta ut prästen genom fönstret. Svartrocken svor då på att Candide i så fall inte skulle bli begraven, och Martin svarade med att gå ed på att begrava prästen om denne inte lät dem vara i fred. Striden blev allt häftigare. Till slut tog Martin den svarte i axlarna och vräkte honom utför trapporna, vilket väckte stor skandal och varöver senare ett protokoll uppsattes.

Trots allt tillfrisknade Candide. Under sin rekonvalescens hade han ständigt stadens finaste folk hos sig och var i tillfälle att var afton ge stor supé. Korten var oavbrutet framme, och det spelades högt. Candide undrade alltid över varför han aldrig fick några ess. Men Martin undrade inte däröver.

Bland dem som på så vis på huvudstadens vägnar gjorde honom sin uppvaktning befann sig en liten abbé från Périgord. Det var en av dessa påträngande, inställsamma, outtröttliga och alltid tjänstvilliga fräcka snyltare som ständigt ligger och lurar på genomresande, inviger dem i stadens skandalkrönika och tar hand om deras nöjen och pengar.

Han tog först Candide och Martin med på teatern där det just var premiär på ett nytt sorgespel. Strax invid dem satt en del mer eller mindre litterära människor och förståsigpåare; Candide lät sig emellertid inte genera utan

snyftade då och då högt, gripen av de tragiska och mästerligt spelade scenerna. Detta gav en av skönandarna vid hans sida anledning att säga till honom i en mellanakt:

— Hur kan ni bli rörd av det där? Primadonnan spelar ju uppåt väggarna, och den där gycklaren som sekunderar henne är om möjligt ännu mer blottad på talang. Själva stycket är det eländigaste mischmasch och till och med värre än spelet. Det försiggår ju i Arabien, och ändå kan författaren inte ett enda ord arabiska; till på köpet tror inte karlen på medfödda föresättningar. Om ni vill ska jag i morgon visa er tjugu broschyrer där han förklaras oduglig.

— Hur många teaterstycken har ni i Frankrike? frågade Candide abbén.

— Fem- eller sextusen, upplyste denne.

— Det är mycket, svarade Candide. Och hur många av dem är bra?

— Femton eller sexton, svarade den andre.

— Det är mycket, sade Martin.

Candide var särskilt belåten med en aktris som spelade drottning Elisabet i en tämligen platt tragedi[9] som då och då uppförs.

— Den där skådespelerskan tilltalar mig i hög grad, sade han till Martin, hon påminner mig om fröken Kunigunda. Jag skulle gärna vilja hälsa på henne.

Abbén från Périgord erbjöd sig att introducera dem hos henne.

Candide hade ju fått sin uppfostran i Tyskland och menade sig därför vara tvungen att först förhöra sig angående etiketten i Frankrike och om hur man där betedde sig mot dylika engelska drottningar.

— Det är olika, svarade abbén, i landsorten tar man dem med på krogen; i Paris visar man dem mycken uppmärksamhet när de är vackra, och kastar dem på gödselhögen när de är döda.

— Kastar man drottningen på gödselhögen! utropade Candide.

— Så förhåller det sig, sade Martin, herr abbén har fullständigt rätt. Jag var själv i Paris när fröken Monime[10] lämnade detta livet för det andra, som det heter. Hon blev nekad "en hederlig begravning", som borgarna här uttrycker sig, det vill säga äran att tillsammans med allt det hädangångna patrasket i kvarteret få ligga och ruttna på en motbjudande kyrkogård. Hon blev jordad ensam av sina kamrater i hörnet av rue de Bourgogne, vilket måste ha varit mycket smärtsamt för henne ty hon hade en ädel själ.

— Det var inte vackert handlat, sade Candide.

— Vad ska man göra åt saken, svarade Martin, borgarna här är nu en gång på det viset. Ni kan omöjligen föreställa er värre motsägelser och absurditeter än dem man träffar på i detta kuriösa folks regering, lagskipning, religiösa kult och skådespel.

— Är det sant att man alltid skrattar i Paris? frågade Candide vidare.

— Ja, svarade abbén, men av förbittring. Man ger sitt agg över allt luft i gapskratt. Man skrattar till och med när man begår de avskyvärdaste förbrytelser.

— Vem var det där tjocka svinet, sporde nu Candide, som vände sig till mig, när han såg mig rörd till tårar av pjäsen, och talade så illa både om den och om skådespelarna vilkas konst jag var lika gripen av?

— Det är en ruskig typ som lever av att racka ner på alla teaterstycken och böcker, svarade abbén. Han hatar envar som haft framgång, som en kastrat hatar en som har tur i kärlek. Det är ett av dessa litteraturens kräldjur som livnär sig av smuts och gift. Det är en murvel.

— En murvel, sade Candide, vad menar ni med det?

— Det är detsamma som en bladneger, svarade abbén, en som klåpar ihop tidningen, en sådan som Fréron.[11]

Sålunda samtalade Candide, Martin och abbén från Périgord med varandra medan de efter slutad föreställning gick nedför trapporna och såg folket strömma ut från teatern.

— Fast jag inte har glömt min längtan efter fröken Kunigunda, sade Candide, skulle jag ändå gärna vilja supera med fröken Clairon som i mitt tycke är beundransvärd.

Trots att han själv hade talat om det, var abbén likväl inte den som vågade närma sig fröken Clairon, vilken strängt sållade sitt sällskap.

— Hon är upptagen i kväll, sade han därför. Men i stället ska jag ha äran att föra er till en fin dam, hos vilken ni kommer att lära känna Paris så väl som om ni hade varit här i fyra år.

Candide, som av naturen var nyfiken, följde gärna med till damen som bodde långt borta i Faubourg Saint-Honoré. När de kom dit fann de gästerna upptagna av ett parti farao. Tolv dystra skepnader satt och skrev upp sina förluster i små böcker som de höll i händerna. En djup tystnad härskade, spelarnas ansikten var bleka och bankörens drag skälvde oroligt. Värdinnan satt bredvid bankörens skoningslösa gestalt och spejade med kalla rovdjursögon på hur spelarna gjorde dubbla insatser och begagnade varje tillfälle till att märka korten, som hon åter lät dem glätta ut, vaksam och oböjlig, men likväl hövlig och utan att fatta humör, rädd att mista sina kunder. Hennes gäster titulerade henne markisinnan de Parolignac. Hennes dotter, som såg ut att vara femton år, hade tagit plats mitt ibland de spelande och biträdde sin moder genom att med blinkningar göra henne uppmärksam på de fuffens varmed de stackars satarna försökte upphjälpa ödets oblidhet. Det var ingen som reste sig, hälsade eller ens såg på abbén från Périgord, Candide och Martin när de steg in; alla var fullständigt fångna av korten. Candide kunde inte hålla tillbaka en anmärkning om att friherrinnan von Thunder-ten-Tronckh var en betydligt artigare dam.

Abbén gick emellertid fram till markisinnan och viskade någonting i hennes öra. Hon reste sig till hälften, skänkte Candide ett nådigt småleende och hälsade Martin

med en aristokratiskt nedlåtande böjning på huvudet. Candide ombads ta plats bland de spelande och en kortlek stacks i händerna på honom; på två partier förlorade han femtitusen francs. Därefter begav sig sällskapet under upprymd stämning till bords för att inta supé. Alla var förvånade över att Candide inte tycktes bekymra sig om sin förlust, och tjänarna sade på sin simpla lakejjargong:

— Det är en engelsk lord ska ni se!

Supén förflöt som de flesta dylika i Paris: först var det alldeles tyst, så vidtog ett sorl av samtal, vari man knappt kunde uppfatta ett ord och där allt var ett enda virrvarr, kvickheter som nästan alla var misslyckade och dumma, uppdiktade nyheter, idiotiska haranger, litet politik och mycket baktalande av nästan; inte ens litteraturen slapp undan.

— Har ni läst teologie doktor Gauchats[12] nyutkomna roman? frågade abbén från Périgord.

— Ja, svarade en av gästerna, men bara delvis, jag kunde omöjligt komma igenom hela. Vi har fräcka skribenter i massvis, men allesammans förenade går inte upp mot teologie doktor Gauchat i fråga om oförskämd tilltagsenhet. Jag för min del har blivit till den grad utledsen på alla dessa avskyvärda böcker som översvämmar oss att jag har slagit mig på hasardspel.

— Och vad säger ni om ärkediakon Trublets[13] *Blandade skrifter?* fortsatte abbén.

— Han tråkar livet ur en! utbrast markisinnan Parolignac. Jag har aldrig sett maken till den viktighet varmed han upplyser en om det som hela världen redan vet, eller till den omständighet varmed han utbreder sig över bagateller som inte ens förtjänar att nämnas. Så idélöst han lägger sig till med andras idéer, så han fördärvar vad han stjäl! Herre Gud, vad han äcklar mig! Men det ska han inte få fortsätta med; jag har läst ett par sidor av denna tilltalande ärkediakon och fått nog.

En bildad och intelligent man som satt vid bordet instämde i vad markisinnan hade yttrat.

Därefter gick man över till den dramatiska diktningen. Markisinnan uttalade sin förvåning över att det fanns skådespel som kunde roa från scenen men som det var komplett omöjligt att läsa. Den intelligente förklarade med stor tydlighet hur en teaterpjäs mycket väl kunde vara någorlunda underhållande och ändå nästan fullständigt värdelös, och bevisade kort och skarpt att ett par uppträden av det slag som finns i varenda roman och som alltid fängslar åskådarna inte var tillräckligt för att skapa god konst; diktaren måste vara egenartad utan att likväl förfalla till det sökta, ofta sublim, men i första rummet alltid naturlig, han måste känna människohjärtat och förstå att ge det ord, vara en stor skald men ändå inte låta någon av sina personer uttrycka sig som en skald, han måste behärska språket till fullkomlighet, tala det rent och med osviklig harmoni och likväl aldrig offra meningen för klangen.

— Den som inte iakttar alla dessa regler, tillfogade han, kan möjligtvis åstadkomma en eller annan pjäs som applåderas på teatern, men kommer aldrig att räknas till de goda författarna. Därför har vi också ytterst få skådespel som är verkligt bra. I stället har vi välstiliserade och välrimmade dialogiserade idyller, långrandiga politiska avhandlingar och avskräckande filosofiska utredningar, barbariskt okonstnärliga fantasier och ofullbordade utkast, ändlösa haranger som riktats till gudarna, då de som skrivit dem inte förstod att tala till människorna, banala reflexioner och misslyckade försök till djupsinnighet.

Candide lyssnade uppmärksamt till talaren och fick strax en stor respekt för honom. Markisinnan hade av artighet gett honom plats bredvid sig; han begagnade tillfället, böjde sig mot hennes öra och frågade med låg röst vem den man var som hade talat så klokt.

— Det är en lärd, svarade damen, han spelar inte men abbén tar honom då och då med hit till supé. Han är en framstående kännare av skådespel och böcker; själv har han skrivit en pjäs som blivit utvisslad, och en bok av vil-

ken hans förläggare har hela upplagan kvar med undantag av ett dedikationsexemplar som jag har fått.

— Vilken stor man! utropade Candide. En ny Pangloss!

Han vände sig därefter till denne och sade:

— Utan tvivel, min herre, är det er åsikt att allt här i världen andligt och materiellt betraktat är inrättat på det bästa och att ingenting kunde vara annorlunda än det är!

— Absolut inte, svarade den lärde, jag har alldeles motsatta tankar. Enligt min mening går allt bakvänt till hos oss. Ingen vet sin plats och ingen bryr sig om sin plikt, ingen vet vad han gör och ingen vet vad han bör göra. Utom om kvällarna när vi superar, då stämningen kan vara tillräckligt munter och ingenting brister i enighet och sammanhållning, tillbringar vi hela vår tid med kiv och trätor. Jansenister[14] ligger i fejd med molinister[15], världsliga ämbetsmän med kyrkliga, författare med författare, hovmän med hovmän, statens uppbördsmän och skatteentreprenörer med folket, hustrurna med sina män, släktingar med släktingar. Det är ett enda och evinnerligt krig.

Candide genmälde:

— Jag har sett det som är ännu värre. Men en vis man, som sedan hade olyckan att bli hängd, lärde mig att allt detta är inrättat på det bästa och beundransvärt; det ska tjänstgöra som de skuggor som är nödvändiga också på den vackraste tavla.

— Er hängde mästare måste ha varit en elak skämtare, inföll Martin. Vad ni kallar skuggor är fruktansvärda fläckar.

— Det är människorna själva som har skulden, sade Candide. Det är de som åstadkommer dessa fläckar och inte kan bärga sig utan dem.

— Kan de inte det, är det ju inte deras skuld, sade Martin.

För de flesta av spelarna var denna diskussion rena arabiskan, och de inskränkte sig till att pokulera; Martin fortsatte emellertid sitt meningsutbyte med den lärde, och

Candide skildrade några av sina äventyr för värdinnan.

Efter supén bad markisinnan Candide följa sig in i sin budoar, där hon lät honom ta plats i en soffa.

— Nå, sade hon, ni är alltså fortfarande lika förtvivlat kär i fröken Kunigunda von Thunder-ten-Tronckh?

— Ja, min fru, svarade Candide.

— Ni svarar mig som en riktig ung westfalare, sade markisinnan med ett ömt småleende. En fransman i ert ställe skulle ha sagt: det är sant att jag älskar fröken Kunigunda, men efter att ha sett er, min fru, är jag rädd att jag inte längre gör det.

— Ack, fru markisinna, sade Candide, jag ska svara allt vad ni vill.

— Er kärlek till henne, fortfor markisinnan, började med att ni tog upp hennes näsduk; nu vill jag ni ska ta upp mitt strumpeband.

— Oändligt gärna, svarade Candide.

Och han tog upp det.

— Men jag vill också att ni knyter fast det igen, sade damen.

Och Candide knöt fast det.

— Ni är utlänning, jag får lov att ta hänsyn till det, fortsatte hon. Mina parisiska älskare låter jag ibland sucka förgäves i fjorton dagars tid, men åt er vill jag ge mig redan första kvällen. Ni är en ung westfalare som kommit till Frankrike; jag måste göra les honneurs för landet.

Den sköna damen hade emellertid upptäckt två jättestora diamanter på sin unge westfalares händer och gav luft åt sin beundran för dessa med en sådan oförbehållsamhet, att de från Candides fingrar vandrade över på hennes.

När Candide i sällskap med abbén från Périgord och Martin lämnade huset var det inte utan att han kände samvetsagg över att han varit fröken Kunigunda otrogen. Abbén delade hans missbelåtenhet med aftonen; han hade inte haft stor glädje av de femtitusen francs Candide spelat

bort eller av den ofantliga summa som representerades av de bägge till hälften bortskänkta, till hälften avtvungna briljanterna; ty hans syfte var naturligtvis att i så stor omfattning som möjligt dra nytta av de fördelar som bekantskapen med Candide kunde förskaffa honom. Han gjorde honom nu många frågor om Kunigunda, och Candide sade att han skulle bönfalla den sköna om förlåtelse för sin otrohet så snart han träffade henne i Venedig.

Abbén från Périgord fördubblade sin artighet och uppmärksamhet, och visade ett stort och varmt intresse för allt vad Candide sade, gjorde och ville göra.

— Ni har alltså stämt möte med henne i Venedig, herr Candide? frågade han.

— Ja, herr abbé, svarade Candide, jag måste nödvändigt dit för att återfinna fröken Kunigunda.

Och nöjet att tala om sin kärlek ryckte honom med, och som han hade för vana begynte han att skildra en rad av sina äventyr med den illustra westfalskan.

— Jag är säker på, svarade abbén, att fröken Kunigunda är en spirituell dam och att hon har sänt er förtjusande brev.

— Jag har aldrig fått ett enda, svarade Candide, ty tänk själv efter: när jag blev utjagad ur slottet på grund av min kärlek kunde jag omöjligt skriva till henne, kort därefter fick jag underrättelse om att hon var död, sedan återfann jag henne helt plötsligt och förlorade henne så åter lika plötsligt; nu har jag sänt ilbud till henne femhundra mil härifrån men väntar ännu på svar.

Abbén lyssnade uppmärksamt och tycktes fundera över något. Strax därefter sade han farväl till de bägge främlingarna, i det han omfamnade dem på det vänskapligaste.

När Candide vaknade följande morgon mottog han ett brev med denna ordalydelse:

Min egen älskade!

Jag har legat sjuk här i staden i åtta dagar och hör nu att ni också är här. Om jag bara kunde röra mig

skulle jag genast flyga i era armar. I Bordeaux fick jag veta att ni varit på genomresa och ämnade er hit; jag kvarlämnade där den trofaste Cacambo och den gamla, men de kommer snart efter. Ståthållaren i Buenos Aires har tagit allt, men ert hjärta återstår mig dock ännu. Skynda er att komma. Er närvaro kommer att återge mig livet, såvida jag inte dör av sällhet.

Detta förtjusande och oväntade brev försatte Candide i outsäglig glädje, men i nästa ögonblick sjönk han i djupaste förtvivlan när han tänkte på att hon var sjuk. Sliten mellan dessa känslor samlade han ihop sitt guld och sina diamanter, tog Martin med sig och lät föra sig till hotellet där fröken Kunigunda bodde.

Han steg in i rummet darrande av rörelse. Hans hjärta klappade och hans röst kvävdes av snyftningar. Han beredde sig att dra från sänggardinerna och sade till om att man skulle laga att det blev ljust i rummet.

— Låt bli, vi måste vara försiktiga, ropade pigan, ljus skulle döda henne.

Och hon drog omsorgsfullt till gardinerna.

— Min älskade Kunigunda, sade Candide gråtande, hur är det mer dig? Om du inte kan visa dig för mig, så tala åtminstone till mig.

— Hon kan inte tala, sade pigan.

Damen sträckte i stället fram en knubbig hand som Candide länge vätte med sina tårar och därefter rågade med diamanter, samtidigt som han lade en påse fylld med guld i länstolen bredvid sängen.

Mitt i denna extas visade sig plötsligt en rättsbetjänt åtföljd av abbén från Périgord och en tropp handfasta män.

— Det där är alltså de bägge misstänkta främlingarna? frågade han.

Och utan dröjsmål lät han gripa dem och befallde eskorten att släpa dem till fängelset.

— I Eldorado behandlades inte främlingar på det här viset, anmärkte Candide.

— Nu är jag mera maniké än någonsin, sade Martin.

— Men vart tänker ni föra oss, herr rättsbetjänt? frågade Candide.

— Ner i ett källarhål där solen inte kommer att genera er, svarade denne.

Martin hade emellertid snart återvunnit sin kallblodighet och begrep att det fruntimmer som gav sig ut för Kunigunda var en bedragerska, abbén från Périgord en lurendrejare som hade skyndat sig att till sin fördel missbruka Candides godtrogenhet, och rättsbetjänten en tredje bedragare som det skulle bli lätt att befria sig från.

Candide lyssnade till Martins råd, och i stället för att utsätta sig för en process med alla dess vidlyftigheter, som skulle hindra honom från att på länge återse den verkliga Kunigunda, efter vilken hans längtan alltjämt var lika stor, erbjöd han rättsbetjänten tre små diamanter, vardera värd omkring tretusen pistolerguldmynt.

— Ack, min herre, utropade mannen med elfenbensstaven, även om ni hade begått alla tänkbara brott skulle ni ändå vara den hederligaste människa i världen. Tre diamanter, vardera värd tretusen pistoler! Jag skulle vilja gå i döden för er, herre, i stället för att föra er i fängelse. Det är visserligen sant att vi är skyldiga att häkta alla främlingar, men det ska jag nog klara! Jag har en bror i Dieppe i Normandie, som jag ska föra er till, och om ni ger honom också en diamant, ska han dra lika säkert försorg om er som jag själv.

— Men varför häktar ni alla främlingar? frågade Candide.

Abbén från Périgord tog till orda och sade:

— Det är därför att en hund från Atrébatie[16] en gång hörde några idiotismer som gav honom lust att verkställa ett kungamord, fast det inte blev ett sådant som det i maj 1610[17] utan ett som det i december 1594[18], ett av det slag varav det sedan begåtts flera andra under andra år och andra månader av andra hundar som råkat höra idiotismer.[19]

Rättsbetjänten förklarade därefter vad det gällde.

— Vilka odjur! utbrast Candide. Att dylika ogärningar kan äga rum bland ett folk om vilket man säger att det älskar dans och sång! Hur ska jag fortast möjligt komma bort från ett land fyllt med apor och tigrar, av vilka de förra upphetsar de senare? I mitt eget land har jag sett björnar; människor har jag endast sett i Eldorado. I himlens namn, herr rättsbetjänt, för mig till Venedig och låt mig där vänta på fröken Kunigunda.

— Jag kan bara föra er till Normandie, svarade rättvisans representant.

Och han tog strax av honom hans bojor och sände bort sina underhavande, till vilka han sade att han hade misstagit sig.

Därefter följde han Candide och Martin till Dieppe där han lämnade dem i sin brors beskydd. På redden låg ett litet holländskt fartyg. Mannen i Dieppe, som erhållit tre andra diamanter och därefter visat sig som den tjänstvilligaste varelse under solen, såg till att Candide och hans följeslagare kom ombord på fartyget som just hissade segel för att gå till Portsmouth i England.

Det var inte precis vägen till Venedig, men Candide var glad ändå då han tyckte sig ha sluppit ut ur själva helvetet.

Och han räknade på att snart få ett tillfälle att återuppta färden till Venedig.

TJUGUTREDJE KAPITLET

Hur Candide och Martin anländer till Englands kust och vilket skådespel som där möter dem

— Ack Pangloss, Pangloss! Ack Martin, Martin! Ack min älskade Kunigunda! Vad ska man säga om denna värld vi lever i? utbrast Candide ombord på det holländska fartyget.

— Att den är vanvettig och avskyvärd över all beskrivning, svarade Martin.

— Ni känner till England, inte sant? Är människorna där lika förryckta som i Frankrike?

— Vansinnet är hos dem i alla händelser av en annan art, sade Martin. Ni vet att fransmän och engelsmän ligger i fejd med varandra om några tunnland snö vid Kanadagränsen och att de på detta intelligenta krig offrar mycket mer än hela Kanada är värt. Men om det är fler bindgalna i det ena landet än i det andra, det vill jag låta vara osagt, de insikter som står mig till buds tillåter mig inte att med bestämdhet avgöra det. Jag vet bara att de människor vi nu kommer till i allmänhet är dystra och hypokondriska naturer.

Medan de på detta sätt underhöll sig med varandra landade de i Portsmouth. På stranden stod en tät folkmassa och stirrade oavvänt mot ett krigsfartyg, på vars däck man såg en fetlagd man[20] med förbundna ögon ligga på knä; fyra soldater var uppställda framför honom och sköt honom vardera tre kulor i huvudet utan att en min förändrades i deras fredliga ansikten; därefter skingrade sig hopen av åskådare och alla begav sig synnerligen belåtna därifrån.

— Vad betyder allt det här? utropade Candide. Vad är det för en satanisk makt som överallt utövar sitt herravälde?

Och han frågade vem den digre mannen var som nyss blivit dräpt under så stora högtidligheter.

— Det är en amiral, svarades det.

— Och varför tog man livet av denne amiral?

— Därför att han inte själv har tagit livet av tillräckligt många. Under ett sjöslag med fransmännen ska han inte ha gått så tätt inpå den franske amiralen som man nu efteråt finner att han borde ha gjort.

— Men, sade Candide, den franske amiralen befann sig ju på lika stort avstånd från den engelske som den engelske från den franske.

— Det är obestridligt, fick han till svar, men här i landet finner man det fördelaktigt att då och då avliva en amiral för att sporra modet hos de andra.

Candide kände sig så uppskakad och upprörd över vad han hade sett och hört att han inte ens ville sätta sin fot i detta land. Han underkastade sig risken att än en gång bli bestulen som av den förre holländaren i Surinam och gjorde upp med kaptenen att denne ofördröjligen skulle segla honom till Venedig.

Två dagar därefter var skepparen färdig att ge sig av. De seglade förbi franska kusten och strök tätt intill Lissabon; Candide darrade när han såg staden. De gick genom Gibraltar sund och kom in i Medelhavet; äntligen lade de till i Venedig.

— Gud vare lovad! utropade Candide och omfamnade Martin, här får jag återse den sköna Kunigunda, ty på Cacambo kan jag lita som på mig själv. Allt är gott, allt går bra, allt ledes till det bästa.

TJUGUFJÄRDE KAPITLET

Om Paquette och broder Giroflée

Så snart de kommit i land i Venedig, lät Candide anställa efterforskningar efter Cacambo på alla krogar och kaffehus och hos alla glädjeflickor, men förgäves. Var dag lät han höra efter på ankommande fartyg och barker, men ingen kände till Cacambo.

— Jag kan inte förstå det, sade han till Martin. Jag har rest från Surinam till Bordeaux, från Bordeaux till Paris, från Paris till Dieppe, från Dieppe till Portsmouth, seglat runt Portugal och Spanien, farit genom hela Medelhavet och har nu tillbragt flera månader i Venedig, och ändå har den sköna inte hunnit hit. När jag trodde jag skulle råka henne fann jag bara en slyna och en abbé från Périgord! Kunigunda är antagligen död. Det återstår mig därför endast att själv dö. Ack ja, jag hade gjort klokare i att stanna kvar i paradiset i Eldorado i stället för att återvända till detta förbannade Europa! Ni har alltför rätt, käre Martin, allt är endast gyckelspel och elände.

Han greps av den mest förtvivlade dysterhet och skydde både operans och alla karnevalens förströelser; och i hela Venedig fanns det inte en enda dam som frestade honom det minsta.

Martin sade till honom:

— Ni är ändå bra enfaldig om ni verkligen kunnat inbilla er att en mestistjänare som har fem eller sex miljoner i fickan skulle dra till världens ända för att ta reda på er älskarinna och föra henne tillbaka till er här i Venedig. Finner han henne behåller han henne naturligtvis för egen räkning; finner han henne inte tar han sig en annan. Därför råder jag er att slå både er tjänare Cacambo och er älskarinna Kunigunda ur hågen.

Men Candide fann ingen tröst i vad Martin sade; hans svårmod endast tilltog. Martin upphörde likväl inte att

påvisa för honom hur litet dygd och lycka det fanns här i världen, med undantag möjligen för Eldorado dit ingen kunde komma.

En dag då de åter var inne på detta viktiga ämne medan Candide som vanligt gick och väntade på Kunigunda, varseblev de på Markusplatsen en ung teatinermunk som höll en ung flicka under armen. Hans gestalt var robust och hans trinda ansikte sken av välmåga; hans ögon strålade och i hela hans uppträdande låg något säkert, stolt och självmedvetet. Flickan var ovanligt vacker; hon sjöng högt och gav sin teatiner ömma ögonkast; då och då nöp hon honom i hans fylliga kinder.

— Det får ni i alla fall lov att medge, sade Candide till Martin, att det där är två lyckliga. Ända hittills har jag i hela världen, med undantag av Eldorado, överallt där människor bygger och bor, endast funnit olyckliga. Men vad den där flickan och den där teatinermunken angår slår jag vad om att de är ett par lyckans gunstlingar.

— Jag håller på det motsatta, sade Martin.

— Vi behöver bara invitera dem till middag, sade Candide, så ska ni själv få se om jag bedrar mig.

Och han gick genast fram till dem, bugade sig och inbjöd dem att följa med hem till hotellet och smaka på dess makaroner, lombardiska rapphöns och kaviar samt därtill tömma några glas montepulciano, Lacrimae Christi, cypern- och samosvin.

Den unga damen rodnade, munken tog emot inbjudningen; och hon följde efter och stirrade på Candide med ögon fulla av överraskning, förvåning, vilka skymdes av tårar. Och så snart hon kommit över tröskeln till Candides rum, utbrast hon:

— Är det möjligt, herr Candide, känner ni inte mera igen Paquette?

Candide hade dittills inte ägnat henne någon vidare uppmärksamhet då Kunigunda var den enda dam som upptog honom, men vid dessa ord såg han på henne och sade:

— Ack är det ni, kära barn, som har försatt doktor Pangloss i det sköna tillstånd jag har sett honom i?

— Ack ja, herr Candide, det är ingen annan än jag, svarade Paquette. Ni har reda på det hela, ser jag. Jag har nog hört talas om de rysliga olyckor som drabbat hela fru friherrinnans hus och fröken Kunigunda, men tro mig — mitt eget öde har knappast varit mindre sorgligt. När ni såg mig för första gången var jag ännu oskuld. Men en franciskanermunk som var min biktfar förförde mig med lätthet strax därefter. Följderna därav var förskräckliga; jag måste lämna slottet kort efter det ni av herr baronen med kraftiga sparkar i er bak blivit utjagad därifrån. Hade inte en berömd läkare förbarmat sig över mig, skulle jag ha strukit med; av tacksamhet var jag någon tid hans älskarinna. Men hans hustru som var svartsjuk intill vansinne pryglade mig utan förskoning var dag; det var en furie. Denne läkare var den mest motbjudande bland män och jag den olyckligaste av skapade varelser, piskad dagen i ända som jag blev för en man, som jag inte älskade. Men ni vet, herr Candide, hur farligt det är för en trätgirig kvinna att vara gift med en läkare. Min doktor blev till sist utom sig över sin hustrus beteende, och en dag när hon klagade över snuva gav han henne ett så kraftigt botemedel att hon dog två timmar senare under förfärliga konvulsioner. Hennes släktingar åtalade mannen inför domstolen; han tog emellertid till flykten och det blev jag som blev satt i fängelse. Min oskuld skulle inte ha hjälpt mig om jag inte sett någorlunda bra ut. Domaren frikände mig på det villkoret att han fick efterträda läkaren. Jag blev snart undanträngd av en rival, kördes på dörren utan vederlag och blev tvungen att fortsätta med den motbjudande näringsväg som förefaller er män så angenäm, men som för oss inte är något annat än det djupaste elände. För att utöva mitt yrke reste jag hit till Venedig. O, herr Candide, om ni kunde göra er en föreställning om vad det vill säga att vara tvungen att utan åtskillnad öppna armarna för än en gammal köpman, än

— Ack är det ni, kära barn, som har försatt doktor Pangloss i det sköna tillstånd jag har sett honom i?

— Ack ja, herr Candide, det är ingen annan än jag, svarade Paquette. Ni har reda på det hela, ser jag. Jag har nog hört talas om de rysliga olyckor som drabbat hela fru friherrinnans hus och fröken Kunigunda, men tro mig — mitt eget öde har knappast varit mindre sorgligt. När ni såg mig för första gången var jag ännu oskuld. Men en franciskanermunk som var min biktfar förförde mig med lätthet strax därefter. Följderna därav var förskräckliga; jag måste lämna slottet kort efter det ni av herr baronen med kraftiga sparkar i er bak blivit utjagad därifrån. Hade inte en berömd läkare förbarmat sig över mig, skulle jag ha strukit med; av tacksamhet var jag någon tid hans älskarinna. Men hans hustru som var svartsjuk intill vansinne pryglade mig utan förskoning var dag; det var en furie. Denne läkare var den mest motbjudande bland män och jag den olyckligaste av skapade varelser, piskad dagen i ända som jag blev för en man, som jag inte älskade. Men ni vet, herr Candide, hur farligt det är för en trätgirig kvinna att vara gift med en läkare. Min doktor blev till sist utom sig över sin hustrus beteende, och en dag när hon klagade över snuva gav han henne ett så kraftigt botemedel att hon dog två timmar senare under förfärliga konvulsioner. Hennes släktingar åtalade mannen inför domstolen; han tog emellertid till flykten och det blev jag som blev satt i fängelse. Min oskuld skulle inte ha hjälpt mig om jag inte sett någorlunda bra ut. Domaren frikände mig på det villkoret att han fick efterträda läkaren. Jag blev snart undanträngd av en rival, kördes på dörren utan vederlag och blev tvungen att fortsätta med den motbjudande näringsväg som förefaller er män så angenäm, men som för oss inte är något annat än det djupaste elände. För att utöva mitt yrke reste jag hit till Venedig. O, herr Candide, om ni kunde göra er en föreställning om vad det vill säga att vara tvungen att utan åtskillnad öppna armarna för än en gammal köpman, än

en advokat, än en munk, än en gondoljär, än en abbé, att vara utsatt för hån och förolämpningar, att ofta vara tvungen att gå bort och låna en underkjol för att låta någon vidrig karl dra upp den, att bli bestulen av den ene på vad man har fått av den andre, att bli haffad av polisen och att inte ha annat att se fram emot än en fasanfull ålderdom, ett sjukhus, och en gödselhög — då skulle ni nog hålla med om att jag är en av de olyckligaste varelser som jorden har att framvisa.

På detta sätt öppnade Paquette sitt hjärta för den gode Candide. Martin hörde på och när hon slutat sade denne till Candide:

— Ni ser att jag redan har vunnit halva vadet.

Broder Giroflée hade stannat i matsalen och drack en bägare medan han väntade på middagen.

— Men ni såg så munter och belåten ut när jag råkade er, sade Candide till Paquette. Ni verkade så uppriktigt glad när ni sjöng och smekte teatinern. Jag trodde därför att ni var lika lycklig som ni nu påstår att ni är olycklig.

— Ack, herr Candide, svarade Paquette, det är ännu en av yrkets förbannelser. I går blev jag bestulen och pryglad av en officer, och i dag måste jag verka glättig för att behaga en munk.

Candide ville inte höra mer utan erkände att Martin hade rätt.

De satte sig till bords med Paquette och teatinermunken. Måltiden förflöt angenämt, och när den led mot sitt slut började de alla tala förtroendefullt med varandra.

— Fader, sade Candide till munken, ni tycks mig vara en man som envar har anledning att avundas. Hälsans friska färg strålar på era kinder och hela ert ansikte talar om lycka. Ni har en vacker flicka att förlusta er med, och ni tycks vara mycket belåten med att vara teatinermunk.

— Fy fan, svarade broder Giroflée, jag önskar, att alla teatinermunkar låg på havets botten. Hundratals gånger har jag varit frestad att sätta eld på klostret och gå och göra mig till turk. När jag var femton år tvang mig mina

föräldrar att krypa in i den här vedervärdiga kåpan, bara för att alla pengarna skulle gå till min förbannade äldre broder, den Gud förgöre! Avundsjuka, oenighet, vanvett och djävulskap frodas i klostret. Visserligen förtjänar jag en smula då och då på att predika någon smörja, och även om priorn stjäl hälften av pengarna, kan jag använda resten till flickor. Men när jag om kvällen återvänder till klostret är jag färdig att krossa mitt huvud mot väggen i sovsalen. Och alla de andra munkarna har det på samma sätt.

Martin vände sig mot Candide och sade med sitt vanliga oberörda lugn:

— Nå, har jag inte vunnit vadet helt och hållet?

Candide gav Paquette tvåtusen piastrar och broder Giroflée ettusen.

— Nu blir de lyckliga, svarade han Martin, det går jag i god för.

— Det tror jag inte, sade Martin, ni kanske gör dem ännu olyckligare med era pengar.

— Det får gå som det vill, sade Candide, men det är en sak som tröstar mig, och det är att märka att man ofta återser personer som man aldrig mera trodde sig få återse. Och eftersom jag återfann den där röda baggen och nu har återfunnit Paquette, är det ingenting som hindrar att jag en gång också kommer att återfinna Kunigunda.

— Jag önskar intet hellre än att ni en dag ska finna lyckan i hennes armar, sade Martin, men jag tvivlar starkt på det.

— Ni är bra hård, sade Candide.

— Så har jag också ett helt liv bakom mig, svarade Martin.

— Men titta på de här gondoljärerna, återtog Candide, sjunger de inte jämt och ständigt?

— Ni vet inte hurdana de är i sina hem, tillsammans med hustrurna och glina, anmärkte Martin. Dogen har sina sorger, gondoljärerna sina. En gondoljär är visserligen på det hela taget bättre lottad än en doge, men skill-

naden är så försvinnande liten att den inte är värd att ta i betraktande.

— Jag har hört talas om en senator Pococurante, sade Candide, som bor i det vackra palatset där borta vid Brenta och som ska vara mycket gästfri mot främlingar. Det påstås att det är en man som aldrig har haft några sorger.

— Det skulle vara intressant att titta på en så sällsynt fågel, sade Martin.

Candide lät genast anhålla hos signor Pococurante om tillåtelse att besöka honom följande dag.

TJUGUFEMTE KAPITLET

Besök hos signor Pococurante, en förnäm venetianare

Candide och Martin gick ned till Brenta, steg i en gondol och anlände till den ädle Pococurantes palats. Det omgavs av vidsträckta trädgårdar, smyckade med härliga marmorstatyer; själva palatset var en ståtlig och vacker byggnad.

Husets herre, en mycket rik sextiåring, mottog de bägge nyfikna med fulländad artighet men likväl ganska kyligt, något som bragte Candide ur fattningen men däremot alls inte misshagade Martin.

Två vackra, utsökt klädda unga flickor serverade choklad och såg till att den skummade ordentligt i kopparna.

Candide kunde inte låta bli att ge uttryck åt sin beundran över deras fägring, behagfullhet och flyhänthet.

— Jodå, sade senator Pococurante, det är bra flickor och jag låter dem ibland sova i min säng, ty jag är gräsligt trött på societetsdamerna med sitt koketteri och sin svartsjuka, gnabb och nycker, småaktighet och högmod, dumheter och pretentioner på hyllningsdikter som man antingen själv ska skriva eller beställa åt dem. Men för resten börjar de där bägge flickorna också att tråka ut mig.

När de hade ätit frukost gick de en tur i ett långt tavelgalleri. Candide slogs av konstverkens skönhet och frågade av vilken mästare de båda första tavlorna var.

— De är av Rafael, svarade senatorn. Jag köpte dem av fåfänga för ett enormt pris för några år sedan; det sägs ju att de ska vara det skönaste i hela Italien, men mig tilltalar de inte alls. Färgerna är för brunsåsiga, gestalterna är inte nog avrundade och träder inte tillräckligt fram, draperierna har alls ingen likhet med tyger. Kort och gott, man må säga vad man vill, men jag kan i dessa arbeten inte finna en sann efterlikning av naturen. För att jag ska kunna tycka om en tavla måste den på mig verka som

naturen själv, men det är ju inte fallet här. Jag har mängder av tavlor men jag ser aldrig mer på dem.

För att döda tiden till middagen lät Pococurante sitt kapell ge en konsert.

Candide fann musiken utsökt.

— Det där oljudet kan roa en en halvtimme, sade Pococurante, men varar det längre tröttar det ut alla även om ingen vågar erkänna det. Musiken har i våra dagar sjunkit ned till konsten att skickligt övervinna tekniska svårigheter, och det som bara är skickligt tilltalar inte i längden. Jag skulle kanske tycka bättre om opera såvida man inte numera också förstått att förvandla den till en motbjudande rappakalja. Den som har lust kan ju gå och se på de eländiga teaterpjäser som det har satts musik till och som nu kallas operor, dessa meningslösa scener som endast har arrangerats för att inrama några löjliga arior som ger skådespelerskan tillfälle att gasta och skrika. Och må den som vill och kan falla i extas inför en snöping som ska föreställa Caesar eller Cato, och slår konstfärdiga drillar, medan han tafatt vankar omkring på tiljorna. Jag har för länge sedan upphört med att bry mig om den ynklighet som i dessa tider utgör Italiens ära och som monarker ger ut så mycket pengar för.

Candide sökte, fast i all anspråkslöshet, komma med några invändningar. Martin var däremot helt och hållet av senatorns mening.

De satte sig nu till bords och efter en förträfflig middag begav de sig till biblioteket.

Candide lade märke till en praktfullt inbunden Homeros och komplimenterade hans högvälborenhet för hans goda smak.

— Denna bok, sade han, beredde den store Pangloss, Tysklands förnämste filosof, den största njutning.

— Mig bereder den inte någon njutning, svarade Pococurante kallt. Förr lurade man mig till att tro att jag hade nöje av att läsa den. Men sanningen var att jag leddes ihjäl av dessa ideligen återkommande drabbningar som

alla liknar varandra, dessa gudar som ständigt är i rörelse men aldrig företar sig något avgörande, denna Helena som ger anledning till kriget men som man knappast får se i dikten, detta Troja som belägras i det oändliga men aldrig blir intaget. Jag har ibland frågat lärda om Homeros tråkade ut dem lika mycket som han har tråkat ut mig, och alla som var uppriktiga medgav att boken brukade falla ur händerna på dem men att man ändå alltid måste ha den i sitt bibliotek som ett minne av gamla tider och som ett av dessa rostiga mynt som för länge sedan upphört att vara gångbara.

— Ers excellens har helt säkert en annan mening om Vergilius? sade Candide.

— Jag går med på att andra, fjärde och sjätte boken av *Aeneiden* är utmärkta, svarade Pococurante. Men tänker jag på hans fromma Aeneas, den tappre Kleantes, hans vän Achates, den lille Ascanius, den enfaldige konung Latinus, den kälkborgerliga Amata och den osmakliga Lavinia, tvivlar jag på att man kan finna maken till något på en gång så kallt och obehagligt. Då tycker jag bättre om Tasso och Ariostos dödtråkiga berättelser.

— Vågar jag fråga er, signore, sporde Candide vidare, om inte Horatius skänker er ett stort nöje?

— Hos Horatius, svarade Pococurante träffar man på levnadsregler som kan vara en världsman till nytta, och, koncentrerade i energiska vers, etsar sig fast i minnet. Men jag står fullständigt likgiltig inför hans resa till Brindisi, hans beskrivning av en dålig middag och det pöbelaktiga grälet mellan en individ vid namn Pupilius vars ord, såsom han själv säger, "var stinkande som var" och en annan vars tal "var som ättika". Med största vedervilja har jag läst de råa dikter då han hånar gamla käringar och häxor, och jag förstår inte hur det kan räknas honom till förtjänst att han säger till sin vän Mecenas att han, i fall denne sätter honom bland de lyriska diktarna, "med lyftad panna ska stöta mot stjärnorna". De dumma beundrar allting hos en ansedd författare. *Jag* läser bara för min

egen skull och sätter endast värde på det som passar mig.

Candide som hade uppfostrats till att aldrig ha några egna åsikter om någonting kände sig ytterst förvånad över vad han hörde. Martin fann däremot Pococurantes sätt att se sakerna på ganska förnuftigt.

— Å, där står ju en Cicero utropade Candide nu. *Den* store mannen blir ni väl i alla fall aldrig trött på att läsa?

— Jag läser honom aldrig, svarade venetianaren. Vad angår det mig om han har hållit försvarstal för Rabirius eller för Cluentius? Jag har mer än nog av de rättegångar jag själv dömer i. Jag kunde kanske ha känt mig mer tilltalad av hans filosofiska arbeten, men när jag upptäckte att han tvivlade på allt kom jag till den slutsatsen att jag var lika klok själv och inte behövde hjälp av någon annan för att förbli okunnig.

— Nå, men där har vi åtti volymer av en vetenskapsakademis handlingar! utbrast Martin. Där kan det kanske finnas något som är bra.

— Det kunde ha funnits något, svarade Pococurante, om en enda av författarna till allt detta dravel bara hade uppfunnit så mycket som konsten att göra knappnålar. Men i alla dessa band finns det bara overkliga teorier och inte en enda nyttig sak.

— Nej, men se en sådan massa teaterpjäser, sade Candide, på italienska, spanska och franska!

— Ja, svarade senatorn, det är tretusen, men inte tre dussin av dem är goda. Och beträffande de där predikosamlingarna som hela högen tillsammans inte uppväger en enda sida av Seneca, och alla de där tjocka teologiska luntorna, så behöver jag inte säga er att jag aldrig öppnar dem — och ingen annan heller.

Martin fick syn på några hyllor som var fyllda med engelska böcker.

— Jag kan tänka mig, sade han, att en republik bör finna behag i flertalet av dessa verk som är så fritt skrivna.

— Ja, svarade Pococurante, det är vackert att skriva vad man menar, och det är ett av människans privilegier.

Här i Italien skrivs endast det som man alls inte menar, ty de som nu bebor Caesars och Antonius fosterland vågar inte ha en idé utan att fråga en dominikan om lov. Och jag skulle vara glad åt den frihet som besjälar de engelska skriftställarna, om inte lidelsen och partiandan fördärvade allt det goda i denna dyrbara frihet.

Candide fick syn på en Milton och frågade om han inte betraktade denne författare som en stor man.

— Han? sade Pococurante. Den där barbaren som har utarbetat en lång kommentar i tio böcker tunga vers till första kapitlet av Genesis. Den där klumpige grekimitatören som på det barockaste omstuvat skapelsehistorien, som när Moses låter Den Evige frambringa världen genom sitt ord, utvecklar detta därhän att Messias tar fram en stor kompass ur ett skåp i himlen för att göra ett utkast till sitt verk? Skulle jag hysa aktning för en skribent som har förstört Tassos helvete och djävul? Hos vilken Lucifer visar sig än i en grodas, än i en dvärgs skepnad och som låter honom avhandla teologiska stridsfrågor och tugga om samma haranger hundratals gånger? Som på fullt allvar efterhärmar Ariostos skämtsamma användande av skjutvapen och låter djävlarna avfyra kanoner mot himlen? Varken jag eller någon annan i Italien har kunnat finna behag i dessa fantasiers sorgliga utsvävningar! *Syndens giftermål med döden* med skildringen av hur Synden efter samlaget nedkommer med snokar måste komma envar med någorlunda fin smak att kräkas; och hans långrandiga beskrivning av ett sjukhus kan på sin höjd intressera dödgrävare. Denna oklara, fantastiska och osmakliga dikt väckte förakt när den först offentliggjordes, och jag skänker dess författare fortfarande samma ringaktning som visades honom av hans samtida i hans eget land. Och för resten säger jag alltid vad jag menar och är synnerligen likgiltig för om andra tänker som jag.

Candide kände sig smärtsamt berörd av dessa uttalanden, ty han ärade Homeros och hade en viss svaghet för Milton.

— Ack, sade han sakta till Martin, jag är rädd för att den här mannen hyser ett suveränt förakt för våra tyska poeter.

— Än sen! svarade Martin. Därmed skulle det i alla fall inte ske dem någon så stor orättvisa.

— O en sådan överlägsen man! fortfor Candide att mumla mellan tänderna. Vilket stort geni, den där Pococurante! Ingenting är honom till lags!

Sedan de på detta sätt verkställt en generalmönstring av biblioteket gick de ned i trädgården.

Candide prisade dess skönhet.

— Jag har ännu aldrig sett något så smaklöst, svarade ägaren. Bjäfs och krimskrams som överallt här i landet! Men i morgon börjar jag låta anlägga en som det ska bli mera stil på.

De bägge nyfikna tog nu avsked av hans excellens.

På återvägen sade Candide till Martin:

— Nå, äntligen! Ni får lov att medge att den där mannen är den lyckligaste bland dödliga. En personlighet så överlägsen att intet av allt vad han ägde fann nåd inför honom!

— Nej, genmälde Martin, sjukan var att han var utled på det hela, begrep ni inte det? Och redan Plato har sagt att de bästa magarna inte är de som vägrar att mottaga näring.

— Är det inte ett nöje, invände Candide, att kunna kritisera allt, upptäcka fel där andra människor endast ser skönhet?

— I så fall, bemötte honom Martin, skulle det vara ett nöje att inte kunna erfara något nöje.

— Jag ger mig, sade Candide. Den ende lycklige som återstår blir väl sålunda jag, den dag jag återfinner fröken Kunigunda.

— Man kan alltid hoppas, svarade Martin.

Emellertid gick dagarna och veckorna utan att Cacambo syntes till.

Och Candide var så försänkt i sin sorg att han inte ens undrade över att Paquette och broder Giroflée inte hade så mycket som avlagt ett besök för att tacka honom för hans godhet.

TJUGUSJÄTTE KAPITLET

Hur Candide och Martin superar med sex stycken främlingar och vilka dessa var

En afton när Candide med Martin tänkte gå in i matsalen och slå sig ned vid bordet bland värdshusets övriga gäster följde en man med kolsvart ansikte efter honom, grep honom bakifrån i armen och sade:

— Håll er klar att resa med oss!

Candide vände sig om och kände igen Cacambo. Endast anblicken av Kunigunda skulle kunnat överraska och fröjda honom mer. Han var nära att mista förståndet av glädje, omfamnade sin återfunne trofaste vän och frågade andlöst:

— Kunigunda är väl här, säg! Var finns hon? För mig till henne så att vi återförenade får dö av sällhet i varandras armar.

— Kunigunda är inte här, sade Cacambo. Hon är i Konstantinopel.

— Himmel, i Konstantinopel! Men det gör detsamma — även om hon var i Kina flög jag dit. Låt oss genast resa.

— Vi måste äta kväll först, sedan reser vi. Jag kan inte berätta mer för er nu. Jag är slav. Min herre väntar på mig. Jag måste betjäna honom vid bordet. Låtsas om ingenting, ät och håll er färdig.

Candide slets mellan glädje och sorg. Han var hänryckt över att ha återsett sin trogne tjänare, häpen över att finna honom som slav, uppfylld av tanken på det stundande mötet med Kunigunda; hans hjärta bultade och det gick runt i hans huvud. Följd av Martin som inte förändrat en min under det sällsamma uppträdet gick han emellertid fram och satte sig vid bordet. Sex främlingar som tillbragt karnevalstiden i Venedig befann sig där redan.

Cacambo som under måltiden tjänstgjorde som mun-

skänk åt en av de sex främlingarna viskade, när denna led mot sitt slut, i örat på sin herre:

— Sire, ers majestät kan avresa när som helst. Fartyget väntar.

När han sagt detta avlägsnade han sig.

De övriga gästerna såg på varandra och på den tilltalade med förvåning, men yttrade inte ett ord.

Omedelbart därefter trädde en annan tjänare fram till den av de återstående gästerna som var hans herre och sade sakta:

— Sire, ers majestäts vagn håller i Padua och barken väntar.

Och tjänaren försvann på en vink av sin husbonde.

Vid bordet stirrade alla på varandra med fördubblad överraskning.

En betjänt nummer tre närmade sig nu gäst nummer tre och sade:

— Sire, följ mitt råd. Ers majestät bör inte stanna här längre. Jag går nu och gör i ordning allt för avresan.

Och i detsamma var han borta.

Candide och Martin var nu säkra på sin sak: det måste vara ett karnevalsskämt.

En fjärde tjänare sade till en fjärde husbonde:

— Ers majestät kan avresa när ers majestät behagar.

Och liksom de andra gick han därefter ut.

Den femte betjänten sade detsamma till den femte husbonden.

Men den sjätte tjänaren bragte omväxling; böjd över den sjätte av gästerna, som satt bredvid Candide, sade han:

— För fan, sire, de beviljar inte längre ers majestät kredit, inte mig heller för resten, och jag är rädd de när som helst kommer och burar in oss. Jag vill inte tillbringa natten på gäldstugan utan sticker min väg. Adjö!

Efter det tjänarna samtliga försvunnit satt de sex främlingarna och Candide och Martin länge tysta.

Slutligen bröt Candide tystnaden och sade:

— Det var ett besynnerligt skämt, mina herrar. Varför är ni alla kungar? För mitt och Martins vidkommande kan jag försäkra att vi inte konkurrerar med er.

Cacambos husbonde tog nu högtidligt till orda och sade på italienska:

— Jag skämtar inte; mitt namn är Achmed III.[21] Jag har i många år varit storsultan, allt från det jag avsatte min bror och allt intill min brorson avsatte mig. Mina visirer blev halshuggna, själv tillbringar jag resten av mitt liv i den gamla seraljen. Min brorson storsultan Mahmud tillåter mig då och då göra en resa för att sköta min hälsa, och nu har jag kommit hit till Venedig för att övervara karnevalen.

Achmeds granne vid bordet, en helt ung man, talade därefter och sade:

— Mitt namn är Ivan och jag har varit självhärskare över alla ryssar.[22] Jag blev stött från tronen ännu medan jag låg i vaggan. Mina föräldrar spärrades in, och själv uppfostrades jag i ett fängelse. Då och då får jag tillåtelse att följd av min bevakning göra en resa, och det är så jag kommit hit till Venedig för att övervara karnevalen.

Den tredje sade:

— Jag är Karl Edvard, konung av England.[23] Min fader har till mig avträtt sina rättigheter till kronan och jag har legat i krig för att upprätthålla dem; man har slitit inälvorna ur livet på åttahundra av mina anhängare och piskat deras kinder med dem. Jag har suttit i fängelse. Nu drar jag till Rom för att besöka min kunglige fader, vilken liksom min farfader och jag själv berövats sin tron.

Den fjärde tog ordet och talade:

— Jag är polackernas konung.[24] Sviken av krigslyckan har jag mist mina arvländer och samma motgångar har övergått min fader. Jag fogar mig efter försynens vilja liksom sultan Achmed, tsar Ivan och konung Karl Edvard, åt vilka alla Gud måtte ge ett långt liv. Och jag har kommit hit till Venedig för att övervara karnevalen.

Den femte sade:

— Också jag är polackernas konung[25] och tvenne gånger har jag förlorat mitt rike. Men försynen har i stället skänkt mig en annat stat, där jag har gjort mera gott än sarmaternas[26] alla konungar tillsammans uträttat vid Weichsels stränder. Och även jag böjer mig för försynens beslut, och jag har kommit till Venedig för att övervara karnevalen.

Endast den sjätte monarken hade ännu inte talat; han tog nu till orda och sade:

— Mina herrar, jag kan inte mäta mig i rang med er, men jag har dock varit konung likaväl som någon annan. Jag är Teodor, vald till konung på Korsika.[27] Jag har en gång kallats "ers majestät", och nu är det knappt man titulerar mig herre. Jag har en gång låtit prägla mynt, och nu har jag inte så mycket som ett kopparöre. Jag har en gång haft två statssekreterare och nu har jag knappast en betjänt. Jag har suttit på en tron och jag har legat på halmen i ett fängelse i London. Och jag fruktar samma öde skall vederfaras mig här, fast jag liksom era majestäter kommit hit till Venedig för att övervara karnevalen.

De fem andra konungarna lyssnade till hans berättelse med ädelmodigt deltagande. Därefter gav de kung Teodor vardera tjugu sekiner att köpa sig kostymer och skjortor för.

Candide skänkte honom en diamant värd tvåtusen sekiner.

— Vad kan det där vara för en, frågade de fem konungarna varandra, som har råd att ge hundra gånger så mycket som någon av oss och som också gör det?

Och de frågade honom:

— Är ni också konung, min herre?

— Nej, mina herrar, svarade Candide, och jag har ingen lust att bli det.

När de gick från bordet mötte de fyra småfurstar, som nyss anlänt till värdshuset: även dem hade krigets växlingar avhänt deras stater och de kom nu till Venedig för att där tillbringa resten av karnevalstiden.

Men Candide ägnade inte dessa nykomlingar så mycket som en blick; det enda han tänkte på var att snarast möjligt komma i väg för att i Konstantinopel återfinna sin älskade Kunigunda.

TJUGUSJUNDE KAPITLET

Candides resa till Konstantinopel

Den trofaste Cacambo hade strax förmått den turkiske kaptenen, som skulle föra sultan Achmed till Konstantinopel, till att ta Candide och Martin med ombord. Dessa kastade sig för det stackars majestätets fötter och begav sig därefter ned till skeppet.

Under det de var på väg sade Candide till Martin:

— Ja, i kväll har vi alltså superat med sex stycken avsatta kungar! Och av dessa kungar har jag till och med givit en en allmosa! Kanske finns det många andra furstar, som är ännu mera hemsökta av olyckan. Då har jag ändå bara förlorat hundra baggar och ilar nu i Kunigundas armar. Käre Martin, låt mig säga det ännu en gång, Pangloss hade rätt, allt är gott.

— Jag önskade att så vore, svarade Martin.

— I alla fall, sade Candide, är det ett ganska otroligt äventyr detta, som vi har upplevat i Venedig. Har man någonsin hört eller sett något liknande: sex avsatta konungar som äter kväll tillsammans på en krog?

— Det är ingenting mer besynnerligt i det, svarade Martin, än i det mesta av allt det andra som hänt oss. Att kungar avsätts inträffar oupphörligt, och angående den ära det skulle ligga i att vi superat med några stycken, är det någonting så likgiltigt att det inte förtjänar ett enda ögonblicks uppmärksamhet. Vad betyder bordssällskapet? Huvudsaken är att maten är bra.

Så snart Candide kommit ombord på fartyget kastade han sig i sin väns och före detta tjänare Cacambos öppnade famn.

— Berätta nu, sade han, vad gör Kunigunda? Är hennes skönhet fortfarande lika underbar? Älskar hon mig ännu? Hur har hon det? Du har naturligtvis köpt henne ett palats i Konstantinopel?

— Käre husbonde, svarade Cacambo, Kunigunda diskar porslin vid Marmarasjöns strand åt en prins som just inte har något större överflöd av den varan. Hon är slavinna hos en före detta härskare vid namn Ragotskij[28] som tagit sin tillflykt till storturken och av denne har tre daler om dagen till underhåll. Men vad som är mycket ledsammare är att hon har förlorat sin skönhet och blivit anskrämligt ful.

— Vare sig hon är ful eller vacker, sade Candide, så är det min plikt som hederlig man att alltid älska henne. Men vad kan grunden vara till hennes förnedring? Du fick ju med dig fem eller sex miljoner för hennes räkning?

— Det är sant, genmälde Cacambo, men hur tror ni det gick med dem? Två måste jag ge till ståthållaren i Buenos Aires, don Fernando d'Ibaraa y Figueora y Mascarenes y Lampourdos y Souza för att få honom att avstå från fröken Kunigunda. Sjörövare lade sedan utan krus beslag på hela återstoden. Samma sjörövare förde oss till Kap Matapan, Milo, Nikosia, Samos, Petra, Dardanellerna, Marmarasjön och Skutari. Kunigunda och den gamla tjänar nu hos den där fursten som jag talade om, och jag själv är slav hos en avsatt sultan.

— Vilken fruktansvärd kedja av olycksöden! utropade Candide. Men jag har trots allt ännu några diamaner kvar, och det ska bli mig en lätt sak att få Kunigunda fri. Men det är verkligen synd att hon ska ha blivit så ful.

Därpå vände han sig till Martin och frågade:

— Vem av oss skulle ni kalla den mest beklagansvärde, kejsar Achmed, kejsar Ivan, konung Karl Edvard eller jag?

— Jag vet inte, svarade Martin, för att kunna ha någon mening om det måste jag kunna läsa i era hjärtan.

— Ack, sade Candide, hade vi haft Pangloss här skulle han strax ha varit på det klara med det och låtit oss få veta det.

— Det är mig obekant, sade Martin, vad för slags vågskål er Pangloss skulle ha använt för att väga människors

olyckor och bestämma graden av deras lidanden. Allt vad jag dristar mig påstå är att det på denna jord ges miljoner varelser som är hundra gånger mer att beklaga än kung Karl Edvard, tsar Ivan och sultan Achmed.

— Kanske ni har rätt, sade Candide.

Två dagar senare var de framme vid Bosporen.

Till att börja med tog Candide och lösköpte Cacambo, vilket kostade honom ett ansenligt belopp. Utan att förlora någon tid gick han därefter med sina följeslagare ombord på en galär för att bege sig till Marmarasjöns strand och uppsöka Kunigunda, hur anskrämlig hon än kunde vara.

Bland de fångar som satt vid årorna befann sig två som utförde sitt arbete synnerligen eländigt och över vilkas nakna skuldror den österländske kaptenen därför då och då lät sin flätade läderpiska vina. Härigenom tilldrog de sig mer än de övriga galärslavarna Candides uppmärksamhet; han fylldes ovillkorligt av medlidande och närmade sig dem vänligt. Deras vanställda ansikten hade drag som svagt påminde honom om Pangloss och den olycklige jesuiten, baronen, fröken Kunigundas broder. Detta gjorde honom rörd och sorgmodig. Han betraktade dem ännu närmare och sade till Cacambo:

— Det är märkvärdigt! Om jag inte med mina egna ögon hade sett magister Pangloss bli hängd och om jag inte själv hade haft den oturen att ta livet av baronen, skulle jag inte kunna tro annat än att det var de som satt och rodde den här galären.

När de bägge galärslavarna hörde honom nämna baronen och Pangloss brast de ut i ett högt anskri, lät årorna vila och blev sittande orörliga på roddarbänken. Kaptenen rusade genast fram och lät piskslagen hagla över dem.

— Sluta, sluta! ropade Candide. Jag ska betala er vad ni vill ha.

— Vad nu? Det är Candide! utbrast den ene av de bägge galärslavarna.

— Vad nu? Det är Candide! instämde den andre.

— Är jag vaken eller drömmer jag? frågade Candide. Befinner jag mig verkligen ombord på denna galär? Är det verkligen herr baronen som jag dödat och magister Pangloss som jag sett bli hängd som jag har framför mig?

— Det är vi, det är inga andra än vi, svarade de.

— Vad hör jag? Är detta den store filosofen? sade Martin.

— Herr kapten och österlänning, talade Candide, vilken lösesumma fordrar ni för herr Thunder-ten-Tronckh, en av de förnämsta baroner i hela det romerska kejsarriket, och för magister Pangloss, den djupsinnigaste metafysiker i Tyskland?

— Kristne hund, svarade den österländske kaptenen, eftersom dessa bägge kristna hundar och galärslavar är baroner och metafysiker, vilket jag kan förstå är höga ställningar i deras hemland, ska du betala mig femtitusen sekiner för dem.

— Ni ska få dem; laga bara att vi med blixtens hastighet kommer till Konstantinopel, och ni ska genast bli betald. Men nej, för oss i stället till fröken Kunigunda.

Men den österländske kaptenen hade ögonblickligen lystrat till Candides första order och vänt mot staden; och under roddartagen flög nu galären in mot denna, snabbare än en fågel klyver luften.

Candide omfamnade gång på gång baronen och Pangloss.

— Har jag då inte dödat er, min käre baron? Och hur kan ni vara vid liv, min käre Pangloss, efter att ha blivit hängd? Och vad har bragt er bägge till Turkiet och på galärerna?

— Är det verkligen sant, att min älskade syster befinner sig här i landet? frågade baronen.

— Ja, svarade Candide.

— Det är alltså min avhållne Candide som jag åter ser framför mig? utropade Pangloss.

Candide presenterade Martin och Cacambo för dem. Alla omfamnade varandra. Alla talade på en gång. Galä-

ren sköt fram. Innan de visste ordet av var de inne i hamnen.

De skickade efter en jude. Till denne sålde Candide en diamant som var värd hundratusen sekiner för femtitusen, eftersom juden svor vid Abraham att han inte kunde ge mer. Han betalade därpå ögonblickligen lösesumman för baronen och Pangloss. Den sistnämnde kastade sig för sin befriares fötter och badade dem med sina tårar; den andre tackade honom med en nick och lovade betala tillbaka beloppet så snart han fick pengar.

— Är det verkligen sant att min syster är här i Turkiet? frågade baronen åter.

— Sant som aldrig det, svarade Cacambo. Hon diskar tallrikar åt en furste från Siebenbürgen.

De sände därpå oförtövat efter ytterligare två judar. Candide avhände sig ännu några diamanter, varefter de alla gick ombord på en annan galär för att dra åstad och befria Kunigunda.

TJUGUÅTTONDE KAPITLET

Vad som hände Candide, Kunigunda, Pangloss, Martin m. m.

— Ursäkta mig, helige fader, sade Candide till baronen, jag ber er än en gång ursäkta att jag rände min sabel genom kroppen på er.

— Låt oss inte tala mer om det, jag medger att jag var litet för het av mig den där gången, svarade baronen. Men eftersom ni vill veta hur det kommer sig att ni råkat mig på galärerna, så hör. Sedan broder apotekaren i kollegiet läkt mina sår blev jag överfallen och bortförd av en trupp spanjorer och kastad i fängelse i Buenos Aires omedelbart efter det att min syster avrest från staden. Jag begärde och erhöll därefter tillåtelse att återvända till fader ordensgeneralen i Rom, och jag utnämndes till legationspräst hos franske ambassadören i Konstantinopel. Jag hade väl knappast varit i tjänst i åtta dagar när jag en aftonstund träffade en ung, synnerligen välskapad ikoglan.[20] Det var oerhört varmt och den unge mannen hade därför lust att ta sig ett bad; jag begagnade tillfället och gjorde honom sällskap. Jag anade inte att en kristen som visade sig naken tillsammans med en ung muselman gjorde sig skyldig till en här i landet med dödsstraff belagd förbrytelse. En kadi lät tilldela mig hundra käpprapp på fotsulorna och dömde mig till galärerna. Jag kan inte tänka mig att en mer skriande orättvisa någonsin blivit begången. Men jag skulle gärna vilja ha en förklaring på hur min syster blivit köksa hos en siebenbürgisk furste som sökt beskydd hos turkarna.

— Berätta nu ni, käre Pangloss, sade Candide, hur det kommer sig att ni fortfarande kan visa er bland oss.

— Det äger sin riktighet, svarade Pangloss, att ni sett mig bli hängd. Konvenansen hade ju egentligen fordrat att jag skulle brännas, men som ni erinrar er började det

hällregna just som de skulle till att steka mig, och ovädret blev så häftigt att de inte kunde tänka på att tända bålet. Jag blev därför hängd, då de med bästa vilja inte kunde bjuda mig på något bättre. En barberare[80] köpte efteråt min kropp, tog den med sig hem och gav sig till att dissekera mig. Han började med ett tvärsnitt från naveln till nyckelbenet. Ingen kunde ha blivit sämre hängd än jag. Den subdiakon som innehade sysslan att vara den heliga inkvisitionens skarprättare förstod sig obestridligen alldeles perfekt på att bränna folk, men han var ovan i hängning. Han lade inte märke till att repet var vått, gled illa och inte drog åt om halsen på mig som det bort. Jag andades därför ännu när barberarn gjorde sitt tvärsnitt och gav till ett sådant gallskrik att mannen ramlade baklänges; halvdöd av skrämsel, i tron att det var djävulen själv han dissekerat, tog han därefter så brådstörtat till flykten att han i trappan föll ännu en gång. Vid bullret skyndade hans hustru till från ett rum invid, och när hon såg mig ligga där med mitt tvärsnitt blev hon ännu mera förskräckt än barberaren, lade benen på ryggen och ramlade ovanpå sin make. När de hämtat sig något hörde jag barberarfrun säga till barberarn: "Hur kunde du också falla på den idén att dissekera en kättare, gubben min? Vet du inte att sådana alltid har den onde i kroppen? Jag ska genast springa efter en präst som kan driva ut honom." När jag hörde dessa ord reste sig håret på mitt huvud; jag samlade mina få återstående krafter och ropade: "Ha förbarmande med mig!" Omsider tog den portugisiske barberarn mod till sig och vågade sig fram; han sydde ihop mig igen och genom hans och hans hustrus omvårdnad kom jag efter fjorton dagar åter på fötter. Barberarn skaffade mig plats som betjänt hos en malteserriddare som var på resa till Venedig, men då min husbonde var för fattig att kunna betala mig, tog jag tjänst hos en venetiansk köpman och följde honom till Konstantinopel.

En dag föll det mig in att gå in i en moské. Före mig fann jag bara en gammal man och en ung dam som fromt

läste sina paternoster. Den unga damen som var förtjusande hade fullständigt blottad barm och mellan sina bägge bröst hade hon stuckit in en praktfull bukett tulpaner, rosor, anemoner, ranunkler, hyacinter och aurikler. Hon lät sin bukett falla till marken; jag böjde mig ned, tog upp den och satte den med respektfull iver tillbaka på dess plats. Emellertid höll jag på med det så länge att imanen blev ursinnig, och när han såg att det var en kristen gav han sig till att ropa på hjälp. Jag blev förd till kadin som lät tilldela mig hundra piskslag under fotsulorna och sände mig till galärerna. Av en slump blev jag fastsmidd på samma galär och vid samma bänk som herr baronen. På galären träffade vi fyra unga marseillare, fem neapolitanska präster och två munkar från Korfu, vilka sade oss att det var dag inträffade liknande händelser. Herr baronen försökte emellertid göra gällande att han hade fallit offer för en större orättvisa än jag, medan jag å min sida hävdade att det var mycket oskyldigare att sätta fast en bukett i barmen på en dam än att vara naken tillsammans med en ung ikoglan. Detta gav anledning till oupphörliga tvister och vi fick tjugu rapp av läderpiskan om dagen, ända tills världsutvecklingens gång förde er till vår galär och ni friköpte oss.

— Nåväl, käre Pangloss, sade Candide, när ni blev hängd, dissekerad, genompiskad och satt på roddarbänken på en galär, rubbades aldrig då er tro på att allt är inrättat på det bästa här i världen?

— Jag står fast vid min förra mening, svarade Pangloss, jag är filosof och det passar sig inte för mig att ändra åsikter. För övrigt kan Leibniz omöjligen ha orätt, och dessutom är den förutbestämda harmonin något av det skönaste här i detta universum, liksom också läran om världsrymden och atomerna.

TJUGUNIONDE KAPITLET

Hur Candide fann Kunigunda och den gamla

Medan Candide, baronen, Pangloss, Martin och Cacambo ännu berättade för varandra om sina öden, utbytte åsikter om i fall det existerar eller inte existerar ett logiskt sammanhang mellan företeelserna i denna värld, tvistade över verkningar och orsaker, över det andliga och materiella onda, över frihet och nödvändighet och över de trösteämnen som står människan till buds när hon befinner sig på roddarbänken på en galär, landade de vid Marmarasjöns strand framför den siebenbürgiske furstens hus.

Det första de såg var Kunigunda och den gamla som höll på att hänga upp handdukar till torkning på klädstreck.

Baronen bleknade vid denna anblick. Och till och med Candide, den ömme älskaren, ryggade ofrivilligt gripen av fasa tre steg tillbaka när han såg sin sköna Kunigundas väderbitna hy, rödkantade ögon, intorkade bröst, rynkiga kinder och röda, grovbarkade armar; artigheten drev honom dock strax därefter att åter närma sig. Kunigunda öppnade sin famn och kysste Candide och brodern; de kysste även den gamla. Candide friköpte dem bägge två.

Inte långt därifrån låg en liten arrendegård; den gamla föreslog Candide att nöja sig med den så länge, tills ljusare utsikter öppnade sig för hela sällskapet.

Kunigunda visste inte av att hon hade blivit ful eftersom ingen hade talat om det för henne. Hon påminde sin gamle tillbedjare om hans löften i så bestämd ton att den beskedlige Candide inte vågade säga nej. Han meddelade därför baronen att han hade för avsikt att gifta sig med hans syster.

— Aldrig, svarade baronen, kommer jag att finna mig i att min syster förnedrar sig så djupt och att ni driver er oförskämdhet så långt. Ingen ska kunna förebrå mig en

sådan vanära som att min systers barn inte skulle få tillträde till Tysklands adliga jungfrukloster! Nej, aldrig ska min syster gifta sig med någon annan än en baron i det romerska riket!

Förgäves kastade sig Kunigunda för hans fötter och badade dem i tårar; han förblev obeveklig.

— Arme galning, sade Candide till honom, jag har befriat dig från galärerna, jag har betalat lösesumman för dig och din syster, som jag återfann som köksa och ful som en fågelskrämma. Och när jag nu har den godheten att vilja göra henne till min hustru tillåter du dig att sätta dig emot det? Om jag lät min vrede råda skulle jag döda dig en gång till!

— Du kan döda mig hur många gånger du vill, svarade baronen, men aldrig så länge jag lever gifter du dig med min syster.

TRETTIONDE KAPITLET

Avslutning

Candide hade egentligen inte minsta lust att gifta sig med Kunigunda, men dels frestade det honom efter baronens gränslösa oförskämdhet att trotsa denne genom att driva igenom äktenskapet, dels låg Kunigunda själv ständigt över honom med så enträgna påminnelser att han omöjligt kunde dra sig ur spelet.

Han rådgjorde därför med Pangloss, Martin och den trofaste Cacambo.

Pangloss extemporerade ett vältaligt betänkande vari han bevisade att baronen inte hade någon rätt att bestämma över sin syster och att denna, såsom det klart framgick av romarrätten, kunde ingå giftermål till vänster med Candide. Martin yrkade på att de skulle kasta baronen i havet, och Cacambo tyckte att han skulle återställas till den österländske kaptenen och få återta sin gamla plats på galärerna, efter vilken minnesbeta han med första lägenhet skulle skickas tillbaka till Rom och ånyo överantvardas åt ordensgeneralen.

Detta förslag segrade och vann också den gamlas gillande. Planen hölls hemlig för systern, det hela ordnades med tillhjälp av en mindre penningsumma och de kunde glädja sig åt att på en gång ha överlistat en jesuit och bestraffat en tysk barons högmod.

Det hade nu varit naturligt att tro att Candide, som efter så många motgångar och vidrigheter äntligen blivit förenad med sin älskade, med vänner som filosofen Pangloss, filosofen Martin, den förslagne Cacambo och den gamla vid sin sida och med den mängd diamanter han haft med sig från det gamla inkafolkets fädernesland, skulle fört det angenämaste liv i världen. Men han hade efter hand blivit till den grad skojad av judar att det enda han hade kvar var den lilla arrendegården; hans hustru blev

för varje dag alltmer anskrämlig och samtidigt alltmer grälsjuk och outhärdlig, och den gamla led av ålderdomskrämpor och var ännu vresigare än Kunigunda. Cacambo som arbetade i trädgården och vandrade in till Konstantinopel för att sälja grönsaker dignade under göromål och förbannade sitt öde. Pangloss var förtvivlad över att inte kunna lysa vid ett eller annat tyskt universitet. Endast Martin som var djupt övertygad om att man har det lika eländigt överallt fann sig med jämnmod i förhållandena.

Emellertid utspann sig fortfarande då och då en debatt över metafysik och moral mellan Candide, Martin och Pangloss. Från sina fönster i arrendegården såg de ofta skepp fullstuvade med paschor, effendis och kadis som fördes i landsflykt till Lemnos, Mytelene och Erzeru segla förbi; de såg andra paschor, effendis och kadis anlända som skulle inta de förvisades plats och vilka sedan snart i sin ordning förvisades; och de såg sändningar av omsorgsfullt inpackade, avhuggna huvuden som transporterades till Höga porten. Dylika skådespel satte ny fart i dispyterna.

Men så snart diskussionen avstannat greps de av en sådan leda att den gamla en dag tog bladet från munnen och förklarade rent ut:

— Det skulle vara intressant att veta vilket som är värst, att bli våldtagen hundra gånger av svarta sjörövare, få ena halvan av bakdelen avskuren, springa gatlopp hos bulgarerna, piskas och hängas under en autodafé, dissekeras, sitta på roddarbänken på en galär, kort sagt genomgå alla de rysligheter vi alla genomgått eller att stanna här och inte företa oss något?

— Det är ett stort spörsmål, svarade Candide.

Den gamlas utbrott gav anledning till förnyat övervägande, och Martin isynnerhet hävdade med eftertryck att människan är född för att leva antingen i orons ständiga kramp eller i ledsnadens dödsliknande dvala. Candide ville inte gå med på denna åsikt men kunde likväl inte bemöta den med någon annan. Pangloss å sin sida medgav

visserligen att hans liv hade varit en kedja av fruktansvärda lidanden, men då han en gång hade påstått att allt var inrättat på det mest beundransvärda sätt fortfor han att göra det fast han inte själv trodde på vad han sade.

Det inträffade nu en händelse som tjänade till att stärka Martin i hans omoraliska teorier, göra Candide mer osäker än någonsin och sätta Pangloss på det hala.

En dag såg de nämligen Paquette och broder Giroflée i ett tillstånd av det yttersta elände komma in på gården. De tretusen piastrar som Candide hade givit dem hade de snart gjort slut på, därefter hade de vänt ryggen åt varandra, men sedan åter förenat sina öden fast bara för att strax råka i luven på varandra; sedan hade de burats in, men flytt ur fängelset, och broder Giroflée hade slutligen blivit turk. Paquette fortfor att utöva sitt yrke på alla platser dit hon kom, men förtjänade inte längre något.

— Var det inte det jag sade, anmärkte Martin till Candide, att de strax skulle slösa bort en föräring som endast skulle göra dem ännu olyckligare! Ni själv och Cacambo har ju haft miljoner i överflöd, och ni är ändå inte lyckligare än broder Giroflée och Paquette.

— Ack, sade Pangloss till Paquette, himlen för er alltså tillbaka till oss igen! Mitt stackars barn, vet ni att ni kostat mig min nästipp, mitt ena öga och mitt ena öra? Och så ni själv ser ut! Ack, vad ska man tro om denna värld vi lever i?

Denna nya bild ur livet kom dem att filosofera mer än någonsin.

I grannskapet bodde en ryktbar dervisch som gällde för den bäste filosof i Turkiet. Till honom begav de sig för att söka upplysning. Pangloss förde ordet och sade:

— Mästare, vi kommer för att be er säga oss varför ett så underligt djur som människan blivit skapat.

— Varför blandar du dig i det? svarade dervischen. Angår det dig?

— Helige fader, sade Candide, det finns ohyggligt mycket ont här i världen.

— Ont eller gott, sade dervischen, vad betyder det? När vår höge härskare sänder ett skepp till Egypten, vad frågar han då efter om råttorna under däcket har det ont eller gott?

— Vad är då att göra? frågade Pangloss.

— Tiga, svarade dervischen.

— Jag hade väntat mig, fortfor Pangloss, att jag skulle få språka litet med er om orsaker och verkningar, om den bästa av alla tänkbara världar, om det ondas ursprung, själens natur och den förutbestämda harmonin.

Vid dessa ord tog dervischen och slängde igen sin dörr mitt för näsan på dem.

Medan de samtalade med dervischen hade ryktet spritt sig att två visirer och en mufti blivit strypta inne i Konstantinopel och att flera av deras vänner blivit spetsade. Denna tilldragelse väckte under några timmar stort uppseende överallt. När Pangloss, Martin och Candide befann sig på hemväg till den lilla arrendegården såg de en gammal man med vänliga ögon stå utanför sin dörr och inandas svalkan i apelsinträdens skugga.

Pangloss som var lika nyfiken som begiven på att resonera frågade honom vad den mufti som nyss blivit strypt hette.

— Jag har ingen aning om det, svarade den vänlige gamle, och jag har överhuvud aldrig känt namnet på någon mufti eller visir. Jag är fullständigt okunnig om den händelse ni talar om, men jag antar att det i allmänhet är ganska vanligt att de som blandar sig i offentliga angelägenheter får en ömklig ändalykt, och jag skulle tro att de oftast också förtjänar det. Men jag bryr mig aldrig om att ta reda på vad som sker inne i Konstantinopel; jag nöjer mig med att skicka dit och sälja de grönsaker som jag odlar i min trädgård.

Därefter inbjöd han de främmande att följa med in i huset. Två döttrar och två söner till den gamle satte här för dem olika slags sorbet som de själv hade berett, en kajmak[81] fylld med cederbarksylt, apelsiner, citroner, le-

moner, ananas, dadlar och pistascher samt en mocka som inte var uppblandad med det dåliga kaffet från Batavia och öarna. Den vänlige muselmanens bägge döttrar insmorde sedan en välluktande salva i gästernas skägg.

— Era ägor är säkerligen vidsträckta och präktiga? sade Candide till turken.

— Jag har endast tjugu plogland som jag odlar själv med mina barn, svarade denne. Arbetet håller tre stora olyckor borta från oss: ledsnaden, lasten och armodet.

När de kommit hem till arrendegården anställde Candide djupgående betraktelser över vad turken hade sagt.

— Denne gamle hedersman, sade han till Pangloss och Martin, tycks mig ha berett sig en långt bättre lott än de sex kungarna vi hade äran att supera med.

— Höghet, svarade Pangloss, är, såsom framgår av alla filosofers samstämmiga vittnesbörd, förbunden med många faror. Ty Eglon, moabiternas konung, blev dräpt av Ehud, Absalon blev upphängd vid håret och genomborrad av trenne kastspjut, konung Nadab, son av Jerobeam, dräptes av Baesa, konung Ela av Simri, Ahasias av Jehu, Attalia av Jojada; och konungarna Joakim, Jekonias och Zedekias blev slavar. Ni vet hur Krösus, Astyages, Darios, Dionysos från Syrakusa, Pyrrhos, Perseus, Hannibal, Jugurtha, Ariovistus, Caesar, Pompejus, Nero, Otho, Vitellius, Domitianus, Rikard II av England, Edvard II, Henrik VI, Rikard III, Maria Stuart, Karl I, de tre Henrikarna av Frankrike, kejsar Henrik IV av Tyskland omkom? Ni vet . . .

— Jag vet också, sade Candide, att vi måste odla vår trädgård.

— Ni har rätt, sade Pangloss, ty då människan blev satt i Edens lustgård sattes hon där *ut operaretur eum*, det är: på det att hon skulle odla den; vilket visar att människan inte är skapad för att vara sysslolös.

— Låt oss arbeta och inte resonera, sade Martin, det är det enda medlet att göra livet drägligt.

Hela det lilla sällskapet gick med på detta prisvärda

förslag. Var och en av dem började efter bästa förmåga bruka sina anlag.

Det lilla jordstycket gav god avkastning. Det kunde inte förnekas att Kunigunda var anskrämligt ful, men hon lärde sig att baka utmärkta pastejer; Paquette broderade och den gamla skötte om deras linne. Det var ingen av dem som inte förstod att göra sig nyttig; inte ens broder Giroflée var något undantag; han blev en förträfflig snickare och till slut också en ordentlig människa.

Pangloss sade ibland till Candide:

— Allt hänger samman i denna den bästa av alla tänkbara världar. Ty om ni inte för er kärlek till fröken Kunigunda hade blivit utjagad ur ett skönt slott medelst kraftiga sparkar i er bak, om ni inte hade råkat ut för inkvisitionen, om ni inte till fots hade släpat er genom Amerika, om ni inte hade ränt er sabel tvärs genom baronen, om ni inte hade förlorat alla era baggar från det härliga Eldorado, så skulle ni inte sitta här och äta syltad cederbark och pistascher.

— Det är väl talat, svarade Candide, men vi måste odla vår trädgård.

[1] Den troskyldige.

[2] Den italienske sångaren Farinelli (f. i Neapel 1705) regerade Spanien som gunstling hos Ferdinand VI, vilken dog ett halvt år efter det *Candide* offentliggjordes.

[3] Muhammedansk präst.

[4] Alguazil = spansk polisbetjänt. Alkad = spansk fredsdomare eller borgmästare.

[5] Jesuiternas tidning, grundad 1701.

[6] Socinianerna, en på 1500-talet uppkommen sekt, som förkastade läran om treenigheten och Kristi gudom.

[7] Manikeismen, ett av Mani (216—276) i Persien grundat religionssystem, vars världsförklaring antog två principer, en god och en ond.

[8] Hänsyftning på Bibeln.

[9] *Greven av Essex* av Corneille.

[10] = den berömda tragiska skådespelerskan Adrienne Lecouvreur (1692—1730).

[11] Ryktbar kritiker, motståndare till Voltaire och encyklopedisterna (1718—1776). Upprepade gånger gisslad av Voltaire, t. ex. i epigrammet:

> Av en huggorm blev en gång
> stungen svårt herr Jean Fréron.
> Vilken utgång saken tog?
> Ej Fréron, men ormen dog.

[12] Utgav ett eländigt arbete, *Lettres sur quelques écrits de ce temps*, som förskaffade honom ett inbringande andligt ämbete.

[13] (1697—1770). Bekant konspiratör och estetisk kritiker, hade angripit Voltaires *Henriaden*.

[14] Anhängare av den holländske biskopen Jansenius (1585—1638) lära om nåden och förutbestämmelsen.

[15] Anhängare av den spanske jesuiten Molinos (1535—1600) lära om nåden och den fria viljan.

[16] = Artois; därifrån stammade Robert Damiens, som den 5 januari 1757 gjorde ett misslyckat mordattentat mot Ludvig XV.

[17] Det av Ravaillac utförda mordet på Henrik IV.

[18] Ett av Jean Châtel företaget misslyckat försök att mörda samme konung.

[19] Härmed åsyftas de fanatiska religiösa ordstrider, vilka uppeggat Damiens, Châtel, m. fl. till deras dåd.

[20] = den engelske amiralen Byng. Han arkebuserades 1757, som man föregav på grund av att han det föregående året under kriget med fransmännen skulle visat försumlighet och bristande tapperhet i tjänsten; i verkligheten offrade de styrande honom för att bibehålla sin ställning. Voltaire kände honom inte personligen, men hade sökt hjälpa honom.

[21] Sultanen (1703—1730) tvangs av janitsjarerna, som var missnöjda över hans ständiga krig, att abdikera och dog i fängelse 1736. Samme sultan hos vilken Karl XII fann en tillflykt.

[22] Ivan VI, avsatt vid ett års ålder 1740, mördad 1764, tre år efter det *Candide* utkom.

[23] Sonson till den 1688 fördrivne Jakob II, företog med franskt understöd en serie misslyckade landstigningsförsök i England, avled i Rom 1788.

[24] August III, kurfurste av Sachsen och 1733 vald till konung i Polen, utjagad ur sina riken under sjuåriga kriget.

[25] Stanislas Leczinski, 1704 vald till konung i Polen, flydde efter slaget vid Poltava till Sverige. 1733 av ett polskt parti på nytt utropad till konung, men kunde inte försvara sin ställning mot August III; avstod genom fördraget i Wien 1735 kronan, men behöll titeln samt erhöll därjämte som skadestånd bl. a. Lothringen på livstid, vilket hertigdöme han under 28 år styrde på ett sätt, som förskaffade honom binamnet Den välgörande. Han var författare av filosofiska arbeten, och hans hov i Lunéville var ett tillhåll för litterära personligheter; Voltaire skrev där *Zadig*.

[26] = polackerna.

[27] Baron Teodor von Neuhof (1686—1756), understödde 1735 korsikanerna i deras befrielsekamp mot Genua, men måste fly redan följande år. Landsteg 1734 åter på Korsika, men rönte endast motgång och begav sig till London, där han på grund av skulder kastades i fängelse.

[28] Frans II Rakoczy, valdes till Ungerns överhuvud under sina länders oavhängighetskamp mot Österrike 1705, begav sig efter fredsslutet 1711 till Frankrike och sedan till Turkiet, där han dog 1735.

[29] Turkisk ämbetsman, anställd i det inre av sultanens palats.

[30] Barberarna var på den tiden och ännu långt senare också kirurger.

[31] Ett slags turkisk sorbet (dryck).

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBL.

FORUMBIBLIOTEKET

Böcker av bestående värde från alla tider till priser som passar alla

François de La Rochefoucauld
Maximer

Jean Jacques Rousseau
Bekännelser

Cora Sandel
Alberte och Jakob
Alberte och friheten
Bara Alberte

Runar Schildt
Regnbågen och andra noveller

John Steinbeck
Möss och människor
Riddarna kring Dannys bord

Stendhal
Rött och svart I-II

Jonathan Swift
Gullivers resor

Anton Tjechov
Damen med hunden och andra noveller
Noveller
Tre år och andra noveller

Leo Tolstoj
Anna Karenina I-III
Kosackerna I-II

Ivan Turgenjev
En jägares dagbok

Tusen och en natt

Mark Twain
Snälla gossar och stygga

Oscar Wilde
Dorian Grays porträtt;
Spöket på Canterville

Voltaire
Candide

Stefan Zweig
Marie Antoinette

Denna förteckning är avslutad hösten 1959.

Nya volymer utkommer ständigt.

Stads 2/4-60
149

Med drastisk fabuleringskonst berättar Voltaire om den hjälplöse optimisten Candide, som på grund av sin stora kärlek till den sköna Kunigunda jagas bort från hennes faders slott och upplever en rad halsbrytande och fantastiska äventyr utan att förlora sin tro på att detta är den "bästa av alla tänkbara världar". I denna fantasifulla och ständigt lika roliga bok går det den gode illa och den onde väl, så Candide hinner genomgå många hemska öden innan allt samverkar till det bästa och han kan gå att odla sin trädgård tillsammans med Kunigunda.

Genom århundradena har Candide varit lika aktuell i sin bitande satir och flödande humor. Boken är en hänsynslös drift med kyrka och filosofi under Voltaires egen tid, men skildringen är så levande och språket så modernt att den försvarar sin rangplats i världslitteraturen.

kr. 5: —; inb. 8: —

Vasastadens
Bokhandel
Göteborg